

**T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**MAVROKORDATO AİLESİ VE ALEKSANDR K.
MAVROKORDATO'NUN BOĞDAN VOYVODALIĞI**

Yüksek Lisans Tezi

SEVAL SİNCER

AMASYA

Ağustos-2020

**T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**MAVROKORDATO AİLESİ VE ALEKSANDR K.
MAVROKORDATO'NUN BOĞDAN VOYVODALIĞI**

**Hazırlayan
Seval SİNCER**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Songül KEÇECİ KURT**

AMASYA-2020

ETİK BEYAN

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 27/08/2020

Seval SİNCER

ÖZET

MAVROKORDATO AİLESİ VE ALEKSANDR K. MAVROKORDATO'NUN BOĞDAN VOYVODALIĞI

Seval SİNCER

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ağustos / 2020

Danışman: Doç. Dr. Songül KEÇECİ KURT

1711 Prut Savaşı'nın ardından Eflak ve Boğdan'da başlayan Fenerliler Dönemi 1821 Yunan İsyanı'na kadar devam etmiştir. 110 yıllık bu süreçte pek çok Fenerli aile Eflak ve Boğdan'da yönetime gelmiştir. Özellikle XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya ile olan ilişkilerinde bu iki memleket hem devletlerin çekişme noktası olmuş hem de Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki haber alma kaynağı haline gelmiştir. Üstelik bu iki voyvodalık İstanbul'un iâşesinin de büyük bir kısmını karşılamaktadır. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Rusya ve Avusturya'nın bu voyvodalıklarda konsolosluk açmaya başlamasıyla Osmanlı Devleti bir yandan bu devletlerin Balkanlar'da genişleme siyasetiyle mücadele etmek zorunda kalmış bir yandan da Kırım'ın Rusya'ya bağlanması sürecini yaşamıştır. Bu çalışmada böyle bir dönemde Boğdan'da voyvodalık yapan Aleksandr K. Mavrokordato'nun voyvodalık dönemi incelenmiştir. Aleksandr K. Mavrokordato voyvodalığı süresince Rusya'nın Boğdan'daki nüfuz mücadelesine ve baskısına rağmen Osmanlıya sadık bir voyvoda olarak görevini ifa etmiştir. Aleksandr Mavrokordato hem Avusturya ve Rusya ile ilgili hem de diğer Avrupalı devletler ile ilgili edindiği bütün havadisleri Bâb-ı Âli'ye aktararak Osmanlı'nın Avrupa'daki gözü kulağı olmuştur. Özellikle Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sürecinde Kırım'daki gelişmeleri ve Osmanlı hudutlarındaki Avusturya- Rusya hazırlıklarını anlık olarak Bâb-ı Âli'ye iletmesiyle, Bâb-ı Âli'nin bu devletlere karşı oluşturacağı politikalarda ve alacağı önlemlerde diğer yöneticilerle birlikte referans görevi görmüştür. Osmanlı Devleti önceleri Kırım için mücadele ederken zamanla mücadelenin gerekçesi değişmiş Boğdan'ın elden çıkmaması için yapılan bir mücadeleye dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Boğdan, Mavrokordato, Fenerliler, Voyvoda, Osmanlı, Rusya

ABSTRACT

MAVROKORDATOS FAMILY AND THE VOIVODESHIP OF ALEXANDROS MAVROKORDATOS

Seval SİNCER

Amasya University, Institute of Social Sciences

History Department, M.A., August / 2020

Supervisor: Assoc. Prof. Songül KEÇECİ KURT

After the Pruth River Campaign of 1711, the Phanariot era that started in Moldavia and Wallachia continued until the Greek Rebellion of 1821. Throughout these 110 years, many families of Phanariots came to power in Moldavia and Wallachia. Especially in the last quarter of the XVIIIth century, these two countries both became a point of contention of the states in the relations of the Ottoman Empire with Russia and Austria and became the source of information for the Ottoman Empire in Europe. Moreover, these two voivodeships covered most of Constantinople's food provision. After the Treaty of Kuchuk-Kainarji of 1774, Russia and Austria started to open consulates in these voivodeships, and the Ottoman Empire had to struggle with the expansion policy of these states in the Balkans on the one hand, and also experienced the process of connecting Crimea to Russia. In this study, the voivodeship period of Alexandros Mavrokordatos, who was a voivode in Moldavia in such a period, was examined. During his voivodeship, Alexandros Mavrokordatos performed his duty as a loyal voivodeship to the Ottoman Empire, despite Russia's struggle for influence and pressure in Moldavia. Alexandros Mavrokordatos had been the eyes and ears of the Ottoman Empire in Europe by transferring all the information he acquired about Austria and Russia as well as other European states to the Ottoman Porte. In particular, during the annexation of Crimea by Russia, he instantly conveyed the developments in Crimea and the preparations of Austria-Russia on the Ottoman borders to the Ottoman Porte and served as a reference with other administrators in the policies and measures to be taken by the Ottoman Porte against these states. While the Ottoman Empire was fighting for Crimea, the reason for the struggle changed in time and turned into a struggle to prevent the loss of Moldavia.

Keywords: Moldavia, Mavrokordatos, Phanariots, Voivode, Ottoman, Russia

ÖNSÖZ

Rusya'nın XVIII. yüzyılda başlayan genişleme politikaları Osmanlı Devleti ile birlikte bütün Avrupalı devletleri tedirgin etmiştir. Avusturya ve Prusya gibi bazı devletler bu politikasında Rusya'nın yanında durarak kendine çıkar elde etmeye çalışırken bazıları da buna karşı durarak Rusların Balkanlara ve güneye inmelerine çıkarları gereği engel olmaya çalışmışlardır. Rusların genişlemesinde izleyeceği güzergâh üzerinde bulunan Osmanlı Devleti de bu genişlemeyi önlemek için bazen savaşmış bazen de diğer devletlerle ittifak kurarak politik anlamda bertaraf etmeye çalışmıştır. Rusya'nın sınırlarına dahil etmek istediği Kırım ve Balkanlar gibi Osmanlı toprakları iki devlet arasındaki husumetin de kaynağı haline gelmiştir. Kırım'ı ilhak etmeyi başaran Rusya XVIII. ve XIX. yüzyıl boyunca başta Eflak ve Boğdan olmak üzere bütün Balkan coğrafyası için Osmanlı ile karşı karşıya gelmiştir. Osmanlı Devleti ise bu verimli havzayı kaybetmemek için Rusya ile harp alanlarındaki sıcak savaşın yanında politik savaşlara da girmiştir. Bu sebeple sınırlardan toplayabildiği bütün istihbaratı devletin bütünlüğünü koruyabilmek ve toprak kayıplarını önleyebilmek adına sonuna kadar kullanmıştır. Bu manada Eflak ve Boğdan'ın önemi daha da artmıştır.

Bu tez çalışması giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Boğdan'ın İlkçağlardan XVIII. yüzyıla kadarki siyasi süreci hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Birinci bölümde, XVIII. yüzyılda Boğdan'ın siyasi, idari, kültürel ve ekonomik özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Yine bu bölümde Boğdan'ın stratejik ve istihbarat açısından önemi araştırılarak Osmanlı Devleti'nin neden burası yüzünden sürekli Rusya ile gerginlikler yaşadığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Boğdan'da uzun yıllar yönetimde bulunan ve teze konu olan Alkeksandr Mavrokordato'nun ailesi tanıtılmaya çalışılmış bu sayede Boğdan'daki Mavrokordato yönetimi, buradaki faaliyetleri ve Bâb-ı Âli ile ilişkileri olumlu ve olumsuz yönleri ile ele alınmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Aleksandr Deli Bey dönemi genel özellikleri ve havadis belgeleri incelenerek Boğdan'ın Osmanlı istihbaratındaki önemi üzerinde durulmuştur.

Öncelikle tez konusu seçerken bana kendi tercih ettiğim bir konuyu çalışmamın bana daha fazla fayda sağlayacağını dile getirerek benim fikirlerime değer veren, çalışma süresince büyük bir sabırla bana her türlü desteği sağlayan, bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, kendisiyle çalışmaktan gurur duyduğum değerli danışman hocam sayın Doç. Dr. Songül KEÇECİ KURT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yine bu süreçte hep yanımda olan ve üzerimde çok emeği olan ablam Atiye SİNCER'e ve aileme de sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Seval SİNCER

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR DİZİNİ.....	viii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	ix
HARİTALAR DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Amacı.....	1
2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakların Tanıtımı.....	1
3. Araştırmanın Önemi.....	2
I. BÖLÜM	
1. BOĞDAN'IN GENEL DURUMU.....	3
1.1. XVIII. Yüzyıla Kadar Boğdan.....	3
1.2. XVIII. Yüzyılda Boğdan.....	5
1.2.1. Boğdan'ın Siyasi Durumu.....	5
1.2.2. Boğdan'a Fenerli Ailelerin Atanması.....	5
1.2.3. Boğdan Yönetimine Gelen Fenerli Aileler.....	7
1.2.4. Küçük Kaynarca Antlaşması'na Kadar Boğdan.....	9
1.2.5. Küçük Kaynarca Antlaşması Sonrası Boğdan.....	10
1.3. XIX. Yüzyılda Boğdan Voyvodalığı.....	17
1.4. Boğdan'ın İdari, Kültürel Ve Ekonomik Durumu.....	19
1.4.1. Boğdan Voyvodalığı.....	19
1.4.2. Voyvoda Tayinleri ve Görevleri.....	21
1.4.3. Boğdan Voyvodalığının Bayrağı ve Sikkeleri.....	23
1.4.4. Boğdan Voyvodalığı ile Ekonomik İlişkiler.....	23
II. BÖLÜM	
2. MAVROKORDATO AİLESİ.....	28

2.1.	Boğdan'da Mavrokordato Ailesi	28
2.1.1.	Nikola Mavrokordato (1680-1730)	30
2.1.2.	Konstantin Mavrokordato 1711-1769	32
2.1.3.	Aleksandr Kosntantin Mavrokordato (Deli Bey) 1742-1812.....	35
2.1.4.	Aleksandr I Mavrokordato (Firari) 1754-1819	35
2.2.	Fenerliler Dönemi Sonrası Mavrokordatolar	36
2.2.1.	Aleksandr II Mavrokordato (1791-1865).....	37
2.2.2.	Dimitri (Dimitraki) Mavrokordato 1858-1919.....	38
2.2.3.	Giovanni Mavrokordato	38
III. BÖLÜM		
3.	ALEKSANDR MAVROKORDATO DÖNEMİ BOĞDAN	39
3.1.	Aleksandr Mavrokordato Dönemi Siyasi Gelişmeler	39
3.1.1.	Aleksandr Mavrokordato'nun Boğdan Voyvodalığına Gelişi	39
3.1.2.	Boğdan Voyvodalığı İstihbaratı	40
3.1.3.	Avrupalı Devletler ve Kırım ile İlgili Boğdan Havadisleri.....	43
3.1.4.	Kırım'ın İlhakı ve Sonrası ile İlgili Boğdan Havadisleri	47
3.1.5.	Osmanlı-Rus Savaşına Giden Süreçte Boğdan	51
3.2.	Aleksandr Mavrokordato Dönemi Boğdan Ekonomisi.....	68
3.3.	Aleksandr Mavrokordato'nun Voyvodalıktan Azli	75
3.4.	Aleksandr Mavrokordato Sonrası Gelişmeler.....	77
SONUÇ		79
KAYNAKÇA		82
EKLER		88
Ek 1.....		89
Ek 2.....		90
Ek 3.....		91
Ek 4.....		92
Ek 5.....		93
Ek 6.....		94
ÖZGEÇMİŞ		95

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1. Fenerliler Dönemi Boyunca Eflak Ve Boğdan'da Voyvodalık Yapan Fenerli Aileler Ve Çıkardıkları Voyvoda Sayısı.....	8
Tablo 2. XVIII. Yüzyıl Boyunca Boğdan'da Görev Alan Voyvodalar	8
Tablo 3. Mavrokordato Ailesi'nin, Kronolojik Olarak Voyvodalık Görevine Gelişi, Doğum Ve Ölüm Yılları.....	30

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Resim 1. XV. Yüzyılda I. Boğdan Dönemi Boğdan Bayrağı	3
Resim 2. XIX. Yüzyılda Boğdan Bayrağı	23

HARİTALAR DİZİNİ

- Harita 1.** 1739 Belgrat Antlaşması'na göre Osmanlı- Rusya sınırını gösterir harita9
- Harita 2.** Boğdan Prenslığı. 1711 Prut Antlaşması'ndan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasına kadar yapılan savaşlar ve Boğdan'a katılan şehir ve kaleleri gösterir harita10
- Harita 3.** 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na göre Osmanlı- Rusya sınırını gösterir harita.....11
- Harita 4.** H. 1217 tarihli Boğdan haritası. Yaş Antlaşması sonrası Osmanlı- Rusya sınırı...18
- Harita 5.** Prut Savaşı esnasında orduların durumunu ve devletlerin sınırlarını gösterir harita (Ek 3'te verilmiştir)89

KISALTMALAR DİZİNİ

- D.** : Dosya
G. : Gömlek
H. : Hicri
M. : Miladi
Vd. : Ve Diğerleri
Vb. : Ve Benzerleri
YÖK. : Yüksek Öğretim Kurulu
TTK. : Türk Tarih Kurumu
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Boğdan voyvodalığının özellikleri, Osmanlı Devleti açısından önemi ve istihbarattaki yeri ile ilgili bilgilerin ortaya konması amaçlanmaktadır. Elde edilen bilgiler ışığında Boğdan'daki yöneticilerin faaliyetlerinin Osmanlı Devleti'ne olumlu ya da olumsuz dönüşleri ele alınarak bölgenin kaderinde nasıl bir yol çizdiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin sistemli bir istihbarat teşkilatının olmamasını elde ettiği havadis belgeleriyle nasıl telafi ettiği ve özellikle Aleksandr K. Mavrokordato dönemi belgeleri incelenerek bu belgelerin haber almadaki öneminin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakların Tanıtımı

Bu çalışma doküman analizine dayalı tarihi bir araştırmadır. Aleksandr Deli Bey dönemi Boğdan voyvodalığının ele alındığı araştırmada temel olarak Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nden yararlanılmıştır. Arşivden elde edilen değişik fonlardaki dönemin belgelerine kaynakçada yer verilmiştir. Bu belgelerden elde edilen veriler tasnif edilip tenkit sürecinden geçirilerek çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Aynı dosya ve gömlek numarasına ait hem adet olarak fazla belge hem de içerik olarak oldukça yoğun bilgilere rastlanılmıştır. Bu belgeler de içerik olarak siyasi bilgilerle birlikte ekonomi ile ilgili bilgilere de yer verildiği görülmüştür. Bu yüzden aynı dosya ve gömlek numaralı belgeler hem siyasi konuların incelendiği sayfalarda hem de ekonomik konuların incelendiği sayfalarda kaynak olarak kullanılmıştır. Dönemin ekonomik özellikleri araştırılırken Boğdan Baş Muhasebe Defteri taransa da yeterli bilgiye ulaşılammış ancak Cevdet Tasnifi'ndeki Hariciye belgeleri ve Hatt-ı Hümayun tasniflerinde özellikle İstanbul'a ve çevre kalelere gönderilen emtia ile ilgili ayrıntılı bilgilere rastlanılmış ve bu bilgilere araştırmada da yer verilmiştir.

Tez çalışmasının kapsadığı döneme ait kullanılan arşiv belgelerinin yanı sıra bu tarihlerde vakanüvislik yapmış Ahmet Vasıf Efendi'nin Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakânikü'l-Ahbar adlı eseri ve Romen Kronikleri de incelenerek döneme ait elde edilen bilgiler birbirleriyle karşılaştırmalı olarak teyit edilmiştir. Yine Avrupa kütüphanelerinden Mavrokordato ailesini inceleyen Émilie Legrand'ın Genalogie des Maurocordato de

Constantinople adlı eseri ve Fransa Ulusal Kütüphanesinin online sistemi olan Gallica aracılığı ile Mercure de France gibi dönemin kaynakları da kullanılmıştır.

Bu kaynaklarla birlikte birincil kaynaklardan elde edilen bilgiler, kitap, makale ve diğer akademik çalışmalarla desteklenmiştir.

3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmada genel olarak Boğdan voyvodalığı Aleksandr Deli Bey dönemi ile ilgili arşiv belgeleri incelenerek araştırma yapılmıştır. Boğdan ile ilgili ya da istihbarat ile ilgili çokça araştırma olmasına rağmen özellikle Aleksandr Deli Bey dönemi belgelerinin tek bir başlık altında toplanmadığı ve bu tarihlerdeki Boğdan voyvodalığının tek başına incelenmediğı görülmüştür. Aleksandr Deli Bey ile ilgili hazırlanan bu tez onun ve ailesinin adına yapılan ilk çalışmalardan biridir. Bu çalışmada görülecek boşluk ve eksiklerin bundan sonra yapılacak çalışmalara da bir başlangıç yapmasını ve istihbarat konusundaki çalışmalara az da olsa katısı sağlaması umulmaktadır.

I.BÖLÜM

1. BOĞDAN'IN GENEL DURUMU

1.1.XVIII. Yüzyıla Kadar Boğdan

Boğdan toprakları günümüzde Romanya ve Moldova sınırları dahilindedir. Bu coğrafya tarih boyunca farklı devletlere ve milletlere ev sahipliği yaptı. Bölgeye ilk olarak Trakların bir soyu olan Daklar gelip yerleşti ve buraya Daçia ismini verdiler. Bölge sırasıyla Daklar, Büyük İskender, Roma İmparatorluğu, Gotlar ve Avrupa Hun İmparatorluğu'nun egemenlik sahasına girdi. Bir dönem Altın-Orda Devleti bölgeye hâkim olsa da daha sonra Macarların idaresine girdi (Sargın, 2013). Moldova olarak da adlandırılan Boğdan, Marumureşli bir soylu olan Boğdan'ın isyanıyla Macar egemenliğinden ayrılıp bağımsız bir prenslik haline gelmeyi başarınca burada kurulan ilk voyvodalık da, kurucusu olan Boğdan'ın adıyla anılmaya başlamış oldu (Özcan, 1992). Osmanlı kaynaklarında da Boğdan ya da Kara Boğdan olarak geçmektedir. Kara, “*boyun eğen*” anlamında kullanılmıştır (Birbudak, 2015: 4).

Resim 1: XV. yüzyılda I. Boğdan dönemi Boğdan bayrağı (Sözen, 2010).

Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarında ilerleyebilmesi için ilk adım, jeopolitik konumu itibariyle Eflak ve Boğdan'ın alınması oldu. Bu iki bölgenin alınmasıyla hem Tuna üzerinden Avrupa yönünde ilerlenebilecek hem de Karadeniz'de Kırım topraklarıyla

birleşerek Karadeniz'in tamamını kontrol altına alabileceklerdi. Ayrıca Boğdan'ın, Avusturya akınlarında tampon bölge olarak kullanılmak istenmesi ve zengin bir yer olması da bir diğer cezb edici neden oluyordu (Sarğın, 2013). Eflak ve Boğdan bölgesi için Osmanlı Devleti, iki memleket anlamına gelen “*memleketeyn*” ifadesini kullandı. Avrupalılar da bundan dolayı bu bölgeye iki prenslik anlamında “*Les Deux Principautés*” terimini kullandılar. Ayrıca çeşitli kaynaklarda Tuna Prenslikleri olarak da geçmektedir (Birbudak, 2014: 4).

Osmanlıların Boğdan ile ilk ilişkileri XV. yüzyıla denk geldi. İlk seferlere I. Mehmet döneminde başlanmasıyla bölgeye tam manasıyla hâkim olma çabaları daha sonraki hükümdarlar döneminde de devam etti ancak sık sık Boğdan voyvodaları isyana kalktığı için tam egemenlik sağlanması zaman aldı (Sarğın, 2013). II. Mehmet döneminde Boğdan voyvodası olan Stefan cel Mare Osmanlı Devleti'ne vergi vermek istemeyince 1475'te Sultan tarafından kendisi için bir ordu gönderildi. Rumeli Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusuyla savaşan Stefan Osmanlı kuvvetlerini yenilgiye uğrattı. Bu başarısı Papa tarafından takdir edilerek Stefan'a “İsa'nın Pehlivanı” unvanı verildi. II. Mehmet daha sonra bizzat kendisi de Boğdan seferine çıktıysa da voyvodalığın merkezi olan Suceava'daki kaleyi ele geçiremedi. Daha sonra II. Bayezid döneminde Kili ve Akkirman'ın Osmanlı tarafından fethedilmesiyle Boğdan'nın da gücü kırılmış oldu. Voyvoda Stefan voyvodalığının son dönemlerinde Osmanlı egemenliği altına girerek yıllık 4 bin altın vergi vermeyi kabul etti. Elbette kendinden sonraki voyvoda olan oğlu Petru Rareş döneminde yine başkaldırılar olsa da I. Süleyman'ın 1538 Boğdan seferi ile voyvodalığın merkezi olan Suceava alındı ve yeni voyvoda olarak da eski voyvodanın kardeşi Çekirge Stefan voyvodalık görevine getirildi. Ancak bu da Boğdan sorununun çözülmesinde yeterli olmadı ve XVI ve XVII. yüzyıllar boyunca Boğdan, isyanlara sahne olmaya devam etti (Özcan, 1992).

Voyvodalık merkezinin Suceava'dan Yaş kentine nakli ise I. Süleyman dönemindedir. Suceava'nın (Suçova) zapt edilmesiyle Osmanlı'nın isteği üzerine 1564'te Yaş şehri voyvodalığın merkezi haline getirildi. Yaş kentinin, Brasov (Kronstadt)-Giurgi (Yergöğü) arası ticaret yolu güzergahında olması ve bu yolların önem kazanmasıyla, voyvodalık merkezi olarak tercih edilmesi arasında bağlantı olduğu düşünülmektedir (Maxim, 2013b).

1.2. XVIII. Yüzyılda Boğdan

1.2.1. Boğdan'ın Siyasi Durumu

Rusların XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Karadeniz yönünde ilerlemesini durdurabilmek için Osmanlı Devleti'nin iki bölgeyi güçlü tutması gerekiyordu. Bunlardan birincisi Kırım Hanlığı ikincisi ise memleketeyn diye adlandırılan Eflak-Boğdan vilayetleriydi. Rusların Balkanlar yönünde ilerleyebilmesi ve Rusya'dan İstanbul'a giden yollar üzerinde olması bu iki memleketi Rusya için daha cazip hale getiriyordu. Sadece stratejik açıdan değil askeri ve ekonomik açıdan da Kırım ve memleketeyn Rusya için önem arz ediyordu. Bu yüzden Rusya, önce buraları yöneten voyvodalar ile anlaşmalar yoluna gitti. Coğrafi olarak Boğdan Rusya'ya Eflak'tan daha yakındı. Bu yüzden önce Boğdan voyvodalarını himayesi altına almayı denedi. Boğdan siyasetine Rusya'nın ilk karışması Prut Savaşı öncesi Boğdan Voyvodası olan Dimitri Kantemir ile yaptığı Luck Antlaşmasıdır. Antlaşmaya göre Boğdan bağımsız bir devlet olacak ve Rusya'nın koruması altında olacaktı. Bu amaçla Prut Savaşı'nda Voyvoda Dimitri de Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etti¹. Ancak beklediğinin aksine savaşı Osmanlı'nın kazanmasıyla Dimitri de Rusya'ya kaçmak zorunda kaldı. Böylece Rusya'nın Boğdan üzerindeki emelleri de daha sonraya ertelendi.

1.2.2. Boğdan'a Fenerli Ailelerin Atanması

Osmanlıların Rumlarla olan ilişkileri Anadolu'ya ilk geldikleri andan itibaren başlamış ve fetihlerin batı yönünde ilerlemesiyle de giderek artmıştır. Hakimiyeti altına aldıkları yerlerdeki gayrimüslimleri de kendi halkının parçası olarak görmüşlerdir. İstanbul'un fethiyle birlikte Fener-Rum Patrikhanesi'nin Osmanlı himayesi altına girmesiyle Rumlarla olan ilişkileri daha da artmıştır. Özellikle başkentteki ticarete Rumlar, Ermeniler ve sonrasında Sfarad Musevileri etkin rol oynamıştır (Ortaylı, 2017a).

Rumlar İstanbul'da sadece ticaretle meşgul olmadılar. İyi eğitim almış olmaları ve pek çok dil bilmeleri onların yönetici kademesinde görevlendirilmelerine de neden oldu. Osmanlı Devleti, XVII. yüzyıldan itibaren diğer devletlerle olan ilişkileri yoğunluk kazandıkça tercümanlık görevini devşirmelere vermek yerine, iyi ilişkiler içinde buldukları imparatorluk ailesinin bir parçası olan Rumlara vermeyi tercih etti. Divan-ı

¹ Prut Savaşı esnasında orduların durumunu ve devletlerin sınırlarını gösterir harita Ek 2'te verilmiştir (BOA/TS.MA.E, 450/23).

Hümayun Tercümanlığı görevinin Rumlara verilmesi Osmanlı Devleti'nde yeni bir dönemin de başlangıcı olarak kabul edilebilir (Akpınar, 2010). Fenerli bir bey olan Panayotis Nikosios Efendi Osmanlı'nın ilk Divan-ı Hümayun Baş Tercümanı'dır. Sakızlı bir Rum olan Panayotis'in tercümanlığı döneminde, hiçbir Rum adasına tanınmayan ayrıcalıklar sadece Sakız Adası'na tanınmıştır (Randolph, 1998).

Romen ülkeleri üzerindeki Rum etkisi ise XVI. yüzyılın sonlarından itibaren başladı ve XVII. yüzyıl boyunca da artarak devam etti. Örneğin Eflak Voyvodası Leon Tomşa'nın çevresindeki Rum sayısının giderek artması boyarların² tepkisine neden olmuş ve 1631'de boyarların baskısıyla tüm Rum tüccar ve yüksek görevliler ülkeden kovulmuştu. Ancak Kantakuzenler gibi bazı Rum aileler de Romen aileleriyle akrabalık kurarak buraya yerleşmiş ve Romenleşmişlerdi. Athos Dağı'nın (Aynaroz) Romen manastırlarına da hâkim olması sonucu, Sloven dili yerine Rumca kilisenin dili oldu (Mantran, 2016).

Özellikle Boğdan'da Rumların etkisinin artmaya başlaması ise yine XVII. yüzyıla tekabül etmektedir. Kief Metropoliti Petru, Boğdan'da manastırlar açıp kitaplar bastırttı. Ayrıca Boğdan Kilisesi'nin Patrikhane'ye bağlı olması ve Voyvoda Mihrea'nın Boğdan'a götürdüğü Rumlar sayesinde önce Hristiyan misyonerler olarak daha sonrasında ise burada ticaretle meşgul olmaya başlayarak buradaki Rum nüfusu giderek artış sağladı (Özcan,1992).

Panayotis'nin ölümü ile birlikte de yerine yine Sakız Adası'ndan olan sekreteri İskerletzade Mavrokordato Efendi baş tercümanlık görevine getirildi. Boyarlar arasından seçilmiş olan Boğdan Voyvodası Dimitri Kantemir'in Prut Savaşı'nda Ruslar ile iş birliği yaparak Osmanlı'ya ihanet etmesi ve 1714'te de Boğdan Voyvodası Constantin Brincoveanu'nun Viyana ile olan gizli yazışmaları açığa çıkınca Osmanlı Devleti artık Eflak ve Boğdan'a yerel prensler yerine, güvendiği Fenerli Rum aileleri atamaya başladı. Bu durumu lehine kullanan İskerletzade Mavrokordato da oğlu Nikola Mavrokordato'yu Boğdan'a yönetici olarak atamayı başardı. Böylece XVIII. yüzyıl (1711-1821) boyunca devam edecek olan Feneryotlar dönemi başlamış oldu. Fenerli bu yöneticilere Boğdan'da artık voyvoda değil "Hospodar" adı verildi (Sözen, 2000).

Rumcadan gelen Fener, İstanbul'da Haliç boyunca devam eden mahalleye verilen bir isimdir. Burası Rumların ya da Rumlaşmış ailelerin ikamet ettiği bir semtti. Fenerli Rumlar,

² "Boyar: Eflak ve Boğdan soylusu" (Sözen,2000).

kendilerinin Bizans soylularından olduğunu ileri sürerek soyluluk iddiasında bulunuyorlardı (Mantran, 2016). Elbette ki Fenerli soyluların hepsi Bizans'tan gelmiyordu. Kimileri, Haçlıların İstanbul'u istilasından sonra kalan İtalyan ve Germen kökenliler, kimileri adalı, kimileri ise Romen soyluları ile evlenerek soyluluk kazanan Romen kökenliler idi. Son devir Bizans tarihçisi Pachymeres'in Bizans soylu listesine göre İstanbul'da, Lascaris, Paleologos, Angelos, Vatatzes, Stratigopulo, Livadanios, Cantakuzenos, Kamateros, Philes gibi aileler bulunmaktaydı. Ayrıca 1204 Latin istilasının ardından dil ve din bakımından tamamen Bizanslılaşan ama aslında Normandiyalı olan Radul ve Petraliphas aileleri vardı. Mesela hekim Mavroyani Paşa Napolili Morisini ailesindendi. Vogiridi ve Asssenesler Bulgar, Aristarchi Bey, Baltazziler, ya da Kalimakiler aslen Romendi (Ortaylı, 2017a).

1.2.3. Boğdan Yönetimine Gelen Fenerli Aileler

XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyılın başlarında Fenerlilerin denetiminde bulunan en önemli yerler Eflak (Valahya) ve Boğdan (Moldovya) voyvodalığıydı. Bükreş ve Yaş şehirlerindeki lüks saraylarında Osmanlı'nın valileri olarak görev yapan bu Fenerliler kendi çıkarları ile Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü korumasını bir tuttular. Sadece birkaç Yunan bağımsızlık savaşında etkin görev aldılar (Clogg, 2015).

Yukarıda belirtildiği gibi bunlar Rum, Arnavut, Adalı, Romen ya da İtalyan kökenli ailelerdi. Bunların arasında Romen boyarlarıyla evlilik yoluyla akrabalık kuran köylüler, Egeden gelen tüccarlar ya da kürekçi çocukları bile vardı. Aldıkları iyi eğitimleri ve fazlaca dil bilmeleri onların kısa sürede dikkat çekip, önemli göreve gelmelerini sağlıyordu (Sözen, 2010). Eflak ve Boğdan'da Fenerliler dönemi boyunca voyvodalık yapan Fenerli aileler ve çıkardıkları voyvoda sayıları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Fenerliler dönemi boyunca Eflak ve Boğdan'da voyvodalık yapan Fenerli aileler ve çıkardıkları voyvoda sayısı (Emiroğlu, 1996).

Ghika (5)	Mavroyeni- Mavrogheni (1)
Hançerli- Hangerli (2)	Moruzi (2)
İpsilanti (2)	Rakoviça- Rakovitsa (4)
Kalimaki- Callimachi (4)	Rosetti- Manol (1)
Karaca- Caragea (2)	Suço-Sutzo (3)
Mavrokordato- Mavrocordatos (6)	

Tablo 1 incelendiğinde altı voyvoda ile Mavrokordato ailesinin Eflak ve Boğdan'da en fazla voyvodalık görevi üstlenen aile olduğu görülmektedir. Tablo 2'de de XVIII. yüzyıl boyunca Boğdan'da görev alan voyvodaların isimleri verilmiştir.

Tablo 2. XVIII. yüzyıl boyunca Boğdan'da görev alan Voyvodalar (Uzunçarşılı, 1983b).

1-Antiyoh Kantemir	12-Mati Gika
2-Konstantin Duka	13-İskerlet Gika (Ligorzade)
3-Mihail Rakoviça	14-Yuvan Kalimaki
4-Nikola Mavrokordato	15-Ligor Kalimaki
5-Dimitri Kantemir	16-Ligor Aleksandr Gika
6- Yanaki Mavrokordato ³	17-Konstantin Moruzi
7-Ligor Gika (İskerletzade)	18-Aleksandr K. Mavrokordato (Deli Bey)
8-Kasap Yanaki ⁴	19-Aleksandr Mavrokordato I (Firari)
9-Konstantin Mavrokordato	20-Aleksandr İpsilanti
10-Yanaki Mavrokordato II	21-Manol Rozetti
11-Konstantin Rakoviça	22-Aleksandr Moruzi

Tablo 2 incelendiğinde Nikola Mavrokordato'dan itibaren Boğdan yönetime Fenerli Rum voyvodaların geldiği görülmektedir. Bu voyvodalar genelde evlilik yolu ile de birbirleri ile akrabalıkları mevcuttur.

³ Boğdan Voyvodası Dimitri Kantemir'in 1711 Prut Savaşı esnasında Rusya tarafına geçerek isyan etmesi sonucu oluşan boşluğu Baltacı Mehmet Paşa ordusundaki Dîvân-ı Hümâyûn Tercümanı olan İskerletzade Yanaki'yi voyvoda vekili atayarak doldurmuş ve Boğdan'da tekrar kontrolü sağlamaya çalışmıştır (Uzunçarşılı, 1983b).

⁴ Patrona Halil tarafından atanmış ve yalnızca yirmi beş gün görevde kalmıştır.

1.2.4. Küçük Kaynarca Antlaşması'na Kadar Boğdan

Prut Savaşı'ndan sonraki Osmanlı- Rus savaşında (1736-39) Rusya önce Hotin'i ardından da Yaş'ı işgal etti. Bu savaş esnasında Ruslar Eflak ve Boğdan'daki Fenerli yönetimini istemeyen boyarlar ve din adamlarının da desteğini aldı (Yüksel, 2019). Ancak Rus askerlerinin buradaki davranışları, General Münnich'in Dimitri Kantemir'in kardeşinin oğulları olan Konstantin ve Dimitraşku'yu Boğdan'a yağmalamaya göndermesi ve yayınladığı genelgede çok fazla yiyecek talep edip Boğdan boyarlarını da orduya süvari olarak alması ile burada kışlayacak yirmi bin askerın tüm masraflarını da Boğdan'ın karşılayacak olması gibi maddeler içerince boyarlar umduklarını bulamamış hatta bazıları bu genelgeyi imzalamaktan kaçınmışlardı (Sözen, 2010). Rusya bu savaşta da yenilgiye uğramış işgal ettiği yerlerden de çekilmek zorunda kalmıştı.

Harita 1. 1739 Belgrat Antlaşması'na göre Osmanlı- Rusya sınırını gösterir harita (BOA/HRT.h,1152: 190).

Belgrat Antlaşması ile birlikte Boğdan'ın kuzeyinde kalan ve öncesinde Lehistan tarafından işgal edilmiş olan Hotin kalesi yine eskisi gibi Osmanlı yönetimine bırakılmıştı. Ruslar tarafından işgal edilmiş olan çevre nahiyeler ve köyler ise tekrar Boğdan yönetimine bırakılacaktı (Uzunçarşılı,1983b). Antlaşmaya göre Azak Kalesi yıkılacak, Osmanlı Azak kıyısında yeni bir kale yaptırılacaktı. Yine Ruslar Azak ve Karadeniz'de savaş ve ticaret gemileri bulundurmuyacaktı (Uzunçarşılı, 1983a).

1.2.5. Küçük Kaynarca Antlaşması Sonrası Boğdan

Belgrat'taki yenilgide Rusya'nın Boğdan üzerindeki planlarını geçersiz kılmaya yetmedi. Bir sonraki savaş olan 1768-1774 Osmanlı- Rus savaşının bu kez kazananı Rusya oldu ve imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması sayesinde de planlarını yavaş yavaş uygulamaya koydu. Antlaşmanın üçüncü maddesi gereğince Kırım bağımsız olmuş, beşinci maddesiyle İstanbul'da elçilik açma hakkı elde edilmiş, bu maddenin devamı niteliğinde olan on birinci maddeyle Rusya istediği yerlerde konsolosluk açabilir diyerek Osmanlı'nın içişlerine müdahale fırsatı bulmuş doğrudan Eflak ve Boğdan'ı ilgilendiren on altıncı madde ile de oradaki voyvodalıkları kontrol edebilme şansını ele geçirmişti (Köse, 1997).

Harita 2. Boğdan Prensiği. 1711 Prut Antlaşması'ndan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasına kadar yapılan savaşlar ve Boğdan'a katılan şehir ve kaleleri gösterir harita (BOA/HRT.h, 1185: 23).

Rusya bu antlaşma ile hem Kırım'ı ele geçirme hem de Eflak ve Boğdan'ın siyasetine müdahil olma şansını yakaladı. Rusya bundan sonra ilk iş olarak da Grigorie Gika'yı Boğdan Voyvodası olarak Osmanlıya kabul ettirmeyi başardı. Voyvodaların Rusya taraftarı olması

Rusların burada daha fazla nüfuz elde etmesini sağlıyordu (Yüksel, 2019). Gika'nın Ruslara güvenerek Bâb-ı Âli'nin emirlerine uymaması ve Küçük Kaynarca'ya göre iki yıl vergi almaması⁵ gerekirken Boğdan'da vergileri toplaması, Gika'nın Bâb-ı Âli tarafından görevden alınmasına ve hatta öldürülmesine neden oldu (Yılmaz, 1994). Gika'dan sonra Osmanlı voyvodalığa sadakatinden emin olduğu Divân-ı Hümâyûn Baş Tercümanı Konstantin Moruzi'yi voyvoda olarak atadı (Uzunçarşılı, 1983b).

Harita 3. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na göre Osmanlı- Rusya sınırını gösterir harita (BOA/HRT.h, 1188: 187).

Eflak- Boğdan ve Kırım meseleleri yüzünden iyice gerilen Osmanlı- Rus ilişkileri savaşa ramak kala Fransa'nın araya girmesiyle müzakereyle yoluyla çözüldü. Sorunların görüşülmesi için taraflar Aynalıkavak'ta bir araya geldi (Köse, 1997). 1779'da imzalanan Aynalıkavak Tenkihnamesi'yle Osmanlı'nın 1739 Belgrat Antlaşması'na dayanarak İbrail, Hotin ve Bender'de Hristiyan ahaliden aldığı toprakları geri verdi.⁶ Aynalıkavak'tan sonra

⁵ Küçük Kaynarca Antlaşmasınının 16. Maddesinde Osmanlı Devleti'nin, "Eflak ve Buğdan'ın savaş sırasındaki zararları göz önüne alınarak, andlaşmanın mübadelesinden itibaren iki yıl ahaliden vergi talep etmeyecektir." şartı vardır (Köse, 1997: 125).

⁶ Aynalıkavak Tenkihnamesi'nin yedinci maddesinde; İbrail, Hotin ve Bender Kalelerinin etrafında ve mahall-i sairede vakı olan, manastır ve diğer şahıslara ait Belgrad Müsalahası'yla zapt olunmuş arazi ve

da Rusya, Eflak ve Boğdan'da konsolosluk açmak için Osmanlı ile görüşmelere başladı. Konsolosluk kurulması fikri ilk defa 1775'te Rusya Ticaret Heyeti'nde gündeme geldi. Heyetin başkanı olan A. P. Vorontsov'a göre, konsolosluklar Rusların buradaki siyasi ve ticari çıkarlarına aktif bir şekilde hizmet edecekti. Ancak Osmanlı- Rus ilişkilerinin bozulmaması adına kabul edilmedi. Daha sonraki tarihlerde Rusya'nın elçisi Stahiev de bu fikri destekleyince 7 Aralık 1779 da Rusya Hükümeti Eflak- Boğdan ve Besarabya'da konsolosluk kurulmasını kabul etti. Bu göreve S. Laşkarev atandı. Ancak Osmanlı, Eflak ve Boğdan'da açılacak bir konsolosluk fikrine şiddetle karşı çıktı (Yüksel, 2019). Osmanlı, Aynalıkavak'a göre bir bölgede Avrupa devletlerinin konsolosluğu yoksa Rusya'nın da olamaz derken Rusya'da Küçük Kaynarca'daki Rusya'nın gerekli gördüğü yerlerde elçilik açma hakkının bulunması maddesini öne sürüyordu. Kısacası her iki devlet de kendi çıkarlarına uygun düşen antlaşmayı argüman olarak kullanıyordu. Uzlaşma bir türlü sağlanamayınca Fransa Elçisi St. Priest arabulucu olarak dahil oldu. St. Priest Akkirman'ı teklif ettiyse de Reis'ül kütta Süleyman Feyzi Efendi Silistre'nin daha uygun olacağını söyleyince sonunda konsolosluğun Silistre'de açılması kararlaştırıldı (Hammer, 1992). Ancak bu kez de Rus hükümeti bunu reddetti ve Stahiev'i görevden alarak yerine tecrübeli bir diplomat ve aynı zamanda Osmanlı hakkında da fazlasıyla bilgi sahibi olan I. Bulgakov'u göreve getirdi. Avusturya da bu konuda Rusya'yı destekledi⁷. Bulgakov'un büyük elçilik görevine gelmesiyle artık Osmanlı- Rus ilişkileri farklı bir seyir alacak ve Rus baskısı Bâb-ı Âli'de çok daha fazla hissedilecekti. Sadrazam Halil Hamit Paşa Rusya'yı ikna etmek için bir elçiyi St. Petersburg'a⁸ gönderdiyse de bu girişimi başarısızlıkla sonuçlandı ve sonunda daha fazla baskıya dayanamayarak Serciyos Laşkarev'in Eflak- Boğdan ve Bucak'a elçi olarak Bükreş'e atanmasını kabul etti (Yüksel, 2019). Aralık 1781 tarihinde Bükreş'e yerleşmek üzere Rusya tarafından konsolos olarak Serciyos Laşkarev gönderilmişti. Rusya

emlakın geri verilmesine ve memleketeyn-i merkumeteynde bulunan ahaliden bazılarının dedelerinden miras kaldığını ispat ettiği takdirde emlakın taraflarına geri verilmesine Rusya Devleti'nin şefaati ve Devlet-i Aliyye'nin müsaadesiyle..." şeklinde Hristiyan ahalinin toprağının geri verileceği belirtiliyor (BOA, 2019: 299).

⁷ Avusturya'nın sürekli Rusya'yı destekleyici bir politika izlemesinin nedeni, Marie Threse'nin ölümüyle Avusturya tahtını devralan oğlu II. Joseph'in Rusların artık durdulamayacağını ev Osmanlı'nın paylaşılmasının en karlı yol olduğunu düşünmesiydi. Bu amaçla da Mohilof'ta temelleri atılan Grek ve Daçya (Ortodoks devleti) Projelerini St. Petersburg'da imzaladıkları gizli bir antlaşma ile uygulamaya koydular. Antlaşmaya göre Ruslar, Kırım ve Özi'yi alırken Bosna ve Sırp toprakları da Avusturya'ya bırakılıyordu. Ayrıca, Eflak- Boğdan ve Besarabya'yı da içine alan bir Ortodoks Devleti (Daçya) ve merkezi İstanbul olan ve II. Katerina'nın torunu Konstantin'in tahtına oturacağı bir Rum (Grek) Devleti kurulması planlanıyordu. Bkz. Köse, 1997.

⁸ Petersburg şehrinin ismi belgelerde genelde Petroburg şeklinde kaydedilmiştir. Anlaşılabilirliği artırabilmek adına doğru ismi olan Petersburg tercih edilmiştir.

orta elçisinin Bucak, Eflak ve Boğdan memleketlerindeki Rus tüccar ve zevatının işlerini görmek ve takip edebilmek için umumen konsolos olarak atandığı, Bükreş'e gidene kadar ve bu üç memleketten hangisine ikamet etmek isterse istesin, kimse tarafından engel olunmaması için İstanbul tarafından, Özi valisi, Hotin ve Bender muhafız, kadı ve naiplerine, Eflak ve Boğdan voyvodalarına bir ferman gönderilmişti (BOA/C.HR, 140/6974).

Rusya'nın Bükreş'e konsolosluk açmasından telaşlanan Avusturya da Bâb-ı Âli'nin onayını bile beklemeden Stephano Raiçeviç'i Bükreş'e konsolos olarak atamıştı (Yüksel, 2019). Bâb-ı Âli'nin onayını bile beklemeden konsolosun Bükreş'e gitmesini Eflak Voyvodası Nikola Karaca'dan gelen tahriratta görmek mümkündür. Tahriratta, Avusturya imparatoru tarafından sır katibi ve ticaret nezareti namıyla Eflak ve Boğdan'a tayin edilen Raiçeviç⁹ isimli kişinin Bükreş kasabasına kadar geldiği bildiriliyordu. Voyvoda bu şahısla görüştüğünde, kendisinin uzun zamandan beri memuriyette bulunduğunu ve ikametinden dolayı Devlet-i Aliyye'nin izni olmaksızın tutuklanamayacağını voyvodaya beyan etmişti. Raiçeviç isimli bu şahsın Eflak ve Boğdan'a konsolos olarak geldiğini tabiiyetindeki adamları da alenen voyvodaya söylemişlerdi. Voyvoda da ne tarafa gideceğini sorguladığında, Osmanlı'ya danışmadan kendisinin sır kâtibi tayin edildiğini söylemiş görevine bu taraftan başlayacağını şimdi de geri gönderilmesinin kötü olacağını iddia etmiş ve bu kararında da ısrarlı davranmıştı. Raiçeviç'in sorgulanmasının ardından Voyvoda durumu İstanbul'a bildirerek gönderdiği belgeye kulak verilmesini ve bu konuda Bâb-ı Âli'nin kendisine cevap vermesini istemişti. Bu habere bizzat Sultan I. Abdülhamit cevap vererek bu kimsenin yaptıklarını kendilerine haber vermeye devam etmesini istemişti (BOA/HAT,17/768).

Bâb-ı Âli, Avusturya'nın Osmanlı onayını beklemeksizin konsolosu Bükreş'e göndermesine karşı çıktıysa da bu tarihlerde Osmanlı'nın Kırım meselesi yüzünden Rusya'yla savaş ihtimali vardı ayrıca İstanbul'da, Avusturya ile Rusya arasında kurulan gizli bir ittifak söylentileri de dolaşıyordu (Grek Projesi). Bu sebepler yüzünden Osmanlı Avusturya'nın bu konsolos girişimlerine karşı fazla direnemedi ve geri adım atmak zorunda kaldı (Yüksel, 2019). Bâb-ı Âli de sürekli Avusturya ve Rusya'nın durumunu dikkatlice takip edip malumat almak için Eflak ve Boğdan voyvodalarına tahriratlar gönderiyordu. Bu tahriratlardan birisinde, Avusturyalı ve Rusyalının durumlarına aşına olmalarından dolayı

⁹ Avusturya elçisi Stephano Raiçeviç'in ismi Osmanlı arşiv belgelerinde Raycovik ya da Racovik olarak telaffuz edilmiştir.

bunların hareketlileri ve sakinlerinin hazırlıkları ile Erdel içinde ve sınırlarındaki tavırlarına dair güvenilir adamlar aracılığıyla aldıkları istihbaratı öğrenmek istemişti. Avusturyalının durumuyla ilgili tahkik edilen havadislerin kendilerine haber verilen konularda sadakatli davranılmasını istiyorlardı. Beç ulağıyla gelen havadiste maslahatgüzar hakkında gönderdikleri haberlerde Avusturyalı ile Rusyalı aralarında ittifak başlamış gibi olduğu ve Avusturyalı ile Rusyalının askeri düzenleme ve mühimmat çalışmaları arzusu içinde olduklarından bahsediyordu. Fransa, İspanya, Felemenk ve İngilterelinin savaşları bitmedikçe bunların muharebeye başlamayacakları kendilerine haber verilse de İngilterelinin kuvvetsizliğinden dolayı barış yapılmasının zorunlu olduğunu düşünüyorlardı. Taraflar arasında sulh bulunduğu takdirde Avusturya İmparatoru'nun boş durmayıp bir fesat çıkararak Rusyalı ile birliktelikleri muhakkak olduğu için ikisinin gizli amaçlarını açık etmeleri bekleniyordu. Bu durumlardan dolayı Avrupa'nın durumuna aldanmaması gerektiği, Eflak memleketi Avusturyalıya yakın olduğundan gelecekte buradaki vilayetleri rahatsız edecek tavırlar sergilemelerinin muhtemel olduğunu söylüyorlardı. Bu durumu anlayacak duruma vakıf meziyetleri olan, hürmet gören ve kimseye sır vermeyecek kişileri Beç ve Erdel taraflarına ticaret bahaneleriyle gönderip Avusturyalının hareketlerini az çok her ne ise kendilerine mühürlü ve gizlice haber verilmesi ve haberinin olmadığı konuları da öğrenip acilen bildirmelerinin önemli olduğu uyarısında bulunuyorlardı (BOA/C.HR, 20/996). Hatta bu konuda bizzat Sadrazamdan alınan emirler doğrultusunda Rusçuk kadısı Eflak ve Boğdan voyvodaları tarafından gönderilen tatar ulakların alikonmamasını ve geciktirilmemesini emretmişti (BOA/AE.S.ABH.I, 155/10375). Yine Silistre Naibi Mehmed Emin Efendi de İstanbul'dan Eflak ve Boğdan'a ve bu iki yerden de İstanbul'a gidip gelen ulakların alıkoyulmaması ya da geciktirilmemesi, hatta derhal kendilerine at bulunup gönderilmesi konusunda gerekli ihtimamın gösterilmesi ve icabınca hareket edilmesi için ilam çıkartmıştı (BOA/AE.S.ABH.I, 155/10376).

Rusya, Laşkarev sayesinde Ağustos 1782'de Tuna'nın tüm limanlarına girebildi, diğer devletler kadar vergi ödeyip sadece bir defa gümrük resmi ödeme hakkını elde etti (Yüksel, 2019). Rusya büyükelçisi Bulgakov aracılığıyla 4 Kasım 1782'de Osmanlı'ya bir ultiatom verdi. Ultimatomda Kırım, ticari meseleler ve Eflak- Boğdan konusunda Küçük Kaynarca'ya uygun davranılması isteniyordu. Bu ultiatomun Boğdan'ı ilgilendiren kısmı, Küçük Kaynarca'nın gereğince hareket edilerek cizyenin belirlenmesi ve zorla koyulan

yükümlülüklerin kaldırılmasıydı. Kırım ve ticaret¹⁰ konusu konuşulup karara varılsa da Eflak ve Boğdan maddesi'nin görüşülmesi ve karara varılması Ocak 1784'ü buldu (Köse, 1997). Şubat 1783'te Laşkarev'in yerine Bükreş'e İvan Severin konsolos olarak atandı. Severin hem Eflak Voyvodası Nikola Karaca'dan hem de Boğdan Voyvodası Aleksandr Deli Bey Mavrokordato'dan Osmanlı'nın Küçük Kaynarca ihlallerini ve gönderilen paralar hakkında bilgi istedi. Bu sırada Boğdan Başpiskopos'u Gavril'de Severin'le yakın ilişki içerisindeydi. Rusya Büyükelçisi Bulgakov bu bilgiler sayesinde Osmanlı'yı sıkıştırabiliyordu. 8 Nisan 1783'te Kırım'ın Rusya tarafından ilhakının ardından Mayıs ayında Bulgakov tekrar Eflak ve Boğdan da isteklerde bulundu. 8 Ocak 1784'te Kırım Konvansiyonu ve Tuna Prenslikleriyle ilgili sözleşme imzalandı (Yüksel, 2019). Sözleşmeyle, Boğdan'dan yüz otuz beş kese ve dört yüz kırk beş buçuk kuruştan fazla cizye alınmayacak, hediye doksan bin ve rikabiyye yirmi beş bin kuruş olacaktı. Alınacak bu paralar halktan değil beylerden tahsil edilecekti. Arazi ve levazımat lazım olursa fazla miktarda alınmayacak, alındığında da reyaya taşıtılmayıp parası da peşin olarak ödenecekti. İstanbul için lazım olan koyun, kereste vesair ihtiyaçlar voyvodalar nezaretinde temin edilecek dışardan gelen herhangi birisi halkın toprağını zapt edemeyecek ve antlaşmadan sonra zapt edilen bir yer varsa geri sahibine iade edilecekti. Ayrıca Osmanlı Eflak ve Boğdan'a memur göndermeyecek gidenlerin de burada kalma süresi uzamayacaktı (Köse, 1997).

Osmanlı Devleti de Severin'i yakından takip ediyordu. Boğdan Voyvodası Aleksandr Deli Bey boyarlara Severin'le görüşmelerini yasaklamıştı. Aleksandr Deli Bey'in bu düşmanca tavrı ile ilgili Yüksel'in aktardığına göre Severin'in Bulgakov'a gönderdiği 1 Nisan 1784 tarihli bir mektupta, "*Boğdan halkı paskalyada salıncak yapmalarına izin verilmesi için benden aracı olmamı istedi ben de durumu bir adamım ile Voyvoda Aleksandr'a ilettim. Voyvoda, eğer kendisinden isteselerdi izin verirmiş ancak beni aracı koydukları için izin vermemekle kalmayıp yapılan salıncakları da kırdırdı*" şeklinde bilgi veriyor ve amacının kendisini halkın nazarında küçük düşürmek olduğunu söylüyordu (Yüksel, 2019: 621). Aleksandr Deli Bey'in bu düşmanca tavrına rağmen Bulgakov yine de Voyvodayı destekliyordu. Mart ve Ağustos 1784'te olmak üzere iki defa Voyvodanın

¹⁰ 22 Haziran 1783'te Rusya ile 81 maddelik Ticaret Antlaşması yapıldı. Ruslar bu antlaşmadan sonra sadece kendilerine ticari ayrıcalık elde etmekle kalmadı, yabancı devletlere Rus bayrağı altında ticaret yapmaya teşvik ederek Kırım ve çevresinin ticaretini canlandırmaya çalışıyordu. Böylece Karadeniz'in ticari kontrolü de Osmanlı'nın elinden çıkmış oldu (Köse,1997).

görevden alınmasını engelledi. Bulgakov yaptığı bu desteği de Severin'e aktararak Aleksandr Deli Bey'e tek dayanağının Rusya olduğunu ama bunu hak etmesi gerektiğini iletmesini istedi. Bulgakov bu sayede Aleksandr Deli Bey'in Rusya'nın desteğini kaybetmemek adına konsolosun tüm isteklerini yerine getireceğini düşünüyordu (Yüksel, 2019). Bâb-ı Âli daha sonra Aleksandr Deli Bey'i azletti (Uzunçarşılı, 1983b). Neden olarak da Reis'ül küttap, Rus elçilik tercümanı Pizani'ye Voyvoda'nın kötü yönetiminden dolayı azledildiğini belirtti. Bulgakov itiraz etse de Osmanlı, Aleksandr Deli Bey'in yerine kuzeni Aleksandr I Mavrokordato'yu (Firari) atadı. Bulgakov da yeni voyvoda Aleksandr Mavrokordato'yu eski Voyvoda Aleksandr Deli Bey gibi işleri zorlaştırmaması konusunda uyardı. Bu arada İstanbul'da hem Eflak hem de Boğdan voyvodalarının görevden alınacağı ve Eflak'a Mihail Sutzo'nun yerine Donanma-yı Hümâyûn Tercümanı Nikola Mavroyeni'nin atanacağı söylentisi dolaşmaya başladı. Bu söylentinin nedeni, her iki voyvodanın da Rusya'ya karşı olumlu davranışlar içinde olmalarıydı. Ancak bu söylentiler üzerine Bulgakov beylerin değişmezliği ilkesine dayanarak bu durumun gerçekleşmesini engelledi. Severin bu durumu beylere de aktararak beylikte kalmalarının kendilerine bağlı olduğunu sık sık hatırlatıyordu. Yüksel'in aktardığına göre iki defa da bu beylerin azledilmeleri Bulgakov tarafından önlendi (Yüksel, 2019). Bulgakov kendilerinden habersiz bir atamanın yapılamayacağını düşünürken Donanma-yı Hümâyûn Tercümanı Nikola Mavroyeni yeni bir kararla Eflak Beyi olarak atandı. Kaptan-ı derya Cezayirli Hasan Paşa Ruslarla yakın zamanda bir savaş çıkacağını tahmin ettiğinden Eflak'ta kuvvetli bir voyvodanın bulunması gerektiğini düşünüyordu bu yüzden de Mavroyeni'yi voyvodalığa tayin ettirdi (Uzunçarşılı, 1983b). Mavroyeni de Rusya aleyhtarları tavırlar sergileyerek boyarlara Ruslarla görüşmelerini yasakladı. Rus Postanesini kullanacak olurlarsa kendilerini tutuklamakla tehdit etti. Mavroyeni'nin Rusya'ya karşı takındığı düşmanca tavırları sonucunda Eflak ve Boğdan'ı himayesinde gören Rusya, reyanın hakkını koruma bahanesiyle Osmanlı'yı protesto etti. Sonunda Severin'in kışkırtmalarıyla boyarlar Mavroyeni'yi Bâb-ı Âli'ye şikâyet etmeye başladı. Bulgakov'un Mavroyeni'yi değiştirme çabalarına İngiliz Elçisi de müdahil olup Mavroyeni'yi destekleyerek Rusların kendi çıkarlarına uygun birisini getirmek istediklerini bu yüzden Mavroyeni'yi azlettirmek istediklerini belirtti. Bu olay Rusya'nın Eflak ve Boğdan politikasından İngiltere'nin de rahatsız olduğunun ve bu konuda Osmanlı'yı desteklediklerinin göstergesidir (Yüksel,2019). Cezayirli Hasan Paşa'nın sadrazam olmasıyla iyice güç kazanan Mavroyeni, hâmîsinin ölümü ve aleyhtarlarının kışkırtmasıyla Sadrazam Çelebi Hasan Paşa tarafından idam edildi

(Uzunçarşılı, 1983b). Petersburg Askeri Okulu'nda eğitim almış ve Petersburg maslahatgüzarlığı yapmış olan Boğdan Voyvodası Aleksandr Mavrokordato (Yüksel, 2019) da voyvodalıktan azledilince İstanbul'a dönmeyip Rusya'ya kaçtı (BOA/HAT, 1430/58552). Yerine de Aleksandr İpsilanti getirildi. Mavrokordato'nun Rusya'ya kaçmasında konsolos yardımcısı Selunsky'nin payının olduğunu düşünen Osmanlı yönetimi Selunsky'nin görevden alınmasını ve firari voyvoda Mavrokordato'nun teslim edilmesini istediye de kabul edilmedi (Yüksel, 2019).

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinden sonra Eflak ve Boğdan'a olan ilgisi daha da arttı. Eflak ve Boğdan'ı tamamen ele geçirmek istediği için Osmanlı'dan aldığı imtiyazlar yeterli gelmiyordu (Köse, 1997). Kırım'a seyahat eden Çariçe II. Katerina, Severin'i de çağırarak boyarlara ve din adamlarına hediyeler gönderip himayelerinin devam edeceğini bildirmesini istedi. Çariçe'nin bu seyahat esnasında Avusturya İmparatoru II. Joseph ile buluşmasını kendine tehdit olarak algılayan Osmanlı uzun zamandan beri Grek ve Daçya Projeleri ile ilgili de İstanbul'da dolaşan söylentileri duyuyordu. Bu yüzden Bulgakov'dan Kırım'ın geri verilmesini ve Küçük Kaynarca sonrası imzalanan tüm antlaşmaların geçersiz olduğunu bildirdi. Bulgakov'un bunu reddetmesiyle onu ve tüm maiyetini tutuklayarak Yedikule'ye hapsedip Rusya'ya savaş ilan etti. Severin ve Selunsky de tutuklanıp sınır dışı edildi. Savaşta II. Joseph'in ölmesi ve yerine geçen kardeşi II. Lepold'ün de savaş taraftarı olmamasıyla Rusya, Osmanlı ile tutuştuğu bu savaşta müttefiki Avusturya'yı kaybetti. Avusturya 1791 Zıştovi Antlaşması ile savaştan çekilerek aldığı yerleri de geri Osmanlı'ya verdi. Rusya her ne kadar buna itiraz etse de Avusturya Rusya'nın isteklerini dikkate almadı. Savaşın Rusya'yla yapılan kısmı da sonlandığında yine kazanan taraf Rusya olmuştu. Yapılan barış görüşmelerinde Eflak ve Boğdan'ın bağımsız olmasını istese de İngiltere ve Prusya'nın desteğini alan Osmanlı Devleti'ne bunu kabul ettiremedi ve Yaş Antlaşması'yla işgal ettiği yerleri geri verdi. Rusya barış görüşmelerinde özellikle Boğdan konusuna önem veriyordu. Nedeni de Kırım'ı topraklarına katan Rusya için Boğdan, güneydoğu Avrupa'ya açılan kapı olarak görülüyordu (Yüksel, 2019).

1.3. XIX. Yüzyılda Boğdan Voyvodalığı

Eflak ve Boğdan çok kez Avusturya ve Rusya savaşlarında işgal altında kalmıştı. Mesela 1718- 1739 yılları arasında Oltenya yani Küçük Eflak, Habsburgların idaresi altında

kalmış, Habsburglar buraları ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanıp halka zulmetmişti. Bu da buraya atanan voyvodaların reformlarının uygulanabilirliğine sekte vuruyordu. II. Katerina ile yapılan savaşta Rus ordusunun Bükreş'e kadar gelmesi buradaki soyluları cesaretlendirmiş, eski bağımsızlıklarını yeniden kazanabilme ümidi vermişti. Nitekim 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Eflak ve Boğdan soyluları, İstanbul'da uluslararası haklardan yararlanabilecekleri elçilik açabilme hakkı elde etmişlerdi. Ayrıca bu antlaşma ile Kırım bağımsız olmuş ve bu sayede Boğdan da Kırım'a verdiği vergilerden kurtulmuştu. Elbette antlaşmanın pek çok önemli sonucu oldu. Rusların Karadeniz'de etkin olması, Rus konsolosluklarının ardından Avusturya, Prusya, Fransa ve İngiltere'nin de Bükreş ve Yaş'ta elçilik açması bölgedeki Osmanlı hakimiyetini sarsan unsurlar oldu. Özellikle Ruslar da artık Bâb-ı Âli kadar Eflak ve Boğdan'da söz sahibiydi (Castellan, 1993).

Harita 4. H. 1217 tarihli Boğdan haritası. Yaş Antlaşması sonrası Osmanlı- Rusya sınırı. (BOA/HRT.h, 1217: 18).

XIX. yüzyılda ise Eflak ve Boğdan artık sadece Rusya'nın değil diğer batılı devletlerin de ilgi odağı olmuştu. 1853-56 yılları arasında gerçekleşen Kırım Harbi sonunda toplanan Paris Kongresinde Fransa, Eflak ve Boğdan'ın birleşmesi fikrini savunmuştu. Kongrede milli devletlerin kurulması fikrini destekleyerek hem Avusturya İmparatorluğu'nu zayıflatmayı hem de Rusya'nın Doğu Avrupa'da yayılmasını önlemeyi planlıyordu. Milli devletlerin kurulması fikri en çok da çok uluslu bir toplum yapısına sahip olan Avusturya'yı rahatsız ettiği için karşı çıktı. İngiltere de Rusya'nın Doğu Avrupa'da yayılması tehlikesine karşı güçlü bir Osmanlı istediği için o da reddetti. Kongreye katılan Piyemonte ve Prusya da

Avusturya aleyhtarı bir politika izlemeleri ve milli devlet olarak kuruldukları için onlar da birleşme fikrine sıcak bakıyorlardı. Hatta Fransa 1855 Viyana görüşmesinde Avusturya'ya Eflak ve Boğdan'ı ilhak etmesini, Piyemonte'nin tepki göstermemesi için de karşılığında ona Lombardiya'yı vermesini teklif etmişti. Sonuçta Paris Antlaşması'nın 23. maddesi gereği Eflak ve Boğdan'da ıslahatlar yapılmasına karar verildi. 21 Ocak 1857'de Eflak ve Boğdan divanlarının birleştirilmesine karar verildi. 11 Şubat 1857'de Paris'te memleketeynin yine Osmanlıya bağlı kalması ve ayrı ayrı idare edilmesi ve yerel ailelerden seçilecek birisi tarafından ömür boyu idare edilmesine karar verilen 30 maddelik bir protokol imzalandı. 19 Ağustos 1858 tarihinde Paris'e imzalanan mukavelename ile de iki voyvodalık birleştirildi ve seçimlerde kendilerine voyvoda olarak Alexandru Ioan Cuza'yı seçtiler. Bu olay da Eflak ve Boğdan'ın bağımsızlığına giden süreci başlatmış oldu. Nitekim 1878 Ayastefanos ve sonrasındaki Berlin Antlaşması ile de bağımsız oldu (Birbudak, 2014).

1.4. Boğdan'ın İdari, Kültürel Ve Ekonomik Durumu

1.4.1. Boğdan Voyvodalığı

Voyvoda¹¹ kelimesinin kökeni Slavca “*voyska*” (asker) ve “*vodity*” (sürmek) kelimelerinin birleşiminden türetilmiş ve başkumandan ya da idareci anlamında kullanılmıştır. Farklı dillerdeki kaynaklarda, dux, strategos, gospodar, princeps, palatinus kelimeleri de voyvoda yerine kullanılsa da Osmanlı belgelerinde genelde yöneticiye “*Bey*” ya da “*Voyvoda*” eşine ise “*domna*” şeklinde hitap edilmişti (Maxim, 2013a: 127).

Coğrafya olarak Eflak (Wallachia) ve Boğdan (Moldovia)'ı içine alan bölgeye Osmanlı Devleti XVIII. yüzyıldan itibaren iki memleket anlamında “*memleketeyn*” ifadesini kullanmaya başladı. Eflak, Tuna Nehri'nden Transilvanya Alplerine kadar uzanan bölgeyi kapsarken (Birbudak, 2014: 4) Boğdan Voyvodalığı ise Kırım Hanlığı'na bağlı Bucak ile kuzeyde Lehistan'a komşudur. Rusların güneye doğru inmesi ve Ukrayna'ya yerleşmesiyle Ruslarla da komşuluk başlamış oldu (Uzunçarşılı, 1983b). Moldova Nehri'nin iki

¹¹ Osmanlı'da Voyvoda, maliyedeki yüksek vergi gelirlerini toplayan tahsildar anlamında XV. yüzyıldan itibaren Anadolu ve Rumeli'deki tahsildarlar için de kullanılmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan kavram eyaletlerin vergi gelirlerinin tahsilini üstlenen bir kurum haline dönüşmüştür. Yüksek rütbeli askeri sınıf, paşmaklık hasları, vakıflar ve saray mensuplarının kendilerine verilen gelirlerinin tahsilinden sorumlu olmuşlardır. Mültezimler de Voyvoda olarak anılmıştır. XVIII. yüzyılla birlikte sancaklardaki bazı dirlik gelirlerinin hazineye aktarılabilmesi için sancak statüsü kaldırılan ve iltizam ya da malikane usulüyle verilen yönetim birimlerine de voyvodalık denmiştir (Özvar, 2013).

yakasındaki arazi voyvodalığın hudutları olarak kabul ediliyordu. Önceleri yerel boyarlar tarafından idare edilen bu iki memleket, Prut Savaşı'ndan sonra yöneticileri merkezden atanan ancak kendine has imtiyazları olan eyaletler şekline getirildi (Özcan, 1992).

Voyvoda seçimlerinde, Balkanlarda voyvodalık tanrıdan alınan ve soy egemenliği ile devam eden bir yetki gibi kabul ediliyor ve genelde Osmanlı yönetimi tarafından seçimlere müdahale edilmiyordu. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Eflak, Boğdan ve Erdel gibi bölgelerin yöneticileri, hükümdarlıklarını Osmanlı padişahının tasdiki ile yasallaştırır hale geldiler. Boyarların oylamasıyla seçilen voyvoda, hükümdarın da onaylamasıyla görevine başlayabiliyordu. Maxim'im aktardığına göre, bu yüzden de “*voyvodalığım devletlü hükümdardan alınmıştır*” şeklinde bir ifade kullanılmaya başlandı. Elkap olarak da diğer Hristiyan hükümdarlarinkine benzer şekilde “*kıdvetü'l-ümerâi'l-milleti'l-Mesîhiyye ümmeti küberâi't-tâifetü'n-Nasrâniyye*” kullanılıyordu. Osmanlı yönetimi boyarların seçimine karışmayıp genelde seçilen kişileri Voyvoda olarak onayladılar. Ancak istisnai durumlar da söz konusu olabilmişti mesela 1693'te Boğdan Voyvodası Constantin Kantemir ölünce yerine boyarlar, oğlu Dimitri'yi seçmelerine rağmen Osmanlı yönetimi kabul etmedi. Voyvoda seçilebilmenin çeşitli kriterleri de vardı. Sağlıklı ve en az 15 yaşını doldurmuş olması gerekiyordu. Ömür boyu kendilerine verilen voyvodalık görevinden azl edilen ya da isyan eden olursa tıpkı Bizans İmparatorluğu'nda uygulandığı gibi tekrar göreve gelmesinler diye burunları kesiliyordu. Önceleri ömür boyu verilen bu görevin yüksek gelirleri sebebiyle boyarlar arasında voyvodalık için çekişmeler ve mücadeleler artınca süresi kısaltılarak Eflak'ta üç yıla Boğdan'da ise iki buçuk yıla düşürüldü (Maxim, 2013a: 127-128).

Boğdan Voyvodası Dimitri Kantemir ve Eflak Voyvodası Brancoveanu'nun Osmanlıya ihanetinden sonra III. Ahmet döneminden itibaren memleketeyne yerli prensler yerine Rum Beyler voyvoda olarak tayin edilmeye başlandı (Özcan, 1992). Osmanlı tarafından görevlendirilen bu voyvodalar atandıkları toprakların mutlak hâkimi olarak kabul ediliyordu. Voyvoda o eyaletin hem başkumandanı hem de başyargıcı yetkilerine sahipti. Bu sayede boyarlara istediği cezayı verebiliyordu yani özerk bir yönetim söz konusuydu. Elbette boyarlar da voyvodadan hoşnut olmadıklarında Divân-ı Hümâyün'a şikayet edebilme hakkına sahipti. Nitekim Divan son karar merciiydi ve boyarlar ile voyvoda arasında dengeyi sağlamaya çalışıyordu. Voyvodalar Osmanlı'nın oradaki temsilcisi kabul edildiği için haraçları da yine voyvodalar topluyordu. Önceleri Sancak Beyi gibi tek tuğ kullanırlarken XVII. yüzyıldan itibaren Beylerbeyi gibi iki tuğ kullanmaya başladılar (Maxim, 2013a).

1.4.2. Voyvoda Tayinleri ve Görevleri

Memleketeyne atanacak voyvodaların tayininde hükümet, yerel boyarlara güveni kalmadığı için atama işini doğrudan ele aldı. Atama merasimlerine bakacak olursak; önce Dîvân'da teklif görüşülür, kabul görürse Sadrazam tarafından yeni voyvoda Arz Odası'na götürülerek padişahın huzuruna çıkarılırdı. Padişahın elini öptükten sonra voyvodaya değerli bir at, kumaş ve para gibi hediyeler verilirdi. Voyvoda da padişaha, samur, hermin, kakum ve sincap gibi değerli kürkleri, yirmi at, yetmiş tane de şahin hediye ederdi. Bu merasimden sonra voyvoda Patrikhane'ye gider, Bizans İmparatorlarının taç giyme törenine benzer bir tören de burada düzenlenirdi (Maxim, 2013a). Voyvoda sadece padişaha hediyeler sunmaz, valide sultana, başkadın efendiye, darüssade ağasına ve katibine, hazinedar-ı şehriyariye ve katibine, hazine kethüdasına, oda lalasına, ağa kahvecisi başına, hazinedar kahvecisi başına, koz bekçilerine de aidat verirdi (Uzunçarşılı, 1983b).

Voyvodalık makamına oturtacak iskemle ağası adlı bir memur, yeniçeriler ve mehter takımı ile birlikte kalabalık bir heyetle Yaş'a gidilirdi (Uzunçarşılı, 1983b). Yaş'a geldiğinde buradaki metropolit katedralinde, metropolit tarafından kutsal yağ ile kutsandıktan sonra görevine başlardı. Voyvodanın beratı, göreve başlamasından birkaç ay sonra ancak eline geçerdi (Maxim, 2013a). Yeni voyvoda görev yerine gidinceye kadar da bir fermanla görevlendirilen başka bir boyar vekaleten yerine bakardı. İki tuğlu paşa rütbesi taşıyan voyvodalar, tayin süresi 3 yıl¹² olarak sınırlandırılrsa da voyvodalığı elde etmek isteyen diğer Fenerli ailelerin çevirdiği entrikalar ile bazen bu 3 yıl bile doldurulmadan azl edilirdi. Uzunçarşılı, voyvodanın eğer görev süresi uzatılırsa "*kaftan baba*" adıyla her bir büyük baş hayvan için bir kuruş olacak şekilde halktan vergi alındığından bahsetmekteydi. Voyvodalar her sene Ağustos ayında Kırım Han'ı ve Kalgay sultanı tarafından balcı başı namıyla görevlendirilen memura, kovan başına belirlenen miktarda bal, para ve hediyeler vermesi adettendi (Uzunçarşılı, 1983b: 87-88).

Voyvodaların Ortodoks Arnavutlardan oluşan askeri birlikleri vardı. Ayrıca yeniçerilere benzer maaşlı askerleri de mevcuttu. Bunların amirine de "*drabaş ağası*" denirdi (Uzunçarşılı, 1983b: 100). Bu birlikler hem voyvodalık merkezi olan Yaş kentinin güvenliğinden sorumlulardı hem de çarşı pazarı denetleyerek suçlu bulduklarını hemen

¹² Mihai Maxim bu süreyi iki buçuk yıl olarak vermektedir (Maxim, 2013a).

orada cezalandırılırdı. Avrupa tarafında bir savaş olursa voyvodaların savaşa katılma zorunlulukları vardı (Uzunçarşılı, 1983b). Eğer savaş voyvodanın katılacağı bir bölgede değilse, sadrazam seferde olduğu sürece voyvodanın da geceyi sarayında değil dışarda geçirmesi mecburiyeti vardı (Mikes, 2014). Yaya ve süvari tüfenkendaz birlikleriyle orduya destek olmaları beklenirdi. Yine Avrupa'daki gelişmeleri voyvodaların havadis kağıtları ile İstanbul'a bildirmeleri onların bir nevi istihbarat görevini üstlendiğini de gösteriyordu. Voyvodalar, bu havadisleri "klaraş" ya da "karalaş" adı verilen ulaklar aracılığı ile İstanbul'a iletirdi (Uzunçarşılı, 1983b: 100-102). Tabii buraların dış saldırılara karşı korunması görevi de devlet ve Kırım Hanlığı sorumluluğu altındaydı. Bu voyvodalık hem Osmanlı Devleti'ne hem de Kırım'a vergi vermekle yükümlüydü. Vergi olarak paranın haricinde; kısrak, doğan, kadirgaları yağlamak için don yağı, sığır, balmumu, bal, tuz, arpa, koyun, kereste, av kuşları ve köpek gibi farklı şekilde de vergi yükümlülükleri vardı. Bir nevi İstanbul'un kileri konumundaydılar. Boğdan'ın 1784'te senelik geliri 14 yüktü. Aynı yıl yazılan bir fermanla her yıl, 135 kese, 444,5 kuruş ve bayram için de 90-95 bin kuruş vergi verdiği kaydedilmişti (Uzunçarşılı, 1983b).

Voyvodaların kendisine yardımcı olması için yüksek sınıftaki boyarlardan oluşan bir divanı vardı. Başkan olarak bir arşevak, yargıç olarak vornik, mührünü koruyarak kalem işlerini yürüten baş logofet¹³, komutan olarak voyvodanın kılıcını taşıyan spatara veya hatman ve mali işler için de vsetiyar mark bulunuyordu (Sözen, 2000). Ayrıca Bâb-ı Âli ile yazışmalardan sorumlu Divan Efendisi adlı Müslüman bir memuru bulunurdu. Her ne kadar Divan Efendisi'nin maaşını voyvoda verse de onun hareketlerini takip edip İstanbul'a bildirme ihtimalinden dolayı kendisine saygı gösterilirdi (Uzunçarşılı, 1983b).

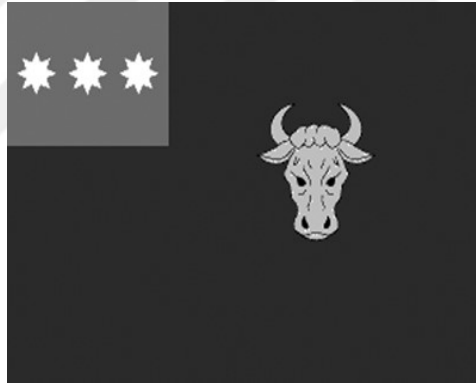
Boyarlar ile ilişkilerine gelince, boyarlar Kantemir'den sonra gelen yöneticileri, Romen değil de Fenerli Rum olmalarından dolayı tam olarak kabullenmemişlerdir. Elbette bunda voyvodaların dönem dönem vergileri fazla artırmaları, boyarların çıkarlarına hizmet etmemeleri ve yüksek dereceli memuriyetlere çevresindeki Rum kökenlileri getirmeleri de etkili olmuştur. Boyarlar sık sık voyvodaları başkente şikayet etmiş ve değiştirilmelerine

¹³ Logofetlik, Osmanlı Devletine Bizans'tan kalan bir müessesedir. Bizans'ta ilk başlarda elçi kabulü ve istihbarat işlerinden sorumlu iken zamanla büyük logofetlik adı altında üst düzey idarecilerden sorumlu bir nevi bakanlık şekline dönüştü. Osmanlı Devleti'nde ise, Bâb-ı Âli ile Patrikhane işlerini düzenleyen memura Rum Logofeti, Eflak ve Boğdan voyvodalarının Bâb-ı Âli ile yazışma işlerini yürütene de Kapı Kahyası Logofet adı verilmiştir. Fenerliler döneminde (1711-1821) kapı kahyası logofetliğinin haricinde memleketeynde Fenerli Rum yöneticilerin etkisiyle sadece Bizans idaresinde karşılaşılan Baş Logofetlik makamı da kuruldu. Bu kişi boyarların en büyüğü olarak kabul ediliyordu ve voyvodanın mührünü de baş logofet muhafaza ediyordu (Belge, 2019).

neden olmuşlardır. Diğer Fenerli ailelerin de saraydaki destekçileri bu durumu fırsat bilerek azledilmelerine neden olabilmışlardır. Eflak ve Boğdan'a sürekli değiş tokuş yapılarak atanan bu voyvodalar 3 yıllık görev sürelerini bile dolduramadan bu sebeplerden dolayı ağır cezalara çarptırılabilmiş hatta idam bile edilenler olmuştur (Sözen, 2000).

1.4.3. Boğdan Voyvodalığının Bayrağı ve Sikkeleri

Boğdan voyvodalığının bayrağında yabani öküz başı ve yıldızlar vardır. Bayrak kırmızı ve sarı renktedir. Bu renkler Boğdan'ın simgesi olmuştur. Bayrakta sol üst köşede bulunan 3 yıldız ise Osmanlı Devleti'ni temsil etmektedir (Sözen, 2000). Uzunçarşılı ise, Sözen'den farklı olarak pembe ve mavi renk üzerine yıldız ve öküz başı resimlerinin olduğunu belirtmektedir (Uzunçarşılı, 1983b).

Resim 2: XIX. yüzyılda Boğdan Bayrağı (Sözen, 2010).

Osmanlı idaresinde oldukları sürece hem Eflak hem de Boğdan'da voyvodalar kendi adlarına para kestirmeyip sadece "penez" adı verilen bakır para kestirebilmişlerdi. Bu paranın bir yüzünde voyvodanın ismi diğer yüzünde ise Hz. İsa'nın ismi yazılıyordu. Ancak ilerleyen zamanlarda buna da müsaade edilmedi (Uzunçarşılı, 1983b).

1.4.4. Boğdan Voyvodalığı ile Ekonomik İlişkiler

Boğdan voyvodalığının vergileri ve cizyesi taksit yoluyla toplanıyordu. Üstelik toplanan bu vergiler her zaman hazine ye aktarılmayıp bazen de ihtiyacı olan bölgeye gönderiliyordu. Başka bölgelere aktarılanlar sadece vergiler olmayabiliyordu. İhtiyaca göre kereste, at, küçükbaş hayvan ya da zahire de olabiliyordu.

1554'te voyvodalığa gelmek isteyen Petro, Boğdan vergisini 4 binden 12 bin dukaya yükselterek voyvodalığı elde etmeyi başarmıştı (Uzunçarşılı, 1983b). Voyvodalar bu göreve gelebilmek için Osmanlıya ödedikleri resmi peşkeşlerin yanı sıra ödedikleri gayri resmi peşkeşler de vardı. Mesela Boğdan Voyvodası Yuvan 1572'de göreve geldiğinde 40 bin flori vergiyi kabul etmişken çok geçmeden vergisi 10 bin flori artırılıp 50 bine çıkarılmış İstanbul'un et ve zahire iaşesi tedarikinde de baskılar artırılınca Yuvan isyan etmişti (Barutoğlu, 2018). Uzunçarşılı, 1620'de Boğdan voyvodalığına atanan Aleksi İlyaş'ın senede 56 yük yani 5 milyon 600 yüz bin akçe haracının olduğunu belirtiyor. XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise Boğdan'ın senelik vergisi 14 yüktü. 1784'te çıkarılan bir fermanla 135 kese, 444,5 kuruş ve bayram için de nakit ve eşya 90 bin kuruş, rikabiye 5 bin kuruş olarak kayıtlara geçmişti (Uzunçarşılı, 1983b).

Boğdan'ın vergileri aylık olarak toplanıyordu. Bunlar; şahsi vergi, arazi vergisi, tuz madenleri, gümrük vergisi, mera vergisi, tütün ve şarap vergisi. Köylüler bu vergileri kendi aralarında toplayıp "porkolop" adı verilen memura teslim ederlerdi. Vergiler, rüsumdan muaf olan boyarlara iltizam yoluyla dağıtılırdı. İltizamı alan boyar verginin bir kısmını peşin verir kalanını da taksitle öderdi. Bu toplanan vergilerden sarayın haracı ve tersanenin ihtiyacı gönderildikten sonra kalanı voyvodanın oluyordu (Uzunçarşılı, 1983b). Macar Beyzadesi Klemen Mikes, III. Ahmet tarafından Boğdan'a elçilikle görevlendirildiğinde anılarını yazdığı Türkiye Mektupları adlı eserinde Eflak ve Boğdan'ı anlatmış onları birbiriyle kıyaslarken "*Boğdan voyvodalığı daha eski ve fakir olanıdır, yılda padişaha 60 bin kuruş vergi verir. Bundan başka bu veya şu nam altındaki hediyeler de bir o kadar tutar*" şeklinde bilgi veriyordu (Mikes, 2014: 232).

1782 yılında Boğdan voyvodalığının topladığı toplam vergi, 3 milyon 840 bin kuruştur (Uzunçarşılı, 1983b). Barbara Jelavich, XVIII. yüzyılda Boğdan voyvodalığını elde etmenin maliyetini 30 bin altın pound, voyvodalığın yıllık gelirininse 180 bin altın pound olduğunu belirtiyor. Haliyle kalan kısmı da Voyvodanın oluyordu. Ancak her an görevden alınma ihtimallerinden dolayı tüm paralarını mücevherlerini ve eşyalarını kutularda ve sandıklarda muhafaza ediyorlardı. Voyvodalık için vereceği peşkeşi borç olarak tedarik ettiğinden göreve gelir gelmez hem borçlarını ödemeye çalışıyor hem de saraya olan bağlılığını göstermek adına sık sık Bâb-ı Âli görevlilerine ödeme yapıyordu. Ayrıca haraç ve özel rüşvetler de veriyordu. Osmanlıda maliyenin iyice bozulmasıyla voyvodalıktan yapılan ödemelerin ve iaşenin artırılması konusunda sürekli Voyvodaya baskı yapılmaya başlandı.

Ayrıca kendi topraklarında savaş olduğu sürece ya Osmanlıya ya da işgalci devletlerin ordularına yardım etmek zorunda kalıyorlardı (Jelavich, 2018).

Her yıl Eflak ve Boğdan'dan kadırgaları yağlamak için tersaneye bin fiç don yağ ve bin adet sığır da gönderiliyordu. XVII. yüzyılda, her sene Boğdan'dan 12 bin okka balmumu, 17 bin okka bal, 600 kantar don yağ, cilalanmış deri, tersanedeki esirler için gömleklik ve elbiselik 500 top kendir bezi, ayrıca tersaneye 1330 okka balmumu gönderilmişti. Yine sarayın kileri için 900 okka sarı balmumu ve bin okka bal geliyordu. Ayrıca saray hayvanlarına arpa, padişah için at, şahin ve doğan gönderdikleri gibi savaş sırasında da top arabası, beygir ve öküz arabaları da Boğdan ve Eflak'tan tedarik ediliyordu. (Uzunçarşılı, 1983b).

Boğdan'dan tüccar aracılığıyla alınan emtia; koyun, manda, inek, öküz ve keçi derisi, revgan- sade (sadeyağ), revgan-ı don (donyağı), çerviş yağ, asel (bal), şem'i asel (balmumu), kaşkaval peyniri, tuz, pastırma, yapağı, kereste, güherçile, buğday, arpa, darı ve ottu. Ayrıca koyun, inek, öküz, dana gibi canlı hayvanlar da alınıyordu (Çağman, 2016; Uzunçarşılı, 1983b). Peynir ve don yağlarının birbirine karıştırılmasıyla sadeyağ elde edilmesi yasaktı hatta bu sebeple İbrail, Kalas ve İsmail iskelelerinde bu durumun önlenmesi için voyvodalar sık sık uyarılıyordu (Çağman, 2016). Eğer İstanbul'dan gelenler ile Boğdan'daki satıcılar arasında sorun çıkarsa voyvoda arabuluculuk yapıyordu. İskelelerdeki gümrük rüsumu iltizam usulüyle boyarlara veriliyordu. Boyarlar da mübaşirler aracılığıyla vergiyi tahsil edebiliyordu. Bu iltizam sahibi boyara “vamoş” deniyordu. Boğdan'da ticarete gelen laz tüccarın gümrük vergilerini vermemesi, alışverişte hile yapmaları nedeniyle bunlar hakkında Bâb-ı Âli'ye sürekli şikayet gidiyordu yine Nogay Tatarlarıyla yaşanan toprak, kan ve diyet sorunları hiçbir zaman tam olarak çözülememişti (Uzunçarşılı, 1983b).

İstanbul'a Balkanlar'dan gönderilen ürünler karadan ya da deniz yoluyla geliyordu. Yiyecekler ve kereste tedarikinde genelde deniz yolu tercih ediliyordu. Bu amaçla Kalas ile birlikte Varna Limanı da kullanılırdı. Boğdan deniz yolu olarak Kalas Limanını kullanıyordu. Yiyeceklerin saklanması için bu limanlara antrepolar yapılıyordu. Özellikle Kalas'a Müslüman tüccar da gelirdi. Burada bir serdar kumandasında güvenliği sağlamak için voyvoda tarafından görevlendirilen beşli Müslüman askeri bulunduruluyordu (Uzunçarşılı, 1983b). Kalas Limanına güneydeki iskelelerden gelen ürünler için ise sadece bir defaya mahsus iskele vergisi alınır ve ne kadar süre durursa dursun bu ürünlerden bir daha ihracı esnası da dahil para talep edilmezdi. Kalas İskelesinde vergiye tabii tutulan emtia

arasında, buğday, arpa, darı, koyun, sığır, at, domuz, balık, peynir, yağ, pastırma, kereste, halat, meyve, şarap, kösele, meşin, keçe, gön, keten, kiremit ve çömlek (Süt, 2015) bulunmaktaydı.

Boğdan'dan İstanbul'a gelecek yiyecekler kapan tüccarı aracılığıyla temin ediliyordu. Tacirler, ortaklık şeklinde çalışıp iskelelerde kendilerine ayrılan yerlerde kalarak ticaretini buradan yürütüyordu. Fiyatlar o yılki üretim miktarı göz önünde bulundurularak voyvoda tarafından belirleniyor ve ödeme peşin yapılıyordu (Çağman, 2016). 1817 yılında Kalas'tan İstanbul'a getirilen zahirenin miktarı; 118 gemiyle 286.166 kile buğday, 31.875 kile arpa, 19.420 kile mısırdı. Boğdan'da üretilen bir diğer önemli emtia ise Boğdan tuzuydu. Ancak bu tuzun, Kalas'tan yukarıya götürülüp satılması yasaktı. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise bu kural değiştirildi ve Balkanlarla İstanbul'a da sevkiyatı yapılabilirdi. Hayvancılık için de önemli olan bu tuzdan hem Osmanlı hem de Boğdan Voyvodalığı gümrük resmi alıyordu. Osmanlı aldığı bu tuzu iki katına satarak gelirlerini daha fazla artırabiliyordu.

Boğdan, kereste ve zahirenin yanında hem İstanbul hem de komşu ülkelere düzenli olarak at da tedarik ediyordu. Boğdan'da yetiştirilen atlar Eflak'takinden daha iyiydi. Buna örnek olarak, Avusturya'ya gönderilecek elli baş aygır atın tedariki ve Belgrat tarafından gönderilmesinin emredildiği, Eflak tarafından tedarik edilen atların Avusturya tarafından makbul olmadığı ve reddedildiği belgelerde yazılıyordu. Elbette satışın yapılabilmesi için de sınır muhafızı İsmail Paşa'dan izin isteniyordu (BOA/HAT, 20/923).

Canlı hayvanların getirilmesinde ise, Boğdan'dan getirilen koyunlar kış aylarına dayanıklı bir cins olan "mosturgan" ve "pornar" cinsi koyunlar olduğu için İstanbul bunları kış aylarında (1 Ağustos- 7 Kasım) temin ediyor ve ihtiyaç dahilinde kullanmak üzere İstanbul yakınlarında bekletiyordu. Mesela Ekim 1818'de Kurban Bayramı için Boğdan'dan 14 bin koyun getirilmişti. Memleketeynden tedarik edilen bir diğer koyun çeşidi de "çorgan" adı verilen koyunlardı. Bu koyunlar kış mevsimine dayanıksız olduğundan genelde yazın temin edilip doğrudan İstanbul'a getiriliyordu. Bu koyunları tedarik eden görevlilere "celep", bu sisteme de "celepkeşan" deniyordu. Taşra halkının yürüttüğü bu sistem sayesinde İstanbul kasaplarının et ihtiyacı karşılanıyor, fiyatlar halkın ulaşabileceği düzeyde tutuluyor ve bu işler yürütülürken de denetim elden bırakılmıyordu (Çağman, 2016). Canlı hayvanlar celepler aracılığıyla satın alınıp kara yoluyla götürülüyordu. Alınan malların fiyatları sabit olduğu için, daha yüksek fiyatla Lehistan, Macaristan ya da Avusturya'ya satmak için

kaçıran tüccar ya da askeri sınıfın bu faaliyetleri voyvoda tarafından engellenmeye çalışılıyordu (Uzunçarşılı, 1983b).

İstanbul'un et ve hububat iaşesini bir düzene sokabilmek adına devlet 1793'te Zahirî Nezaretini kurmuştu. Böylece hububat satın alma işinde devlet tüccarı aradan çıkarmış oldu. Keza yine koyun alma işinde de devlet kendi adına onda bir ölçüsünde ve kendi belirlediği fiyatlarla tüccardan satın alma yoluna gitti. Önceleri satışta isteğe bağlılık söz konusu iken artık ondalık ağnamla birlikte neredeyse zorunlu hale getirilmişti. 1783- 1857 yılları arasında uygulanan bu sistemde kontrolün devlette olmasından dolayı bir tür vergi özelliği kazandı (Çağman, 2016).

Osmanlı'nın bu sistemleri uygulamaya koymasının sebepleri olarak, Avusturya ve Rusya gibi devletlerin 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra memleketeynde konsolosluklar aracılığıyla söz sahibi olmaları, kıyıları, sahiller, limanlar ve Tuna Nehri'nde serbestçe ticaret yapabilmeleri, buranın ticaretine gayrimüslim tüccarın haklarını koruma bahanesiyle müdahale edebilmeleri ve hatta voyvoda atamalarında Bâb-ı Âli'ye karışmaları sayılabilir (Köse, 1997). Küçük Kaynarca Antlaşması Eflak ve Boğdan'ı müdahaleye açık hale getirmişti.

II. BÖLÜM

2. MAVROKORDATO AİLESİ

2.1.Boğdan'da Mavrokordato Ailesi

1711 Prut Savaşı'ndan 1821 Yunan isyanına kadar Boğdan, Fenerli Rum aileler tarafından idare edildi. Bu ailelerden çıkan voyvodalar bazen reayanın yanında oldu, reformlar yaptı ve boyarları kızdırdı bu yüzden görevden alındı. Bazen de kendi kesesini ve boyarların kesesini düşündü halka ağır vergiler yükledi, reayanın şikayetleri üzerine de görevinden alındı. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra da Rusya ve Avusturya'nın nüfuz mücadeleleri yüzünden yapılan müdahaleler sonucunda görevden alındılar. Bu ailelerden birisi de memleketeynde en çok voyvoda çıkaran aile olan Mavrokordatolardı (Sözen, 2010).

1711 Prut Savaşı'nda Boğdan Voyvodası Dimitri Kantemir'in Ruslar ile ittifak kurarak Osmanlı'ya ihanet etmesi ve yenilince de Rusya'ya kaçmasıyla (Romen Kronikleri, 1993) Osmanlı bu sınır bölgelerinde idareyi tamamen kontrollerine alıp güvenli bir yönetim sahası yaratmaya çalıştı. Bu amaçla da artık yönetici olarak yerel prensler yerine İstanbullu Rumları atama yoluna gitti. Bu usulle atanabilmenin de bir hiyerarşisi oluşturuldu. Atanabilmek için önce Donanma-yı Hümâyûn sonra da Divân-ı Hümâyûn Baş Tercümanı olunması gerekiyordu. Tabi bazen istisnai olarak usule uyulmadığı da oldu. Mesela Nikola Mavroyeni Divan-ı Hümayun Tercümanlığına geçmeden doğrudan Tersane Tercümanlığından Eflak voyvodalığına atandı (Sözen, 2000).

Mavrokordato Ailesi de bütün Fenerli Aileler gibi kendilerini Bizans'ın imparatorluk ailesinin varisi olarak görmektedirler. İmparator Jüstinyen'in soyundan geldiklerini iddia etseler de Sakız adasından gelerek İstanbul'un Fener semtine yerleştikleri bilinmektedir. Osmanlı belgelerinde adlarının geçmeleri XVII. yüzyıl ile başlar. Zeynep Sözen, Mavrokordato'ların baba tarafından İngiliz yazar ve şair W. Shakespeare'in Otello adlı eserine esin kaynağı olan Mavros adlı bir Rum general ile de akrabalığı olduğu bilgisine ulaştığını söyler (Sözen, 2000).

Ailenin bilinen ilk ünlü üyesi İskerletzade Aleksandr ile ilgili bilgilere en geniş yer veren Dimitri Kantemirdir. Kantemir, Aleksandr'ın IV. Murad döneminde zengin bir Rum tüccar olan ve sarayın sorguçu veya koyun alım işlerini yürüten Skarlatos'un kızı Luxandra (Roksana) ile soylu ama yoksul Kioslo Panteli Mavrokordato'nun çocuğu olduğunu söyler¹⁴. Aleksandr daha on iki yaşındayken Padua'ya giderek on dört yıl bilim eğitimi alıp fizik ve felsefe doktoru oldu (Kantemir, 1998). Aleksandr eğitimi esnasında tıp alanında da çalışmalar yaparak Pneumaticum Instrumentum Circulandi Sanguinis sive De Motu et Usu Pulmonum (Kan Dolaşımının Basma Organı yani Akciğerin Yapı ve İşlevi) adlı tezini yazdı (Etker, 2017). Ayrıca Yahudi tarihi (Jewish History), Yunanca grameri ve çocuk felcini konu alan bir tıp kitabı daha bulunmaktadır (Balcı, 2013). İstanbul'a dönünce de hem Patrikhane'de profesörlük yaptı hem de hekimliğe devam etti. Hekimliği sayesinde pek çok hastalığa çare bulmasıyla İstanbul'da tanınmaya başladı. Ailesi sorulduğunda ise Mavrokordato adı tanınmadığı için kendisini Sarıca Skarlatos'un oğlu olarak tanıtmayı adının Türkler arasında İskerletzade Aleksandr olarak anılmaya başlamasını sağladı. Sarayın Baş Tercümanı (Dragoman) Panayotis Nikosios'un yardımcısı iken Panayotis'in ölümüyle de onun de yerine atanmayı başardı (Kantemir, 1998). Dragomanlık görevinde Sakızlı Rumların yerleri ayrı olmuştur. Nitekim Panayotis de İskerletzade Aleksandr da Sakızlı Rumlardır (Berkes, 2009). Aleksandr'ı bu göreve Köprülü Ahmet Paşa atadı. Aynı sene Patrik tarafından da Büyük Logofetlik görevine getirildi. Aynı zamanda hekimlik görevini de sürdürmeye devam ediyordu (Galland, 1998). Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ile beraber Viyana kuşatmasına katılarak tercümanlık görevini burada devam ettirdi. Hatta Erdel Kralı'nın Sadrazam'ın karargâhını ziyaretinde hem tercümanlık yapıp hem de büyük bir titizlikle protokol kurallarını uyguladığını, Baş teşrifatçı Ahmet Ağa 22 Ağustos tarihli günlüğüne de kaydetmişti (Kreutel, 2005). Reisü'l küttap Rami Mehmet Efendi'nin danışmanı olduğu dönemde Karlofça görüşmelerine katıldı (Mantran, 2015). İmzalanan Karlofça Anlaşması'nda gösterdiği başarılar sayesinde o kadar çok ünlendi ki kendisine "*muharrem-i esrar*" (Yunanca eksaporretan) unvanı verildi (Kantemir, 1998:941-943). Fransa Elçiliğinde görevli olan Galland anılarında, Aleksandr'ın Osmanlıdan habersiz İmparator Lepold'den Prens unvanı aldığını da belirtiyor. Ayrıca Aleksandr'ın para işlettiği ve bu konuyla ilgili Sieur Manolaki ile bir anlaşmazlığa düşüp mahkemelik olması da anılarında mevcuttur. Aleksandr'ın Fransız Büyükelçisi M. de Nointel'in hekimi olması

¹⁴ Sezai Balcı, Aleksandr'ın babasının ismini Yani olarak vermektedir (Balcı, 2013). Ancak ailenin seceresini çalışan Émile Legrand baba ismi olarak Laurent oğlu Nicolas olarak vermektedir (Legrand, 1900).

dolayısıyla Galland ile sürekli görüştüğü, anılarında sıkça Aleksandr'dan bahsetmesinden de anlaşılmaktadır (Galland, 1998). Aleksandr tercümanlık yaptığı dönemde Osmanlı yönetimini gayet iyi gözlemlemiş ve yönetimdeki bozulmaları, saraydaki israfı veya deniz kuvvetlerindeki eksiklikler gibi Osmanlı Devleti'ne ilerde sorun çıkaracak aksaklıları not ederek yine Galland'a sunmuştu (Galland,1998). Aleksandr ölümüne kadar da İstanbul'da yaşadı (M.1709). Aleksandr'ın oğlu Nikola ve ondan sonra gelen diğer aile bireyleri Eflak ve Boğdan'a voyvoda olarak atanmış ve yaklaşık bir asır memleketeyni yönetmeye vâkıf oldular.

Tablo 3. Mavrokordato Ailesi'nin, kronolojik olarak voyvodalık görevine gelişi, doğum ve ölüm yılları

Boğdan	Eflak
Nikola Mavrokordato (1670-1730)	Nikola Mavrokordato
Konstantin Mavrokordato (1711-1769)	Yanaki I (Yuvan- Yoan-Jean-John) Mavrokordato (1689-1719)
Yanaki II (Yuvan-Yoan-Jean-Ioan N.) Mavrokordato (1712-1747)	Konstantin Mavrokordato
Aleksandr K. Mavrokordato (Deli Bey) (1742-1812)	
Aleksandr Mavrokordato I (Firari) (1754-1819)	

2.1.1. Nikola Mavrokordato (1680-1730)

İşkerletzade Aleksandr'ın dört çocuğu vardı: Nikola, Yanaki (Yuvan-Yoan-Jean-Ioan), Aleksandra ve Elena. Nikola, babası İşkerletzade'nin Karlofça Barışı için Viyana'ya elçi olarak gitmesiyle Baş Tercümanlık görevini devraldı. Babasının ölümüyle de önce Boğdan beyliğine sonra da Eflak beyliğine atandı. Nikola Divân-ı Hümâyûn Tercümanlığından Boğdan'a atanan ilk Fenerli beydir. Kantemir, Nikola'nın Bâb-ı Âli ile de arasının iyi olduğunu belirtir. Nikola'nın yerine baş tercüman olan kardeşi Yanaki de tıpkı kardeşi Nikola gibi saray tarafından sevilen bir kişilik oldu (Kantemir, 1998).

Nikola 3 Mayıs 1680'de doğdu. Önce Dimitri Kantakuzen'in kızı Casandra ile evlendi. İkinci olarak İstanbul'un tanınmış ailelerinden olan Thomas Tzoukis'in kızı Pulcherie ile evlendi. Üçüncü ve son olarak da Baş Tercüman Panayotis'in kızı Smaragda ile evlendi (Legrand, E. 1900).

Boğdan beyi iken, Eflak beyi olan Stefan Kantakuzino'nun Avusturya ile olan gizli yazışmalarını ifşa edince Kantakuzino idam edildi ve yerine de Nikola voyvoda olarak atandı. Boyarlar ile arası iyi olmayan Nikola, 1715-18 Avusturya- Venedik- Osmanlı savaşlarında boyarların isyan ederek Avusturya'yla birleşmesiyle, 1716 Petrvaradin'de Avusturya'ya esir düştü. Bâb-ı Âli o sırada Divân-ı Hümâyûn tercümanı olan kardeşi Yanaki'yi voyvoda olarak atadı. 1719 Pasarofça görüşmelerine giden Yanaki'nin anlaşmanın imzalanmasında gösterdiği hizmetlerinden dolayı voyvodalık süresi uzatılsa da 1719'da vefat edince yerine III. Ahmet tarafından tekrar Nikola tayin edildi. Nikola Osmanlı'da esir olarak bulunan Habsburg generalleri Baron von Petraş ve Baron von Stein'e karşılık, anlaşmanın on ikinci maddesi gereğince esir değişimiyle serbest kaldı (Zinkesisen, 2011). Nikola 3 Eylül 1730'da (Legrand, E. 1900) vebadan ölene kadar da Eflak voyvodası olarak görevine devam etti (Sincer ve Keçeci Kurt, 2018).

Nikola esaret döneminde ilk çağdaş Rumca romanını olan Philothei Parerga (Bir Allahseverin Meşgaleleri)¹⁵ adlı eserini yazdı. Eserinde Osmanlı Sultanı III. Ahmet'den de övgü ile bahseder (Mavrokordatos, N. 2019). 1716-22 yıllarında arasında yaptırdığı Vacaresti Manastırı'nın mimarisi Osmanlı külliyesi gibi tasarlandı (Sözen, 2000). Manastır Bükreş yakınlarındaki ormanlık bir arazide çok geniş bir alana yapıldı. Manastır duvarına eşi Smaragda ile Ayasofya'daki ünlü mozaik gibi, ellerinde yaptırdıkları manastırın maketini tutan fresk betimletti. Freskteki duruşları Bizanslı, giyimleri Osmanlı, taçları ise Ulahlar (Romen) gibidir. Yakın tarihimizde burası uzun yıllar hapisane olarak kullanıldıktan sonra depremle ağır hasar görmüş ve Romanya lideri Ceauşescu tarafından yıkılmıştır (1986) (Belge, 2014). 180000 metre karelik bir alana yapılan bu manastır; manastır, kilise, Nikola'nın mezarı, saray ve kütüphaneden oluşuyordu. Nikola boyarlar tarafından pek sevilmeyip tepkilerini çekse de Romanya'nın kültürel gelişimine önemli ölçüde katkı sağladı. Bükreş operasını yaptırmış, Yunanca ve Arapça harfler ile kitap basan matbaa kurdurup bir sürü okul açtırdı. Babası İskerletzade'nin kitaplarını da koyduğu kütüphanenin benzerinin olmadığı söylenir. Kütüphanesinde Aynaroz ve Amsterdam'dan getirttiği el yazması eserler de mevcuttur. Günümüzde Romanya kütüphanelerindeki çoğu eserde onun kütüphanesinin damgasını görmek mümkündür. Boş vakitlerinde botanik ve İbranice çalışırdı. Kudüs Patriği Notaras'ın 1716'da yazdığı "Küreler Bilimi ve Coğrafyaya Giriş"

¹⁵ Zeynep Sözen eserin ismini Philotev Parerga (Philoteus'un İkincil Eserleri) olarak vermektedir (Sözen, 2000).

eserini ve babası Aleksandr'ın yazdığı “Peri Kathonikon” (Görevler Üstüne) kitabını kurdurduğu bu matbaasında bastırdı (Sözen, 2000).

Boğdan'da gümrük vergisinin haricinde, dışarıya satılan öküzler için öküz başına bir ley tutarında cornaritul vergisi ödeniyordu. Nikola Boğdan voyvodalığı yaptığı dönemde, Türk tacirler cornaritul (kornıritul) vergisini ödemek istemiyorlardı. Nikola İstanbul'dan aldığı bir fermanla Türklerden de bu vergiyi almayı başardı. Boğdan öküz ve bizonları ile ünlüdür dolayısıyla en önemli gelir kaynağı da bunlardan aldığı vergidir. Zaten Boğdan bayrağı ve armalarında öküz simgesini görmemizin nedeni de budur (Romen Kronikleri, 1993).

2.1.2. Konstantin Mavrokordato 1711-1769

Konstantin 27 Şubat 1711'de doğdu. İlk olarak Spatar Radu Katakuzen'in kızı Smaragda ile evlendi, ikinci olarak da Konstantin Rosetti'nin kızı Catherina ile evlendi (Legrand, 1900). Altı defa Eflak, dört defa da Boğdan beyliği yapan Konstantin, 1736-1739 Rusya- Avusturya- Osmanlı savaşlarında Eflak, 1768-1774 arası Osmanlı- Rusya savaşında ise Boğdan voyvodalığı görevindedir (Sincer ve Keçeci Kurt, 2019). 1769'da Osmanlı- Rus harbi esnasında Rusların Yaş'ı işgal etmesiyle de Ruslar tarafından Kalas kasabasına giderken esir alındı. Savaş sırasında aldığı yaradan dolayı da 23 Kasım 1769'da Yaş'da öldü ve buradaki Yaş Katedrali'ne Ruslar tarafından gömüldü (Legrand, 1900). Sultan I. Abdülhamit'e Bâb-ı Âli tarafından sunulan raporda Konstantin Mavrokordato'nun her zaman Türklere sadık kaldığı ve savaşta esir olunca üzüntüsünden öldüğü bilgisi verilmişti. Osmanlı tarihinde Kör Konstantin olarak bilinir (Emiroğlu, 1996). Zeynep Sözen, esareti esnasında Ruslara “*Türkler yarın dönecekler ve sizi buralardan köpek gibi kovalayacaklar*” dediğini iletir (Sözen, 2000:84). Voyvodalığı esnasında 1749'da Tenedos'a (Bozcaada) sürüldü daha sonra ise (BOA/A{DVN.MHM.d, 57/505), 1758'te Eflak voyvodalığı görevinden azledilerek Yedikule Zindanlarına atıldı. 1763'te ise yine Eflak voyvodalığından azl edilip Midilli'ye sürgün edildi (BOA/C.HR, 15/721). Tenedos (Bozcaada) Adasına sürülmesinin nedeni Hammer'e göre; Ramazan Bayramı'nda saraydaki subaylara bayram avansının az verilmesidir (Hammer, 1992).

Konstantin, Feneryot dönemi içerisinde yapmış olduğu yapıcı reformları ile tanınır. Konstantin 1740'ta ilk vergi reformunu yapmış, düzensiz olarak alınan ve köylülerin üzerinde ağır bir yük haline dönüşen vergi sistemini düzenlemiştir. Babası Nikola aslında

vergi sistemini düzenleyerek rastgele alınan vergilerin yerine sabit alınan bir sistem getirmişti ancak zaman içerisinde gerek savaşlar gerekse farklı voyvodaların buralarda göreve gelmesiyle eski sisteme geri dönmüştü. Konstantin vergi yükümlüleri ve muaf olan soyluları tespit edebilmek için nüfus sayımı yaptırıp vergiden muaf olan boyarların sayısını azaltmaya çalıştı. Bunun içinde sadece soylu olmayı yeterli görmeyip, kamu hizmeti şartını getirdi. Böylece hem boyar sayısını azalttı hem de yakın çevresindeki Rumları boyarlarla aynı statüye yükseltmiş oldu. Bu yeni düzenleme ile boyarlar iki gruba ayrıldı birincisi tamamen vergiden muaf olan aileler, diğeri ise Mazili adında kısmi bir vergi ödeyen küçük boyar grubu oldu. (Sözen, 2000). Habsburg Kralı II. Joseph'ten çok daha önce Voyvoda Konstantin Mavrokordato, 1746'da Eflak'ta, 1749'da da Boğdan'da köleliği kaldırdı. Önce toprağına geri dönen köylüler özgürleştirildi, bu daha çok firara teşvik edince doğrudan köleliğin kaldırılmasına karar verildi. Eğer toprak sahibi köylünün hürriyetine rıza göstermezse 10 thaler¹⁶ karşılığında özgür olabilme hakkı verildi. Böylece toprağı ekip biçebilen özgür köylüler ile serflerin durumunu eşitlemiş oldu. Artık her iki grup da clacaşi yani toprağı ekip biçebilen vergi mükellefi konumunda oldu (Jelavich, 2018). Yapmış olduğu reformlar “Mercure de France” (Fransız Civası) adlı derginin Temmuz 1742 sayısında yayınlanınca Avrupa'da büyük yankı uyandırdı. Konstantin'in çıkardığı Anayasasının IX. Maddesinde:

“Kabaca vaccarit olarak adlandırılan inekler ve öküzler ile ilgili katkı payı hakkında:

Öncülerimiz, Prensler, gündelik koşulların ortaya çıkardığı tüm kamu harcamalarını karşılayacak yeterli bir çözüm bulamamışlardı; Prens Constantin Brancovan, vilayetin iyi durumda olduğu bir dönemde, sıradan katkı paylarına haksızlık yaratan bir yöntem eklemişti, bu yeni yöntem Vaccarit ismindeki katkı payıydı; otuz üç Aspres'a denk geliyordu: (a) her inek ve öküz başı. Fakat ülkenin kullanımı ve durumuna bakılınca, insanlar neredeyse tüm geçimlerini hayvan sayısından sağlıyordu, her biri haracı önlemek için onları satmaya ve onlardan kurtulmaya başlamıştı, bu sebepten dolayı ikinci yıl sayıları çok azalmıştı; bu yüzden vergiyi artırmak zorunda kaldılar, her bir hayvan için ödenmesi gereken vergi yetmiş altı Aspres'a yükselmişti. Sonra ihtiyaçlar daha da acil olunca, bu vergilendirmeyi yılda iki kereye yükseltmişlerdi ve yüz elli iki Aspres olmuştu. Hem fakirler sürülerden sağladıkları gerekli geçimlerinden mahrum kalmışlardı hem de mülk sahibi olan rahipler, soylular ve tüm

¹⁶ Thaler: Venedik dükasından biraz daha az değerli Avusturya parasıdır. Yaklaşık 400 yıl Avrupa'da kullanılan gümüş sikke çeşidir <https://tr.wikipedia.org/wiki/Thaler>

yaşayanlar toprağı işleyemiyorlardı; sonrasında öyle büyük bir kıtlık oldu ki buğdayın en büyük ölçüşünün fiyatı on Talairs tutuyordu. Diğer fiyatlar ise bu şekildeydi: Türkiye darısı ve buğdayı sekiz, boynuzlu hayvanlar on ve on beş talairs, yağlı olanlar yirmi talairs, et on sekiz aspres, tereyağı altmış. Oysaki bu haraçtan önce fiyatlar bu şekildeydi: buğdayın en büyük ölçüşü doksan aspres, darı otuz, bir inek iki talairs, bir öküz beş, et üç aspres ve tereyağ on. Bu yüzden savaş zamanı, kıtlık iyice büyümüşü, emperyal emirleri yerine getirmek imkansız olmuştu. Üstelik insanlar dağılıyordu, hayvanları kalmadığı için evlerini terk etmek zorunda kalıyorlardı. Her ne kadar Öncülerimiz, Son Prensler, bu haracı ortadan kaldırmak için ellerinden geleni yaptılarsa da amaçlarını başarmak mümkün olmamıştı. Mutlu anlarımız olan Prens Nicolas Alexandre, Efendimiz ve Pederimiz, bu projeyi asla unutmamıştı ve bir gün hükümete erişebileceğimiz ümidi ile bizlere projelerini ve görüşlerini iletirdi, bu kötü vergilendirmenin bizlere çektiği sıkıntıları resmederdi ve vilayetin aleyhine olan bu katkı payını yıkabilmek için elinden gelen her şeyi yapmıştı.

Tanrım, bu projeyi gerçekleştirmek için uygun olan yolları keşfettik ve Vaccarit'in sonsuza dek silineceğini emrettik.”

Şeklinde daha önce konmuş ve halkın üzerinde ağır bir yük haline gelmiş olan “vaccarit” vergisinin kaldırıldığı bilgisi veriliyordu (Cavelier, 1742).

Sığır, şarap presi, bağ ve bahçe vergilerini de kaldırdı. Ancak köylülerin toprağını terk etmesi yasaklandı. Bunun nedeni, 1740-1746 yılları arasında Eflak'taki 147000 köylü ailenin yarısının toprağını terk etmesidir. Tekrar nüfus sayımı yaptırarak, köylüler ellerindeki sığır sayısına göre gruplandırıldı. Köylülere daha öncesinde ellerinden alınmış olan otlak hakkı, toprağı sürme ve odun toplama hakkı geri verildi. Köylülerin yılın belirli günlerinde ücretsiz devlet için çalışması şartı vardı ve buna angarya deniyordu. Konstantin angarya süresini kısıtlayarak 8-10 gün arasına düşürdü. İlçe başına iki tane olmak üzere, ispravnik adı verilen maaşlı memurlar görevlendirdi. Bu memurların görevi bölgede vergi denetmenliği idi. Bu memuriyeti getirmesinin başlıca nedeni boyarlar ile köylüler arasındaki ilişkiye doğrudan müdahale edebilmektir. 26 yıllık iktidarı süresince sürekli Eflak ve Boğdan arasında gidip gelmiştir. Onun diğer bölgeye gitmesini fırsat bilen boyarlar da eski düzenlerine hemen geri dönüyordu. Boyarların bu direnişi yüzünden reformlarını hiçbir zaman tam olarak uygulayamadı (Sözen, 2000).

Konstantin Rum kimliğinin yanında belki de Romen topraklarındaki hakimiyetinin etkisiyle Romenceye de ilgi duymuş, ilk Romen gramerini yazdırmıştı. Çeşitli şehirlerde

Romence eğitim veren okullar açtırmış, kilisenin resmi dili olarak da Romence'yi kabul etmişti. Konstantin de tıpkı babası gibi kitaplara özel bir ilgi göstermiştir. Galata'daki evinde, yabancı elçilerin satın almak için sıraya girdiği ünlü bir kütüphanesi mevcuttu. Uzun süre kütüphanesini satmaya yanaşmasa da Osmanlı'nın kendisinden 300 kese altın istemesi üzerine evini ve kütüphanesini satmak mecburiyetinde kaldı (Sözen, 2000).

2.1.3. Aleksandr Kosntantin Mavrokordato (Deli Bey) 1742-1812

Osmanlı tarihinde adı Deli Bey olarak geçer. Konstantin'in oğludur. Boğdan Voyvodası Yuvan (Jean) Kalimak'nın kızı Marie ile evlendi (Legrand,1900). Avusturya Prensi Stefano'nun kendisine hitap şeklini beğenmeyerek: *“Sen Kutsal Roma Prensiysen ben de Kutsal Osmanlı İmparatorluğu Prensiyim, iki yüz yıldır hükmetmeye alışmış bir ailenin hükümdarıyım ve ne istersem söyleme özgürlüğüne sahibim; İmparator'dan da Prens'den de korkum yok benim”* demiştir (Sözen, 2010: 85). Mansel, Rusya Çariçesi II. Katerina'nın kendisine bağımsız bir devlet kurmayı teklif etmesi üzerine; *“Onurlu bir yoksulluğu onursuz bir Karun servetine tercih ederim. Majestelerinin beni onurlu bir Türk olarak görmesini dilerim. Bu benim iyi bir Hristiyan olmama engel teşkil etmez. Aksine Hristiyanlığa olan inancım, İmparatorluğuma sadık kalmamı gerektirir”* diyerek II. Katerina'nın teklifini geri çevirdiğini söylüyor (Mansel, 2007: 161). Avusturya'nın baskısıyla da azledilmiş ve İstanbul'da ölmüştür (Sözen, 2010).

2.1.4. Aleksandr I Mavrokordato (Firari) 1754-1819

Yanaki II Mavrokordato'nun oğludur. 1 Temmuz 1754'te doğdu. Eflak Voyvodası Nikola Karaca'nın kızı Zaphira ile evlendi. 22 Eylül 1782'de önce Divân-ı Hümâyûn Tercümanlığına atandı. Daha sonra da 1 Ocak 1785'te de kuzeni Aleksandr Deli Bey'in yerine Boğdan'a voyvoda tayin edildi (Legrand, 1900). Avusturya elçisinin baskısıyla Boğdan Prensiği'nden azledilince yanına Arnavut muhafız alayını da alıp Rusya'ya kaçtı¹⁷ (Sözen, 2000). Kendisine bu sebepten dolayı da *“firari”* denilmektedir. Bunun üzerine Moskova'ya kaçmış olabileceği ve firarının sınıra tekrar gelebileceği bu nedenle tedbir alınması gerektiği Osmanlı kayıtlarında görülmektedir (BOA/HAT, 1442/59223). Ayrıca Eflak voyvodasından gelen havadis kâğıdında, Avusturya İmparatoru'nun Bec şehriden

¹⁷ Legrand, Rusya'ya sığındığı gün olarak M. 3 Aralık 1786 tarihini vermektedir.

yola çıkıp Leh memleketindeki Liyopol şehrine gittiği, oradan da Kiev’de Rusya İmparatoriçesi ile görüşecekleri ve firari sabık Boğdan Voyvodası Aleksandr’ın tebdil-i kıyafetle Kiev şehrine gidip gizlice Rusya İmparatoriçesi ile görüştüğü bildirilmişti. Aleksandr’ın Rusya’ya firar ettiği Osmanlı tarafından anlaşılınca, Bâb-ı Âlî Rusya’dan iadesini talep etmiş ancak Rusya tarafından bu isteği kabul edilmemişti (BOA/C.HR, 80/3990). Sarayındaki bir Rum onun için “vicdan azabı duymayan birisi” olarak nitelendirdiği bir hiciv yazdı. İnsanların kaderinden şikayet eden birisi olarak “Boristene Kıyılarında Boğaz” adı ile şiirlerini toplayıp Rusya’da yayınlattı (Jorga, 2017). Rusya’ya kaçtıktan sonra da Yunanistan’ın bağımsız olması için manifesto ve şiirler yazmaya devam etti. Rusya’daki sürgün yıllarında “Phoenix” (Anka Kuşu) adlı bir örgüt kurmuştur. Tüm umudunu Rusya’nın desteğine bağlayan bu örgütün kuruluş amacı; Türkiye’nin bölünmesi ve bir Rum Devleti kurulmasıdır. Bu amaçla da Napolyon’a planlar sunmuştur. “Filiki Eteria” cemiyetinin kurulmasıyla da 1814-1816 yılları arasında önce Aleksandr I daha sonra da ailenin diğer üyeleri de bu cemiyete dahil oldu. Aleksandr daha sonra da Moskova’da da öldü (1819) (Sonyel, 2014).

2.2.Fenerliler Dönemi Sonrası Mavrokordatolar

Yunan isyanı ile Fenerli aileler tercümanlıktan uzaklaştırılıp, büyük bir kısmı çeşitli bölgelere sürgün edildi ve gözden düştüler. Mavrokordatolar da sürgün edilen bu aileler arsındaydı ve Ankara’ya sürgün edildiler (BOA/HAT, 925/40222). Hatta Legrand’a göre, Nikola Mavrokordato’nun oğlu Aleksandr’dan olan torunu George Mavrokordato 17 Nisan 1821’de kendi evinin penceresinde Türkler tarafından asılarak öldürüldü (Legrand, 1900). Fenerli Rumların ayaklanmalardaki payından dolayı bundan sonra Osmanlı Devleti Eflak ve Boğdan’a yönetici olarak Edirne Antlaşması’nın hükümlerine göre kayd-ı hayat şartıyla Romen voyvoda ve boyarlarından yönetici atadı (Ortaylı, 2017b). II. Mahmut döneminden itibaren bürokraside Rumlardan oluşan bu boşluğu Ermeniler doldurmaya başladı. Mavrokordatolar da sürgün edilen aileler içerisinde olmasına rağmen bir müddet sonra tekrar İstanbul’a dönmeyi başardılar ve XIX. yüzyılda da aileden diplomatlar, bankerler ve tüccar çıkardılar. “*İkinci fener dönemi*” olarak adlandırılan bu dönemde Mavrokordatoların akrabaları 1830’da tekrar İstanbul’a döndüğünde Galata’daki ünlü bankerlerin arasına girmeyi başardı (Sonyel, 2011: 56).

2.2.1. Aleksandr II Mavrokordato (1791-1865)

Konstantin Mavrokordato'nun kardeşi Yanaki Mavrokordato'nun torunudur ve Filiki Eteria üyesidir. Yunan Ulusal Ayaklanması'nın en aktif üyelerinden birisidir. Salahi Sonyel eserinde; Yunanlıların isyan esnasında, Türk çocuklarını ve erkeklerini katlettiklerini, kızlarının ve erkek çocuklarının ise köle olarak satıldığını anlatırken Aleksandr Mavrokordato'nun da bunlar arasında olduğunu belirtir (Sonyel, 2014). Örenç'in aktardığına göre, Alman subaylarından Le Febre anılarında; İngiliz savaş gemisinin kaptanına Türk kızlarını köle olarak satanların içinde Mavrokordato'nun da olduğunu, Mavrokordato'nun Türk kız ve kadınlarını yaş ve güzelliğine göre 30-40 kuruş arası fiyata sattığını söyler (Örenç, 2011).

1822'de kurulan Yunan Ulusal Meclisi'nin ilk İcra Heyeti Başkanı olan Aleksandr Mavrokordato (M. 1822-1823) daha sonra da Berlin, Münih ve Londra'da Yunanistan temsilciliği yapmıştır. 1841'de tekrar kısa bir dönem Başbakanlık yaptıktan sonra 1841-1844 yılları arasında Osmanlı'da Yunanistan temsilciliği görevini üstlendi. Toplamda 1833-1855 arası dönemde 4 defa Yunanistan Başbakanlığı görevini üstlenmiş, İngiliz Partisi Diplomatıdır.

Aleksandr Mavrokordato, Hristakis Zoğrafos, Deliyeorğis ve Skulidis gibi diplomatlar Osmanlı Devleti'ndeki Genç Türkler hareketini desteklemekteydiler. Bunun nedeni Büyük Devletlerin Osmanlı'yı parçalamak istemesiydi. Yeni bağımsız olan Yunanistan, kendisini Bizans'ın varisi olarak görüyordu ve bu toprakların Avrupalı Devletlerin eline geçmesini istemiyorlardı. Onlara göre; Genç Türkler çok uluslu Osmanlı Devleti'ni tekrar toparlayabilir ve Osmanlı Rumları yine devlet yönetiminde söz sahibi olabilirdi. Böylece eski Bizans karakteristik özellikleri geri getirebilirdi. Yunanistan saldırgan tutumlarından vazgeçip Osmanlı ile kardeşlik kurmaya yönelik bir siyaset izlerse bu yakınlaşma sayesinde yönetimi ele geçirip devleti Bizanslaştırmaya başlayan Rumlar sayesinde "Megali İdea" başka bir yoldan gerçekleşmiş olacaktı. Bu grubu İttihatçılar Bizansçı olarak adlandırıyordu. İttihatçıların amacı Osmanlı'nın tüm egemenliğini yeniden sağlamak olduğu için bu gibi gruplarla çıkarları uyuşmadı (Sonyel, Azınlıklar, 2014:319-320).

2.2.2. Dimitri (Dimitraki) Mavrokordato 1858-1919

Tüccar Sakızlı Mavrokordato'nun oğludur. Beyoğlu'ndaki sıbyan mektebinden sonra Mekteb-i Sultani'ye ve sonra da Mekteb-i Mülkiye'ye giderek eğitimini tamamlayıp diplomasını alan Dimitri, Türkçe, Rumca ve Fransızca bilmektedir. Mekteb-i Mülkiye'de eğitimini alırken aynı zamanda Bâb-ı Âli İstişare Odasında da stajyerliğe başladı. 1879 Ağustos'unda "fahri" olarak Paris Sefareti Ateşliği'ne tayin edilince kendisine beşinci rütbeden Mecidî nişanı verildi. Paris'te bulunduğu esnada iki yıl kadar Paris Büyük Hukuk Mektebi'nde eğitim almıştır. 1881'de Paris Büyükelçisi Es'ad Paşa'nın maiyetinde bulunarak Madrid'e gitti ve İspanya tarafından dördüncü rütbeden Charles III (Şarl Trua) nişanı verildi. 1882 yılında Belgrad Sefareti baş katipliğine atanan Dimitri'ye, Mayıs ayında Fransa Hükümeti tarafından beşinci rütbeden "Legion d'Honneur" nişanı verildi. 1886 yılında ise kendisine Sırp Hükümeti tarafından üçüncü rütbeden Tkova nişanı takdim edildi. Mavrokordato daha sonra 1886'da Liverpool Başşehbenderliği'ne tayin edildi ve 1891'e kadar da bu görevini sürdürdü. 1892' de Barselona Başşehbenderliği'ne tayini çıktı ve 1893'te Osmanlı tarafından dördüncü rütbeden Osmani nişanı ile ödüllendirildi. 1895'te de Baş şehbenderlik görevinden ayrıldı (Kayaoğlu, 2013).

Dimitri Efendi daha sonra Aralık 1908'de Meclis-i Âyan Azası seçildi. Yine Ağustos 1908- Mayıs 1909 ve Kasım 1909- Ekim 1911 yılları arasında Orman ve Maadin Nazırlığı görevine getirildi (Kuneralp, 1999).

2.2.3. Giovanni Mavrokordato

İzmirli Mavrokordato ailesinden Nikolaki'nin oğludur. Ve İzmir'de doğmuştur. Giovanni Efendi Paris'te Enrico Quatro Mektebi'nde eğitim alarak Profesör olan Giovanni, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Rumca bilmektedir. Filoloji ve Arkeoloji alanlarında birer adet kitap yayımladı. 1882'de Trieste Başşehbenderhanesi Kançılarlığına aylık 600 kuruş ile tayin edildi (BOA/İ.HR, 287/17965). Ancak kendisi ticaretle de ilgilendiği için, bu durum uygun görülmezince memuriyetine son verildi (M. 1889) (Kayaoğlu, 2013).

III. BÖLÜM

3. ALEKSANDR MAVROKORDATO DÖNEMİ BOĞDAN

3.1. Aleksandr Mavrokordato Dönemi Siyasi Gelişmeler

3.1.1. Aleksandr Mavrokordato'nun Boğdan Voyvodalığına Gelişi

Osmanlıya bağlılığıyla bilinen Boğdan Voyvodası Konstantin Moruzi'nin beş yıllık voyvodalığından sonra hastalığından dolayı istifa etmesiyle yerine yine Osmanlıya sadık ve eski voyvodanın dayısının oğlu olan Aleksandr Konstantin Deli Bey voyvoda olarak atandı (Uzunçarşılı, 1983b). İskerletzade Aleksandr'ın Boğdan memleketi reayasının muhafazasına ve haysiyetlerinin korunmasına gayret ve dikkat ederek memleketin işlerini kolaylaştırıp düzeltmeye ve harcamalara dikkat etmek şartıyla Boğdan Voyvodalığına tevcih olunduğu haber veriliyordu (BOA/C.MTZ, 8/364).

Osmanlı geleneklerine göre Divan-ı Hümâyün tercümanlığından voyvodalığa atanmaları gerekirken Aleksandr Deli Bey tercümanlık görevine gelmeden doğrudan voyvoda olarak atanmıştır. Bâb-ı Âli'ye gönderdiği bir belgede de tercümanlıktan voyvoda olmadığım için Hristiyan devletlere verdiğim cevapta hatalarım varsa af dilerim diye belirtmiştir (BOA/C.HR, 74/3678/3). Yine ailenin seceresini araştıran Émilie Legrand, diğer aile bireylerinin tercümanlıktan voyvodalığa getirildiğini her seferinde belirtirken Aleksandr Deli Bey ile ilgili böyle bir bilgi vermemiştir (Legrand, 1900).

Aleksandr Deli Bey'den önce Konstantin'in voyvoda olduğunu Boğdan Başmuhasebe defterindeki kayıtlardan da anlamak mümkündür. Boğdan Voyvodası Aleksandr'ın bin yüz doksan altı senesi cemazi-yel-âhîrinin yirmi yedisinde (M. 9 Haziran 1782) atandığı ve kendisinden önceki voyvoda olan sabık voyvoda Konstantin zamanından yıllık cizyenin iki taksiti olan beş bin kuruşun verilmediği deftere kaydedilmişti. Aynı belgede 1196 senesinin Boğdan cizyesinin on bin kuruş olduğu ve yılda dört taksit olarak ödendiği bilgisi veriliyor. İlk iki taksiti Hotin Kalesi muhafızı olan Müstevfi İzzet Ahmet Paşa'ya Aleksandr Deli

Bey'in kapı kethüdası Panayot boyarın beş bin kuruş olarak teslim ettiği de verilen bilgiler arasındadır (BOA/D.BŞM.BGN, 1/170).

Alkesandr Deli Bey'in voyvodalığı dönemi, Osmanlı ile Avusturya ve Rusya'nın Kırım ve memleketeyn topraklarındaki çekişmelerine sahne olduğu döneme denk gelmektedir. Bu yüzden de voyvodalığı süresince sürekli Bâb-ı Âli'ye civar devletlerin durumları ile ilgili raporlar gönderip yöneticiliğini yaptığı Boğdan topraklarındaki Rus nüfuzunu kırmaya çalıştı. Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı Aleksandr Deli Bey dönemine denk geldiği için gönderdiği istihbarat belgeleri de Bâb-ı Âli için büyük önem taşıyordu. İki buçuk yıllık görevi süresince Bâb-ı Âli'ye onlarca havadis belgesi gönderdi. Böylece Bâb-ı Âli hem Avusturya ile Rusya'nın hareketlerini ve Kırım'ın durumunu takip edebiliyor hem de bu ülkelerin elçileriyle görüşürken durumdan haberdar olarak görüşmelerine yön veriyordu. Elçilerin barış yanlısı konuşmalarına rağmen sınırlardaki hazırlıkların bu konuşmalara tezatlık gösterdiğini bilerek ya da savaşla tehdit ettiklerinde ne kadar ciddi olduklarını ve kimlerle ittifak içinde olabileceklerini bilerek önlemlerini bu istihbaratlar çerçevesinde alıyorlardı.

3.1.2. Boğdan Voyvodalığı İstihbaratı

Osmanlı çağdaşı olan Venedik ya da Habsburglar gibi kurumsallaşmış casusluk faaliyetleri yerine daha bireysel faaliyetlerle işi devam ettirmişti. Belki de yöntemden çok sonuca odaklandığı için bu yolu tercih etmişti. Ya da bilgilerin herkesin eline geçmesinden dolayı belirli yöneticilere iletilmesini daha güvenli bulmuştu. Dolayısıyla Venedik'teki "Onlar Konseyi" ya da Habsburglar'daki "Gizli Münasebetler Müfettişliği" gibi bir makam oluşturulmadı. Bunun yerine Osmanlı Devleti yakın ilişkiler içerisinde bulunduğu Venedik ve Fransa devletlerinden de istihbarat sağlama yoluna gitti. Yine kendisine bağlı vassal devletler de Osmanlı'nın batıdaki gözü kulağı durumundaydı. Bunlar, Erdel ve Dubrovnik (Ragusa) krallıklarıdır. Yine Eflak ve Boğdan ile Kırım Hanlığı'nın istihbarattaki payı azımsanamayacak ölçüde önemlidir (Gürkan, 2017). Yüksel'in aktardığına göre, XVII. yüzyılda Hezarfen Hüseyin Efendi'nin yazdığı Telhisü'l-Beyan fî Kavanin-i Âl-i Osmân adlı eserinin "Ahval-i Tecessüs ve Casusan" başlıklı kısmında, serhadlerin güvenilir casuslar sayesinde sürekli kontrol altında tutulduğu ve bir saldırı olmadan yönetimin durumdan haberdar edilmesiyle gereken önlemlerin erkenden alınabildiği belirtiliyordu (Yüksel, 2012). Dubrovnik Balkanlardaki Katolik devlet olması ve Osmanlıya vergi verip karşılığında ticari

ayrıcalıklara sahip olmasıyla Habsburglar ile ilgili bilgileri Osmanlıya aktarıyordu. Serhad vilayetlerinin istihbaratında ise casuslarla ilgili sorumluluk tamamen yöneticilere bırakılmıştı. Casusun niteliklerinden ziyade getirdiği havadisler ile ilgilenilmekteydi. Ayrıca bunların masrafları da yine onunla anlaşılan kişi tarafından karşılanıyordu. Yöneticilerin görevi civar devletler ve bunların askeri hazırlıkları, siyasi havadisler, düşman ordusunun lojistik durumu ya da ilerleyişleri ile ilgili istihbari bilgileri düzenli olarak Bâb-ı Âli'ye rapor etmektir. Ancak bunu yaparken acil durumlarda özel ulak göndermek çok masraflı olduğu için havadisler daha çok Rumeli Beylerbeyliğine gönderilirdi. Eğer harp zamanı ise ve Beylerbeyi görev yerinde değilse hızlı iletişimi sağlamak adına bölgeye “Serdar” sıfatıyla atanan bir paşaya gönderiliyordu. Çünkü havadisın İstanbul'a ulaşması günler alacağı ve bürokrasiye takılması ihtimali, gelen havadisın aciliyeti bakımından gecikmeye gelmemesi için yakın bölgedeki Serdar'a gönderiliyordu. Ayrıca havadis İstanbul'a gidene kadar yaşanılacak yeni bir olay vesilesiyle haber olma özelliğini de yitirme ihtimali vardı (Gürkan, 2017). Örneğin Boğdan Voyvodası Aleksandr Deli Bey havadislerini Rumeli Valisi olan Serasker Abdi Paşa'ya iletiyor Abdi Paşa da diğer toplanan havadislerle birlikte İstanbul'a aktarıyordu (BOA/HAT, 10/330/B).

Serhad beyleri ya da diğer yöneticilerin tuttuğu casusların haricinde doğrudan “tımarrı” ve “ulufeli” casuslar da kullanılmıştı (Gürkan, 2017). Mesela Tarih-i Selanikî'de Temeşvar serhaddinde küffarın elinde olan Göle isimli bir kalede 5 bin neferin Cengci namı bir kafir ihtiyarıyla kaleye kapanıp Hırvat asıllı Karaçinoğlu isimli birinin erzak ve barut ile serdarları olup oraya istihkam vermek üzere olduğunu içlerindeki “ulufeli casustan” öğrendiklerini aktarmıştır (Selanikî, 1999). Önemli havadisler getirenlere tımar hatta zeamet bile verilmiş ya da tımarı elinden alınanlara tımarları iade edilmişti. Casusluk hizmetinde bulunanların belirli bir ücret tarifesi de yoktu. Getirdikleri haberin önem derecesi, bölgenin stratejik boyutu, düşman memleketinde olması, eşkıya takibi ya da gizli örgütlere sızanlar gibi pek çok casusluk çeşiti olduğu için ücretleri de bunlara göre belirleniyordu ve vazifelendiren yöneticiler tarafından ödeniyordu (Yüksel, 2012).

Yine bu serhad yöneticilerinin bir diğer önemli vazifeleri de karşı istihbaratı yani diğer ülkelerin casuslarının ülkeye girişini önlemektir. Bazen yakalanan casuslar yüzünden o bölgenin sınırlarının tamamen kapatılabilmesi bile söz konusu olabiliyordu (Gürkan, 2017). Casus yakalayanlara devlet ödül de veriyordu. Lefkoşa Kalesi'ndeki askerlerin durumuyla

ilgili bilgi almak için gelen bir casusu yakalayan yeniçerilere devlet, rütbe yükseltip maaşlarını da birer akçe artırmıştı (BOA, 2017).

Osmanlı topraklarında farklı ülke vatandaşlarının rahatça dolaşabilmesi pek mümkün değildi. Eğer Osmanlı vatandaşı değilsen padişah tarafından imtiyaz verilmiş bir ülkenin vatandaşı olman ve yetkililerden alacağın bir amannameye sahip olman gerekirdi. Müstemen statüsü taşıyan bu tüccar, sadece kontrollerden rahatlıkla geçebiliyordu. Bu kontroller ve yetkililerden amanname alınması şartı da bir nevi ülke içindeki casus faaliyetlerini önleyici önlemler arasında kabul edilebilirdi. Osmanlı'nın kendi Hristiyan cevasisi bile bu kotrollere tabii tutuluyor geçiş serbestliği sağlayabilmek için kadı ilamlarını yanlarından ayırmıyorlardı (Gürkan, 2017). Örneğin Rusçuk kadısının ilamıyla Eflak ve Boğdan'dan gelen ulakların tevkifi ya da tehiri önlenebiliyordu (BOA/AE.S.ABH.I, 155/10375). Bu kontrollere Osmanlının kendi Müslüman tebaası da tabii tutuluyordu. Kimliğini ispat etmesi ve seyahatinin gerekçesine kolluk kuvvetlerini ikna etmesi gerekiyordu. Aksi halde alıkoyulmaları ve durumu açıklığa kavuşana kadar da serbest bırakılmamaları söz konusuydu. Boğdan Voyvodalığı başta olmak üzere özellikle serhadlardaki Hristiyan yöneticilerin de ikili oynadığı karşı tarafa da bilgi aktardığı Boğdan Voyvodası Dimitri Kantemir olayında ya da Eflak Voyvodaları Konstantin Brankovano ve İstefan Kantakuzen olaylarında da olduğu gibi yönetici ihanetleri de söz konusu olabilmışti (Uzunçarşılı, 1983b). Zaten bu durumların önüne geçebilmek adına XVIII. yüzyılda Osmanlı yönetimi memleketeyne yerel beylerden değil sadakatinden şüphe etmedikleri Fenerli Rumları atamaya başlamışti. Osmanlının tabiriyle bu ehl-i fesat Hristiyanlar, XVI. ve XVII. yüzyıllarda Venedik, Habsburg ve Lehistan'a casuslar yollarken XVIII. yüzyıldan itibaren Rusya'ya da cevasis yollamaya başladılar (Gürkan, 2017). 1711 Prut Savaşı'ndaki voyvodaların ihaneti ile Osmanlı istihbaratın önemini daha iyi kavramışti. Artık Rusların yaptığı her şeyden haberdar olabilmek için her yolu deneyeceklerdi. I. Mahmut döneminde siyahi esirlerden ya da Malta civarında korsanlık yapanların yakalanmasında casuslardan istifade ediliyordu. Ancak Mahmut'tan üç yıl sonra tahta çıkan Sultan III. Mustafa istihbarata önem vermek şöyle dursun yıldızlardan hüküm çıkarma ve astronomi işlerine daha çok önem vererek devleti yönetmeye başladı. Yine de devrin devlet ricali kendi çalışmalarlarıyla istihbaratı yürütmeye devam ediyorlardı. Özellikle Sadrazam Koca Ragıp Paşa gibi yöneticiler sayesinde istihbarat devam edebilmışti (Yüksel, 2012).

XVIII. yüzyılda özellikle I. Abdülhamit ve III. Selim istihbarata çok önem vermişlerdi. Belki bu dönem Avusturya ve Rusya ile yaşanan savaşlar ve yenilgilerin de etkisiyle istihbarat alma işi daha da sıkılaştırılacaktı. Özellikle III. Selim'in kendi bürokratlarını da istihbarat çalışmalarına teşvik ettiği bilinmektedir. III. Selim Özi krizinde İngiltere'nin kendisine destek vermesiyle birlikte ilk daimi elçiliğini Londra'da açtı. Artık batıdaki gelişmelerin takip edilmesi ve ittifakların kurulması gerekiyordu (Dönmez, 2014). Zaten önce 1699 Karlofça Antlaşması, ardından da 1718 Pasarofça Antlaşması ile Osmanlı gelişen ve değişen Avrupa'yı fark etti. Bundan sonra da önce geçici sonrasında da daimi olarak başkentlere elçilikler açmaya başladı. Klasik dönemdeki uluslararası anlamda benmerkezci politikadan, onları takip eden, bilgi toplayan ve siyasi şartları daha iyi idrak etmeye başlayan bir politikaya geçildi (Çiftçi, 2010).

Abdülhamit dönemi sadrazamlarından Halil Hamit Paşa (1782-1785) istihbarata ayrı bir ehemmiyet vermişti. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Kırım'ın elden çıkmasına kadar bölgenin en güvenilir ve önemli istihbarat kaynağı Kırım Hanlığıydı. Ancak Kırım'ın kaybedilmesi ya da sonrasında hanlığı yöneten Âl-i Cengiz'in Şahin Giray'da olduğu gibi Rusya taraftarı olmalarıyla haber alma görevi artık tamamen Eflak ve Boğdan gibi Eyalet-i Mümtaze'nin voyvodalarına düşmekteydi. Ayrıca Tombasar Voyvodası da istihbarat sağlayan diğer bir voyvodalıktı. Bu yüzden XVIII. yüzyılın son çeyreğinde bu voyvodalardan gelen havadis kaimelerinin miktarı öncesine nazaran artış gösteriyordu. Zaten voyvodalar bu göreve atandığında bizzat sadrazam tarafından sürekli batıyla ilgili haberlerin kendilerine ulaştırılması konusunda sıkı sıkı tembihleniyordu. Eflak ve Boğdan Voyvodaları Kiev, Varşova ve Petersburg'a casus gönderiyordu. Yine voyvodalar sultanın isteğiyle Rusya'nın içlerine de cevasis gönderiyordu (Yüksel, 2014). Voyvodalar sadece istihbarat işlerini yürütmüyor, bölgeye hakim bir konumda olmalarından dolayı III. Selim döneminde Sultan'a Avrupa politikasında danışmanlık da yapıyorlardı (Yüksel, 2012).

3.1.3. Avrupalı Devletler ve Kırım ile İlgili Boğdan Havadisleri

Aleksandr Deli Bey'in voyvodası dönemi Osmanlı'nın Avusturya ve Rusya ile olan ilişkilerinin iyice gerildiği bir döneme rastlamıştı. Avusturya'nın Daçya Devletini, Rusya'nın da Bizans Devleti'ni yeniden kurmak için planladığı Grek Projesini gerçekleştirme hayali ve bunun için yaptıkları faaliyetler, Osmanlı'nın kuzey ve batı sınırlarındaki gelişmelerini çok daha dikkatle takip etmesine sebep oluyordu. Rusya,

konsolosları ve bölgedeki Rus tüccar vasıtasıyla hem Boğdan ve Eflak hem de Bucak üzerinde söz sahibi olup zaten bölgeye siyaseten girmeye başlamıştı. Aleksandr Deli Bey voyvoda olduktan sonra kendisine gelen havadis neticesinde İstanbul'a uyarı niteliğinde tahriratlar göndermeye başladı. Bu tahriratlardan birinde, Rus ve Avusturyalı arasında akd olan gizli bir ittifak kurulduğunu ve tavırlarının güvenli olmayıp her yönden ihtiyatlı davranılması gerektiği uyarısında bulunuyordu. Bu iki devletin tavır ve hareketleri, gidişatları ve askeri durumlarının dikkatle takip edilip teyakkuzda olunması gerektiği ve hatta ihtiyaca göre Özi Valisi Mehmet Paşa'ya haber göndererek yardım etmesini Sadrazamın kendisine emrettiğini ve Devlet-i Aliyye'ye lazım gelen hizmeti gönülden yapacağını bildiriyordu. Bu memleketlerin ahvalini araştırıp kendisine havadis iletebilmesi için iş gücü bilen itibarlı kişilerden Leh ve Beç memleketlerine adamlar göndererek gelen istihbaratlara binaen Özi'ye yardım hususunda aradaki mesafe sebebiyle lazım olan vakitte yetişememe riskinden dolayı Bender muhafazasına memur kişiden de yardım etmesi konusunda emir verilmesi gerektiğine dair tahrirat göndermişti (BOA/HAT, 18/803).

Yine bu tarihlerde Kırım meselesinden dolayı Osmanlı ile Rusya artık savaşın eşiğine gelmişti. Bu sebeple de Osmanlı hem sınırlarındaki hem de Kırım'daki gelişmeleri takip edebilmek için coğrafi konumları itibariyle memleketeyn voyvodalarından sürekli istihbarat toplamalarını istiyordu. Bu tarihlerle ilgili yapılan Eflak- Boğdan arşiv taramalarında en çok rastlanan belge istihbarat bilgileri içeren havadis tahriratlarıdır. Voyvodalar sınır ötesine gönderdikleri casusları ve gelip geçen tüccardan işittikleri havadisleri hemen İstanbul'a bildirmekle yükümlüydüler. Zira bu göreve atandıklarında kendilerine yapılan ilk nasihat, sadakatle hizmet edip sınırlardaki bütün gelişmeleri kendilerine bildirmeleriydi. Aleksandr Deli Bey de böyle bir dönemde Osmanlıya sadakatle hizmet etmiş ve öğrendiği tüm bilgileri hatta teyide muhtaç olanlar da dahil olmak üzere Bâb-ı Âli'ye bildirmişti. Bu amaçla İstanbul'a gönderilen Kasım 1196 tarihli bir tahriratta, Avusturya memleketinden olan Embraf denilen yerden gelip Boğdan tarafından geçen bir adamın verdiği bilgilere göre, Prusya Kralı'nın şiddetli bir şekilde rahatsız olduğu, hatta üç gündür Berlin'den bütün memleketlere haberleşmenin büsbütün yasaklanmış olduğu ve haberi aldıkları adam oradan geçmeden iki üç saat evvel Kralın vefatı haberinin duyulduğu şeklinde bir havadisi Bâb-ı Âli'ye göndermiş, Bâb-ı Âli de gerçek haberi alınca tekrar kendilerine bildirmesini istemişti (BOA/AE.S.ABH.I, 7/641).

Başka bir tahriratta, Beç tarafından Kalas iskelesine gelen bir nefer Macar boyarı Kerson'a gitmek için Boğdan'dan geçerken Aleksandr Deli bey ile görüşmek istemiş, görüşmelerinde o taraflarda azgın bir veba olmasından dolayı vatanlarına dönmek için bu tarafa gelmek zorunda kaldıklarını söylemişlerdi. Aleksandr Deli Bey onları sorguladığında, Kerson'dan her biri yetmiş parayı geçen top çeker, üç parça gemi denize çıkarılmış ancak o taraftan inşa olunmak üzere olan gemiler dahi istihdam olunan iş ve takibiyle dağınık ve perişan olmuşlar iken gemilerden biri seksen ve iki parçası yetmiş gelen top çeker üç parçasını acilen inşa edilerek ve Mayıs ayına değin hazır etmeleri çariçeleri tarafından da istenmiş olduğunu öğrendi. Bu işten önce altı neferin vebadan helak olduğu ve bu sebepten gemileri terk ettikleri bildirilmişti. Belgede, Kerson'dan Leh hududuna değin çok sayıda askerleri mevcut olup Leh tarafında Uman ve Nimirova'da dahi üstün gelmiş olan çok sayıda askerleri ile Repnin¹⁸ ve Saltikof gibi generaller yerlerinde olmalarıyla askerleri kasabalarda durmayıp hayvanlarının kırlarda durduğu ve eski düzende olan bu askerlerden başka iki Bulgar askeri Leh tarafından gelmek üzere olduğu ifade edilmiştir. Rusya macorlarından biri, sefer esnasında hizmetlerini terk etmiş ve o zamandan beri Boğdan'da bir yer tutup şimdiye kadar burada ikamet etmekte iken bu esnada tekrar Rusyalının hizmetlerine istihdam olmakla Bükreş'teki konsoloslarının vekaletiyle her birinin sorguya çekilmesinde bir vakit tahmin olunamadığı belirtilmektedir. Kendi nakline göre, İstanbul'da olan elçileri geçen teşrin-i sani ayının yirmi birinci günü kadim maddesi için Devlet-i Aliyye'ye ısrar etmekle Leh tarafında biriken askerleri geri gelmek veya Osmanlı sınırlarından geçmesine müsaade etmesi istenmiş ancak İstanbul'dan evet ya da hayır cevabını getirecek ulaklarını bekleyip hatta bu ulakları Rusya'ya vasıl olmazdan evvel hemen elçi tarafından yazılan tahriratla Leh tarafından geçen generallere haber verdiği ve generallerin de ona göre harekete geçtiği ve Avusturyalı da yaptığı ittifak gereği hazır olarak süratle yürümek için bol bol kızak temin ettikleri istihbar olunmuştu. Ayrıca Kırım'da olan Rusya askerleri, bundan evvel Petersburg'a giden General Potemkin bu defa Rusya veliahdıyla beraber Petersburg'dan yine Kırım'a geleceği de bu Macardan öğrenilmişti (BOA/HAT, 12/439/A).

Birkaç gün sonra Avusturya sınırlarında anlaşmazlık yaşanmış ve Boğdan'a yakın Namço kasabasının sınırlarını Avusturya devletinin taciz ettiği Bâb-ı Âli'ye bildirilmişti. Avusturya askerlerinin başındaki generale sınırları ihlal etmemeleri gerektiği ve eski

¹⁸ General Nikolai Vasilyeich Repnin'in ismi Osmanlı arşivlerinde, repnin, depnin, respin olarak geçmektedir. Anlaşılabilirliği artırabilmek adına metin içerisinde isminin doğru yazılışı olan Repnin tercih edilmiştir.

sınırlara geri dönülmesi uyarısında bulunulduğu bu defa da o mahalin sakinlerine ve boyarlarına vergi verilmemesi gibi boş iddialarda bulunan generalin bu davranışına Voyvoda'nın şaşırıldığını dile getirerek o taraflarda meydana gelen bu usulsüz davranışları etraflıca Bâb-ı Âli'ye bildirip taraflar arasındaki antlaşmanın bir nüshasını da tekrar generale göndermişti. Aynı zamanda da bu yersiz iddiaları ortadan kaldırmak için boyarlarını sorunlu bölgeye bir süreliğine gönderdiğini ve Avusturyalılar ile iyi ilişkilere devam edileceğini bildirdi. Buradaki vergi mükellefi olan beş altı reayanın vergilerinin tahsilinin yapılacağı ve Avusturya sınırına yeni bir yer yapılarak gafil avlanmayacaklarını bu şekilde de dostluk ilişkilerine devam edilebileceğini İstanbul'a haber verdi. Avusturya ile yaşanacak bir sorunu boyarlarının kendisine haber vermesini emrettiğini ve sorun çıkmasına izin verilmediğini, generalin kendisine verdiği cevabı da gönderdiği belgeye eklediğini ve bazı olumsuz hareketlere kalkışan Ofiçyalıları boyarların ortaya çıkardığı böylece o taraflarda da durumun sorunsuz olduğunu gönderdiği belgede belirtiyordu (BOA/C.MTZ, 18/888).

Aleksandr Deli Bey'in voyvodalığı döneminde Rusya, Kırım'ı topraklarına katmak için faaliyetlerine devam etti. Özi, Bender, Boğdan ve Kara Eflak'tan gelen tüccardan Aleksandr Deli Bey'e gelen havadisler sayesinde, Rusya'nın askerleriyle Kırım'a girdiği ancak buranın idarecisi olan Şahin Giray'ın hiçbir şeye karışmadığı, Rusların Aksu boyunca askerlerinin bulunduğu, Pavlof diye tabir edilen askerlerini Boğdan, Kara Eflak ve Macar sınırlarına takviye ettiği, buna karşılık Macarların da Avusturyalılar ile birlikte oluşturduğu sınır birliklerini daima istihkam ettiği Bâb-ı Âli tarafından biliniyordu (BOA/HAT, 18/796).

Şahin Giray Rusların desteğiyle han seçilmesine rağmen kendisine sadık Arnavutların Rusya'ya gönderilmesinden pek de memnun olmamıştı. Çünkü kendisine destek veren büyük bir kitleden mahrum kalmıştı. Ama yine de Osmanlıyı kendisine düşman gibi görüyor Kırım meselesinde Avusturya ve Rusya ile birlikte hareket etmeye devam ediyordu. Hatta Avusturya Osmanlıya karşı bir savaş başlatırsa kendisi de Özi ile Tuna arasındaki yerleri almayı düşündüğünü açıkça belirtiyordu¹⁹. Bu yüzden Şahin Giray Kırım'daki gelişmelerden Osmanlı'nın haberdar olmasını önleyebilmek için Kırım'a gelen Osmanlı gemilerini ve kabilelerini veba bahanesiyle Kırım'a sokmuyordu. Osmanlı Kırım hakkında

¹⁹ Şahin Giray Rusya'ya çok fazla borcu olduğunu ve bu borcuna karşılık kendisine ait olan Bucak arazisini Rusya'ya verdiğini, Osmanlı'nın bunu kabul etmemesi durumunda Rusya ile Osmanlı arasında savaş çıkacağı tehdidinde bulunuyordu. Eğer Osmanlı kabul etmezse kendisinin de Bucak ve Boğdan'a gidip orada ikamet edeceğini söyleyecek kadar cesaret bulmuştu (BOA/HAT, 9/326/G).

ancak voyvodalıkların yolladığı casuslar ve Kırım'dan gelen tüccar sayesinde bilgi alabiliyordu (Köse; 1997).

Boğdan Voyvodası'nın Suçova kazâsından gönderdiği tahriratta ise Devlet-i Aliyye ile Avusturyalının arasının düzelmesine sevindiğini belirtiyordu. Zira bundan önce bu tarafta Kordon tabir olunan Avusturya askerlerinin meskenlerinde ihtimamlı bir şekilde toplandığı ve Çernovici (Çernoviç) bölgesini de bir neferin koruduğunu öğrenmişti. Ulaklar geldiğinde derhal barışı duyurdu bundan önce bu tarafta toplanan askerlere dair türlü türlü sohbetler edildi. “*Şimdi çok şükür her şey geçmiştir*” diye yazılmıştı. Anlaşılan o ki Voyvoda birkaç istihbarat belgesini birlikte göndermişti çünkü bu havadis belgesiyle birlikte gönderilen diğer tahriratlar eski tarihli yazılmıştı. Bu belgelerde Avusturyalı ile Rusyalının toplanmakla meşgul olduğu ve Eflak tarafından son işitilen haberlerin abes olduğu bilgisi veriliyordu (BOA/AE.S.ABH.I, 249/16680). Aleksandr Deli Bey her ne kadar Avusturya ile ilişkilerin düzeldiğini duyduğundan bahsetse de sınırlardaki hareketlilik ve Avusturya'nın bölgeye asker yığıdığını haber vererek aslında durumun tam aksine seyrettiğini İstanbul'a haber veriyordu.

3.1.4. Kırım'ın İlhakı ve Sonrası ile İlgili Boğdan Havadisleri

Mart ayı başlarında Aleksandr Deli Bey'den art arda iki belge birden geldi. Bunlardan birincisinde, Avusturya hududunda bulunan Boğdan memleketi içinde Namço isimli kazânın bir bölgesinde Avusturyalının tecavüzleri ve musallat olması söz konusuydu. İstraceleri bulunduğu bölgenin yukarısında kalan mahalde kalarak Boğdan askerlerini bekleyip bu askerleri yerlerinden kaldırıp beri tarafa gelmeleri konusunda zorlamıştı. Kazânın boyarlarının askerlerle çekişmeye girecek bir olaya mahal vermeyip mümkün mertebe yerlerinde sabit kalarak kendi başlarına sınıra gidip münasebetleri malum iken yine de Avusturya Ofiçyalısına dostane bir şekilde muamele edip ona karşı susup güçlü kalmasını boyarlarına tembih ettiğini söylüyordu. Her ne kadar Voyvoda ilişkilerin bozulmaması için çaba sarf etse de bölgedeki Sıbyen adlı generalin inat ve ısrarla musallat olmaya devam ettiğini ancak bunu def etmeye çalışacağını bildiriyordu (BOA/C.HR, 74/3678/2).

Diğer belgede ise, bir müddetten beri Avusturyalının Boğdan'dan zapt ettiği Bukovina'nın boş bırakıldığını, burada bulunan Radoviç isimli mahalin piskoposunun henüz Boğdan'da ikamet ederken bu piskoposluğa tabi' olarak burada kalan bir miktar emlak ve hayvanının gelirinin hala bu piskoposa ait olduğunu belirtiyordu. Durum bu iken serkatiplik

payesinde olan Arcelit isimli Avusturyalı ile Harnoviç generali tarafından bir parça kağıtın ortaya çıkartılıp piskoposluğa tabi' olan emlak ve hayvanların Avusturya İmparatoru'na verildiğini kendisine bildirdiklerinden bahsediyordu. Aleksandr Deli Bey, General'e yazdığı satın alma suretlerini ve tercümelerini de Bâb-ı Âli'ye göndermişti (BOA/C.HR, 74/3678/3).

Aleksandr Deli Bey Radoviç Piskoposluk arazisi için Harnoviç General ile yaptığı yazışmaların bir nüshasını da Bâb-ı Âli'ye gönderdi. Gönderdiği bu tahriratında, Çernoviç Generali tarafından gelen kağıdı tercüme edip göndermişti. Belgede General, Radoviç Piskoposu piskoposluğu nedeniyle Bukovina ve Boğdan üzerinde sahip olduğu arazi ve emlakı Avusturya İmparatoruna terk ettiği ifade edilmişti. İmparator'a verdiği dair imzalaması gereken resmi belgeyi imzalarken kendisine senelik vazifesine karşılık tahsis olunacak mülk için dilekçeyi de İmparator'a gönderdiği, Avusturya İmparator'u da gerek şimdiki ve gerek sonraki piskoposlara verilmek üzere senelik vazifesine karşılık verilmesini uygun bulup Piskopos'un isteği üzerine emlak ve arazisini geçen ayın başında terk etmekle Boğdan toprağında bulunan Hirlov kazâsı dahilinde Havorini ve Nuvesiliçe isimli karyeler hususu için haberleşmeye memur olduğu Bukovina kazâsı mülkünün tasdiki ile imparatorluğa dahil olduğu ifade edilmişti. Gerek Devlet-i Aliyye ve gerek Devlet-i İmparatoriyye taraflarından ayrıcalığından dolayı katipler tayin olunup bu kazânın dahilinde bulunan emlak sahibi olanlar Boğdan memleketinde ikamet etseler de mahsul ve gelirlerinin tahsiline ve tamamına ve sahipliği ve hukukuna izinli oldukları gibi satın alınmasına da Avusturyalıların izinli olduklarına dair kesin bir emir vardı. Bununla birlikte bu iki karyenin zaptı için gelecek adamlara karye sakinleri itaat edip o tarafta İmparator'un mirisine ait olacak mahsulat ve gelirin mürur ve haracına izin ve ihtiyaç görüldüğü zaman yardım ve koruma konusunu da içine alan Hirlov kazâsının boyarına hitaben lazım gelen tembihnameleri Arciles isimli Avusturyalıya teslim eylemeleri rica edilmiştir. Devlet-i Âli İmparatoriyye'nin Boğdan memleketinin kaidelerine, nizamına ve geçerli resmi muamelesine uygun davranmasını, bu sebeple emlakın zapt olunmasını önleyip kiralınmasını ve hangi sebeple geçeceği günler ile kirayı yalandan gösterir şeklinde belgeyi göndermiştir. Aleksandr Deli Bey de Generalin bu mektubuna cevap olarak, 3 Mayıs tarihinde Serkatip Arciles tarafından yazılan mektubun kendisine ulaştığını, Radoviç Piskoposu'nun Reherlov kazâsında sahip olduğu Havorini ve Nüvesiliçe isimli iki karyesini Devlet-i İmparatoriyye'ye verdiği sözüne göre bu iki karyenin zaptı için gidecek olan adamlara, ahali ve sakinlerin itaat edip imparatorun mirisine ait olan gelir ve mahsulatın ihracına izin verilmesini Hirlov boyaranına hitaben yazarak göndermişti. Serkatip bu hususla

ilgili Boğdan sınırında ikamet edenler, beri tarafta kalan emlaklarının gelirini alma ve sahipliği hukukundan azledilmiş olanların bu arazi ve emlakları satmasına izin verilmesini istiyordu. Aleksandr Deli Bey Serkatip'e Bukovina'nın bir imparatorluğa dahil olduğu günlerde iki devlet tarafından tayin edilen aralarında çizilmiş sınırlara uygun olan şart ve sözleşme esas olmak üzere olduğunu söylemişsiniz. Bu arazilerin senelerdir sahibi olan insanlardan olagelenler akd olunan şartın icrasına güçlük çıkarmış değildir lakin Radoviç Piskoposu ile imparatorluğunuz arasında imzalanan antlaşmaya binaen buraların sahibi olanlardan olmayıp şahsi olarak imparatorluğun zaptı olmasıyla bu yeni icat edilen mukavele ile bu taraftan ziyadesiyle gelenler vardır bu konuda gereken dikkatin gösterilmesi gerekir. Maddelerin sebep olduğu konuda Devlet-i Aliyye'ye karşı başarılı olamayacağı veya cevap verilmesi hariç, söylediklerinizi Der-aliyye'ye bildirdikten sonra ne şekilde emr olur ise tarafınıza söylerim. Boğdan'da bir mülkün satışı ve kiralanması veyahut sadece satışı lazım gelse evvela mülkün sahibinin akrabası ya da ikinci dereceden akrabası olanlar tercih edilmesi kaidelere ve kanuna uygun olduğu tarafınıza gönderilen beyanla size bildirildi. Şimdilik tarafınıza bu şekilde cevap verdim. Devlet-i Aliyye'den ne şekilde memur olur isem yine size ifade olunur (BOA/C.HR, 74/3678/1) cevabını vererek isteklerinin Bâb-ı Âli'ye iletileceğini ve oradan ne şekilde emir gelirse ona göre hareket edeceğini belirtmişti.

Aleksandr Deli Bey Mart 1783 tarihli gönderdiği bir diğer tahriratta ise yeni bilgiler elde edemediğini dile getiriyordu. Varşova'daki casuslarından her hafta düzenli olarak bilgi gelirken bu defa tahriratların gelmemesinin nedeni olarak, mektupların yasaklanması ya da belgelerin alıkoyulduğundan şüpheleniyordu. Turla Nehri kenarına kadar Rusların geldiğini, yolları ve köprüleri kapattıklarını bundan sonra mektupların gelmesinin ve haberleşmenin zorlaşacağı ve casusların geri dönemeyeceğini söylüyordu. Birkaç gün evvel Leh'e gönderilen iki nefer casusun ise esir olduğu için geri dönemediğini, bu esnada havadislerin gelmesinin de güçleşeceği, bu casusların gayretle çalıştığı ve çekilen ihbara dikkat edilmesi gerektiği, tekrar para harcamaya gerek kalmadan meselenin halledileceğini bildiriyordu (BOA/HAT, 10/327/E). Bu tahrirattan sonra da yaklaşık bir ay Boğdan'dan istihbarat belgesi gönderilmeyecekti.

Nisan ayının başlarında gelen tahriratta ise, Fransa Kralı'nın kardeşi Kont Artuva'nın ilkbaharda kuzey ülkelerine gideceği ve Leh Kralı'nın ise tahttan feragat ederek yerini mesfur Konta bıraktığı haberini veriyordu. Maslahatın amacının, Rus ve Avusturyalıların Osmanlı hakkındaki planlarına Fransa'nın da dahil edilmek istendiğinin bir süreden beri

rivayet olunduğunu ancak pek çok gizli saklı hususun da bulunduğunu belirtiyordu. Aynı belgede Avusturya İmparatoru'nun henüz veliahd tayin etmediğini ve Macaristan'ın tacında da niyeti olduğunu artık açık bir şekilde dile getirdiğini söylüyordu. Leh Krallık amcazadesi olan Prens Adam Çar Torinçki isimli Leh boyarının, geçen yıl Avusturyalının hizmetinde cephanesine bakmak için tayin edildiğini bunun sebebinin de önceki çalışmalarındaki gayretinden kaynaklandığını söylüyordu. Avusturya imparatoru, Prens'i bu göreve atadığı esnada da bir kale binası izniyle Lehistan'ı taksim anında Prens'in zabt ettiği adasındaki boyarın emlakından olan Pruslaviya şehrini satın almayı talep etmişti. Avusturya imparatoru ile iş birliği içerisinde olan Prens de buna rıza göstermek zorunda kalmıştı. Rusya'nın sınırlardaki hareketlerine dair ise, Leh civarında bulunan Rusya sınırında Litvanya isimli şehirde otuz iki bin Rusya askerinin bulunduğunu ve on sekiz bin askerinde de Kırım'da mevcut olduğunu, Prens Potemkin'in de Kırım'a illet sebebiyle gelemediğini bildiriyordu. Bu esnada Prens'in Leh içlerinde üç bin kese akçelik arazi ve emlağı satın aldığı Varşova şehrinden gönderilen havadis için tedarik ettiği adamların tahriratlarından öğrenilmişti. Rusların, gerek İstanbul ve gerek diğer yerlere nakl edilmek için Leh ülkesinden Kerson'e indirilen eşyadan bir kez gümrük vergisi aldığını ve bu sayede Lehlilerin sorunsuz bir şekilde ticaret yapabildiğini bu yüzden de Leh ahalisinden kırk nefer boyarın bin kese akçe sermaye ile şirket kurup iskeleden İstanbul tarafına memleketlerinin mallarını nakl etmek için ticaret yapmak niyetinde olduğunu belirtiyordu. Vinice isimli mahalde bulunan cemiyetlerin ticaretin bu yeni tanziminden dolayı memnun olmadığını ve Avusturyalının önceden düzenlediği şekilde kalıp bundan başka bir değişiklik yapılmamasını istediklerini bildiriyordu. Önceden Boğdan'da bulunan hatta birkaç gün önce Boğdan hudutları için oraya giden kişilerin yine daha öncesinden de aynı yerlere görevlendirilmiş Leh ve Avusturya sınırlarındaki Boğdan memuru olduğunu haber aldığını söylüyordu (BOA/AE.S.ABH.I, 369/25757).

Rusya'nın Bâb-ı Âli ile başlattığı diplomatik girişimler, Grek ve Daçya Projesi söylentileri ve Avusturya İmparatorluğu ile yaptığı ittifak sayesinde Osmanlı Devleti'ni iyice zora sokmuş ve sonuçta da 8 Nisan 1783'te Kırım'ı işgal etmeyi başarmıştı. Üstelik bu faaliyetleri sayesinde Osmanlı bu işgale gereken tepkiyi verememiş Rusya ile bir savaşı göze göze alamadığı için de işgali kabullenmişti²⁰. Bundan sonra da bu durumdan cesaret alan

²⁰ Rus yazar A. B. Şirokorad Osmanlı- Rus Savaşları adlı eserinde, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakını Osmanlı'nın kabul etmesinde, birçok Osmanlı paşasına dağıtılan rüşvetin de etkili olduğunu söylemektedir (Şirokorad, 2009).

Rusya, sadece Kırım'ı işgal etmekle kalmayıp bundan sonra da gözünü Eflak ve Boğdan'a dikmişti. Memleketeyn üzerinde de Küçük Kaynarca Antlaşmasını kullanarak hak iddia etmeye ve iç işlerine müdahalelerde bulunarak geniş tavizler koparmaya devam ediyordu (Yüksel,2019).

Rusya elçisi Mayıs ayında Eflak ve Boğdan cizyelerinin durumunu Bâb-ı Âli ile görüşme talebinde bulunmuştu. Görüşmelerin yapıldığı esnada Eflak Voyvodası Nikola Karaca'nın Osmanlı ile Rusya arasındaki kararsız davranışları ve Osmanlı aleyhine tutumu nedeniyle Bâb-ı Âli tarafından görevden alındı. Normal şartlarda Rusya'nın bu duruma tepki göstermesi ve müdahale etmesi beklenirdi fakat Rusya, görüşmelere gölge düşürmemesi ve ilişkileri bozmaması adına bu konuda herhangi bir şey itirazda bulunmadı. Sonuçta da bu politikasında başarılı oldu (Yüksel, 2019) ve Osmanlı'ya 22 Haziran 1783'te bir ticaret antlaşması²¹ imzalatmayı başardı (BOA/HAT, 1430/58523). Bu antlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için uyguladığı bu pasif politika işe yaramıştı.

Ticaret Antlaşması görüşmeleri devam ederken Boğdan'dan da Avusturya ve Rusya'nın politikaları ile ilgili haberler İstanbul'a gelmeye devam ediyordu. 4 Haziran'da gelen tahriratta Aleksandr Deli Bey, Varşova şehrinde ikamet eden iki casusundan gelen tahrirata göre; Avusturya'nın önceden hazırlıklara başladığının duyulduğunu, Çariçe'nin de özellikle adam göndermeye teşebbüs etmekte olduğunu yakaladıkları bir adam tarafından öğrendiğini kaydediyordu. Kuvvetlerin henüz Varşova'ya varamadığını şimdilik kaleye çekildiklerini söylüyordu. Aynı tahrirde, İstanbul tarafından İsmail Kalesine tayin edilen mühendisin içinde Boğdan sınırlarının da bulunduğu bir haritayı çizerek kendisine verdiğini ve bu haritanın İstanbul'a gönderildiğini belirtiyordu. Tahriratın devamında, Avusturya ve Rusya'nın Voyvoda atamalarına da müdahil olacağı haberini veriyordu (BOA/C.HR, 74/3681). Sonuçta Eflak Voyvodası Nikola Karaca'nın azlinden sonra yerine Mihail Suço voyvoda olarak atandı (Uzunçarşılı, 1983b).

3.1.5. Osmanlı-Rus Savaşına Giden Süreçte Boğdan

Osmanlı- Rus Ticaret Antlaşması görüşmeleri sürerken Avusturya belki de bu görüşmelerden rahatsız olması sebebiyle belki de müttefiki olan Rusya ile kurduğu ittifak

²¹ Antlaşmanın adı her ne kadar Ticaret Antlaşması diye geçse de maddelerinde, konsoloslara verilen hakların genişletilmesi ya da Eflak ve Boğdan'a Rusya'nın daha rahat müdahalesine zemin hazırlayan içeriklere sahip olması mevzunun sadece ticaret olmadığını açıkça göstergesiydi (Köse,1997).

neticesinde Osmanlı'dan toprak almak ve Balkanlardaki sınırlarını genişletmek adına bölgedeki faaliyetlerini hızlandırmış ve Boğdan sınırlarını tacize başlamıştı. Aleksandr Bey'den gelen bir belgede, Namço kazâsı boyarlarından gelen tahrirattan anlaşıldığı kadarıyla Boğdan güvenlik amirliği (istrace) ve Avusturya güvenlik zabıtalardan memur olarak gelip çatışmaya girecekleri yerlerde Boğdan güvenlik amirinin eski evinin yakıldığı ve imparatorun emriyle gelen bu askerleri, boyarların zorla Boğdan'dan uzaklaştırmaya çalıştığını bunun üzerine Avusturya askerlerinin boyarları korkutmak için gizlice sataşmaya başladığı ve Kostanza memuruyuz diyerek üzerlerine ateş edip saldırmaya başlayınca Boğdan askerleri korkuya kapılarak mukavemet gösteremeyip geri çekildiklerini söylüyordu. Avusturya askerleri Boğdan kaymakamının evini yakarak oradan kovmaya çalışmakla kalmamış o tarafların muhafazasından sorumlu olan diğer kaymakamların da evlerini yakarak oradan kaçırmaya çalışmışlardı. Üstelik bu evlerin ıslah edilmesi de kısa sürede mümkün görünmüyordu. Aleksandr Deli Bey Avusturyalının bu tarz hareketleri niye yaptığını bir türlü anlayamamış ve bu konuda ne yapması gerektiğiyle ilgili Bâb-ı Âli'ye danışmıştı (BOA/C.MTZ, 17/832).

2 Ağustos'ta Aleksandr Deli Bey'den gelen dört ayrı tahrirat bulunuyordu. Bu tahriratlar başta Rusya ve Avusturya olmak üzere bütün Avrupalı devletler ile ilgili istihbarat bilgilerini içeriyordu. Alınan bilgilere göre, Avusturya imparatorunun Galiçya'da sekiz gün ikamet edip, ticaret ve askeri meselelerin tanzimi için Rusya askerine ulaklar gönderdiği kaydediliyordu. Venedik önde gelenlerinden birinin Varşova'ya gelip iki gün burada kalarak Leh Kralı ile görüştüktan sonra Petersburg'a gideceğini de Varşova'daki casuslarından öğrenmişti. Prens Repnin isimli generalin kırk bin Rus askeriyle Leh içlerine gittiğini, Uman isimli mahalde General Soltikof'un hükümetinde olup Nimirova semtinde toplanamayan kırk bin askerin de Leh içlerinde olduğunu haber veriyordu. Ukrayna'da bulunan Potemkin'in hükümetine ait kırk bin askerin Bucak sınırlarına yaklaşmak üzere olduğu lakin Bucak taraflarında veba ortaya çıkması üzerine vasıtaları göndermeyi erteleme niyetinde olduğunu söylüyordu. Rusya yönetiminin Potemkin'e orduların tanzimiyle ilgili durumu sorduğunda, masraflardan kaçınılması, uzaklık ve hastalıklı zahireden dolayı ordunun ilerleyişini ertelediğini söylediği rivayetinin kendisine kadar ulaştığını belirtiyordu. Aleksandr Deli Bey gönderdiği tahriratta kendi görüşlerini de belirtiyordu ve Avusturyalı tarafsız olsa Rusya'nın yalnız savaşa girmeyi düşünemeyeceğini söylüyordu. Rusya Çariçesi ile İsveç Kralı'nın hudutta görüşmeye karar verdiğini ancak Kral'ın attan düşmesi üzerine

bu görüşmenin ertelendiğini haber veriyordu²² (BOA/HAT, 10/327/A). Belgeden anlaşıldığı üzere Rusya savaş hazırlıklarına devam ederken bölgede çıkan vebanın onları yavaşlattığı aynı zamanda da İstanbul'da Eflak ve Boğdan meselesi görüşülürken Rusya'nın da kendisine ittifak arayışında olduğu görülmektedir.

Varşova'daki diğer casustan gelen tahriratta ise, bir savaş başlarsa Fransa Kralı kardeşinin²³ tarafında olarak Leh Kralı'nın aleyhinde ittifak kuracağını ve bu meselenin masraflarının olacağını, Devlet-i Aliyye'nin bu iş için para harcaması gerektiğini söyleyerek Aleksandr, Fransa'nın Avusturya lehine hareket ettiğini bildiriyordu. Tahriratın devamında birkaç mühendisin gelip toprağı ölçme işine başladıkları haberini, Leh hududunda görevli bir adamından işittiğini belirtiyordu. Ayrıca Boğdan taraflarında bulunan Avusturya'ya ait macor tabir edilen neferin aslında Rusya tarafından gönderildiğini ve bunun nedeninin de Avusturyalı ile Rusya'nın daha öncesinde yaptığı antlaşma gereği olduğunu haber aldığını belirtiyordu (BOA/HAT, 10/327/A).

Aynı gün gelen başka bir istihbaratta ise Avusturya, Rusya ve Prusya'nın Leh ülkesini kendi aralarında taksim ettikleri haberi vardı. Tahriratta, Macar taraflarından gelmekte olan Hadnik isimli feltnareşalleri ve umur-ı harbiye idaresinin önde gelen general ve ricallerinin yarısı ile askerlerin çoğunun Belgrad'da topladığını söylüyordu. Temeşvar semtlerine yakın olmak için Macar'a gidecekleri ve Bukovina'ya tabii Çernoviç ve Suçova semtlerine tekrar mahzenler inşa ettirmek için Macardan emir gelip Galiçya'nın generaline Rus askerlerinin yaklaştığını ve bir nefer macor Rusyalı geldiğinden başka bin nefer askerinin de o mahalde birikeceği haberinin geldiğini söylüyordu. Leh sakinlerine bundan böyle çavdar ve arpadan arak yaptırmayıp zahirenin itlaf edilmemesi ve zahirenin nakliyesi için arabalar tedarik etmeye görevlendirildikleri yazıyordu. Leh bölgelerinde otuz altı bin kadar Rus askerinin Turla Nehri kenarında, Galiçya ve Bukovina'ya tayin olunduğunu ve bu Rus askerlerinin Bukovina'ya gelmek için nakledildiğinin alenen halk arasında söylendiğini iletliyordu. O tarafta bulunanların çoğunun Ofiçyalılardan oluştuğunu ve Asyalıları içeriye göndermek üzere olduklarını, Avusturya askerlerini ise Belgrad ve Macar taraflarına sevk edip Bukovina'ya Rusya askerinin gelmesi sebebiyle askerlerin kışlarının Ruslara tahsis

²² İsveç Kralı, Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifaka dahil olmak istemediğinden Çariçe ile buluşmamak için çeşitli bahaneler öne sürse de Çariçe'nin ısrarıyla görüşme gerçekleşti. Rusya'nın Osmanlı ile arasında çıkacak muhtemel bir savaşta İsveç'in tarafsızlığına karşılık, Norveç'in zaptında da Rusya'nın İsveç'e yardım etmesi üzerine anlaşılar (Köse, 1997).

²³ Burada kardeşten kastedilen büyük ihtimalle, Fransa Kralı XVI. Louis'in eşi Fransa Kraliçesi Marie Antoinette'in, Kutsal Roma İmparatoru ve Avusturya arşidükü II. Joseph'in kardeş olmasıdır.

olduğunu söylüyordu. Ancak kışlaların Avusturyalının himayesinde kalacağı ve muhafızlarının Avusturyalılar olacağı bilgisi de tahriratta yer alıyordu. Yine tahriratta, Bukovina ve Galiçya'da gerçekleşen muharebeleri ve kırk adet eşyayı Rusya'ya teslim edip hepsine peksimet pişirttikleri ve Galiçya'da mevcut mum (fitil) filikalarda, dört yüz parça timur (demir) ve ağacı arabaların alabildiği kadarını yükleyip bunları bir nefer yayanlı Rus macoruna çektirdikleri ve Kamaniçe'ye yakın mahalde Rusya askerinin geldiği bilgisi vardı. Ayrıca Temmuz ayının ikinci günü elli kıta top ve üç yüz kantar barut Galiçya'ya gönderilmişti. Çok miktardaki Prusya askeri Leh'e girmek için yola çıkıp Leh semtinde olan hudutlarına mahzenler tedarik ediyordu. Avusturyalı ise Krakovya semtlerindeki mahzenlerin aidatı için asker gönderiyordu. Üç devlet yani Rusya, Avusturya ve Prusya devletlerinin isteği, Leh memleketini kendi aralarında taksim ettikten sonra²⁴ Devlet-i Aliyye'den bir miktar toprak alabilmektir. Alınan istihbarata göre, Leh Kralı Varşova'daki Rusya elçisinin evine davet edilmişti ve diğer devletlerin elçileri de birlikte burada hazır bekliyorlardı. Bu üç devletin imzalarıyla bir parça kağıdı gösterip kafi bir miktarı Kral'a verip maiyetlerine alarak Leh ülkesini kendi aralarında taksim ettiklerini Leh boyarlarına bildirip bazı Leh boyarlarının oylarıyla katıldığı bu mukavele konusunun kolaylıkla sonlanması bazılarının göre mümkün değildi. Lehlilerin hukuk-i serbestileri iddiasıyla eskisi gibi aralarında anlaşma hali vuku bulmaması korkusuyla, Varşova şehrinde ayaklandıkları havadisini Bukovina'da oturan adamı haber vermişti (BOA/HAT, 10/327/D). Böylece Leh Kralı'nın da ülkeyi taksime ikna edildiği görülmüyordu.

Diğer bir tahriratta, Boğdan hududu olan Turla Nehri'nin ötesinde sekiz saat mesafede Leh içlerinde Motvikof isimli karyeye arpa satın almak için giden adamının 3 Temmuz'da o taraflardaki Polkudov karyesine bir buçuk saat mesafeli yere gelen iki Rus askerinden, gelmek üzere olan kırk nefer asker, bir nefer macorun Kamaniçe yoluyla on iki saat mesafe yerden geldiğini ve bunun gerçek bir istihbar olduğunu bildiriyordu. Rusların geldiğini

²⁴ Lehistan'ın (Polonya) Avusturya- Rusya- Prusya arasındaki ilk taksim kararı 1772 yılında alındı. Bu yöndeki faaliyetlerine devam ederlerken araya 1787- 1792 Osmanlı- Avusturya- Rusya savaşının girmesiyle, Prusya bu devletlerle ittifakı bozarak savaşta Osmanlı'nın yanında yer aldı. 1792'de savaşı sonlandıran II. Katerina tekrar Prusya ile anlaşarak Lehistan'daki karışıklıkları bahane ederek buraya müdahale etti. İkinci taksim bu şekilde Rusya- Prusya arasında gerçekleşti. Böylece Rusya bütün Ukrayna'yı alırken Prusya da Danzig bölgesine yerleşmiş oldu. Bu gelişme karşısında Polonya'da ulusal bir ayaklanma olsa da Avusturya'nın da tekrar taksime dahil olmasıyla bu üç devlet tarafından Polonya Krallığı 1795'te tamamen yıkıldı. Havadislere konu olan görüşmeler ikinci taksim esnasında yapılan görüşmelerdir. Prusya taksim esnasında her ne kadar ittifaka dahil olsa da çıkacak olan savaşta, Rusya'ya karşı Osmanlı'nın tarafında yer alacaktı. (Beydilli, 2007).

duyunca korkuya kapılan adamı derhal geri dönmeye çalışmış ve seferden dönen, Mohilof²⁵ kazâsından geçmek üzere Turla Nehri'nin kenarında bekleyenlerin gelmeleri yasaklanmış olduğu için geçmelerine de izin vermediklerinden o gün nehir kenarında tutulup sonunda bir nefer boyarın yardımıyla geçip Boğdan tarafına gelebilmişti. Rusya'nın Leh içlerine kadar girdiği ve Devlet-i Aliyye ile cenkte olduğu Lehlilere haber verilmiş bunu duyan Lehlilerin de memleketlerinden ayrılma korkusu ve esir düşmekten kaygılı olduğu havadis verilmişti. Aleksandr Deli Bey, Rus askerlerinin görünmesinin nedeninin Rusya ile Devlet-i Aliyye arasındaki malum konunun devam etmesinden kaynaklandığını ve imzalanan antlaşmadan dolayı daha önce aralarında gerçekleşip bırakılan muharebenin tekrar gerçekleşeceğine inanmadığını dile getiriyordu. Bütün Leh boyaranının Moskova'ya gitmediğini bunun üzerine Rusya'nın da boyaranın bu tavrından gücendiği için zahireyi Yahudi bir çiftçiden satın almak için mukavele ettiği haberi Aleksandr Bey'e gelmişti. Bu esnada Rusya'nın nehir kıyısına gelmesiyle her tarafın kapanacağı, etraftan işitilen illet (veba) ve Rusların bundan sakınmamalarının belirtilerinin görülmeye başlandığını haber veriyordu (BOA/HAT, 10/327/C). Bir önceki gelen havadiste Rusların zahireyi Lehlilerden almayı planladığı ve boyarların bir kısmının Rusları desteklediği bildirilirken bu havadiste düzeltme yapılarak Leh boyarlarının Ruslara pek de ılımlı bakmamalarından dolayı Rusların zahireyi Yahudi bir çiftçiden aldığı ve vebaya karşı da herhangi bir önlem almadıkları belirtiliyor.

Temmuz ve Ağustos ayları boyunca Rusya ya da Avusturya'nın herhangi bir diplomatik girişimde bulunmaması Osmanlı'yı tereddüde düşürmüştü bu yüzden de Osmanlının gözü de Avusturya ve Rusya üzerindeydi. Hem Eflak ve Boğdan voyvodalarından hem de Belgrat, Özi ve İsmail Kalesi gibi sınır bölgelerinden havadisler toplamaya çalışıyordu. Rus ordusunun yakalandığı taun (veba) hastalığının yaz aylarında iyice artış göstermesi Rusların hem Kırım'da hem de Osmanlı ile olan politikalarında yavaşlamasına neden olmuştu²⁶ Bir önceki havadiste Rusların vebaya karşı bir önlem almadığı belirtiliyordu. Bu umursamazlığın bedelini de Ruslar pek çok ölümlerle ödediler. Osman Köse Rusların kayıplarıyla ilgili "*öyle ki bu hastalık 1783 yılı yaz aylarında daha da artış göstermiş, ölen Rus askerleri arabalarla derelere atılmaya başlanmıştır*" diye bilgi

²⁵ Leh ülkesi sınırları içerisinde bulunan Mohilof kasabası Osmanlı arşiv belgelerinde Movilov olarak geçmektedir.

²⁶ Her ne kadar Osmanlı kaynaklarında vebadan dolayı Rusların yavaşladığı yazsa da Rus kaynaklarında, Nisan ayından itibaren Kırım'daki Akyar Koyu'na Azak donanmasından Oramiral Kloçayev komutasında beş firkateyn ve sekiz gemi gönderildiği, subayların istihkamı için evler ve kışlalar yapıldığı, hatta ilk küçük taş kilisenin kurulduğu bilgisine yer veriliyor (Şirokorad, 2009).

veriyordu (Köse, 1997: 350). Rusların hudutlardaki durumunu sürekli gözlemleyen Sultan Abdülhamit Eylül ayında İsmail Kalesi Bina Emni Varnalızade Selim Ağa'ya, "Avusturyalının Leh ülkesinden alacağı Boğdan'a yakın olan kazâlara Rusyalının askerinin gelmesinin sebebi ne ola bildiresin" şeklinde bir hatt dahi göndermişti (BOA/HAT, 20/933).

Aleksandr'ın yine Lehistan, Rusya ve Avusturya ahvaline dair gönderdiği başka bir tahriratta pek çok konu hakkında bilgilere veriyor yer ve Avusturya ile Rusya'ya karşı ne yapması gerektiğine dair sorular soruyordu. Aleksandr Deli Bey tahriratında, önceden taraflar arasında imzalanmış olan antlaşmaya istinaden, daha öncesinde de bahsettiği Namço kazâsında bulunan Avusturya tehditleriyle ilgili General Repnin ile yapılan mektuplaşmalardan ve Generale tekrar eski hudutlara dönülmesi talebinde bulunduğu bahsediyordu. Voyvoda, bundan önceki belgelerinde Avusturya generallerinden Bukovinya Generalinin askerlerini geri çağırılmayı geciktirdiğini söylese de General, firar eden üç askerden başka Boğdan'a gelen Ofiçyalıların görünmesi ve bunların geri gönderilme konusunda inad etmeleri yüzünden gönderilmeleri imkânsız olup bunun sonunda yollar tahliye olmuşken firari askerleri kendisinin de aradığını bahane ederek geri çekilemediğini Bâb-ı Âli'ye bildiriyordu. Bâb-ı Âli de cevap olarak, antlaşmaya göre taraflar arasında çizilen sınırdaki bulunan emlak ve arazilere müdahale edilmemesi gerektiği ve ahitnameye göre hareket edilmesi gerektiğini Voyvoda'ya bildiriyordu. Bâb-ı Âli'den gelen cevapta, Aleksandr Deli Bey'in Radoviç Piskoposunun Avusturya imparatoruna Boğdan'da emlak ve arazi bağışladığı iddiası ve generalin de bunu talep etmek için geldiği ve ne şekilde davranması gerektiği sorusuna yer verilmişti. Voyvodaya cevap olarak ahidnameye göre hareket edilmesi gerektiği tembih edildi. Ayrıca Aleksandr Bey gönderdiği tariratta, Rusya konsolosu Boğdan'da bulunan bazı Rus vatandaşların aileleriyle birlikte geri Rusya'ya gönderildiğini iddia etti. Piskopos konusunun Bâb-ı Âli'ye Avusturya tarafından farklı aktarıldığı, kendisinin bu duruma müsaade etmemesi üzerine Avusturya imparatorunun toprak talebini değiştirip Boğdan'da bulunan bazı boyarların Bukovinya'da kalan arazilerini Avusturya imparatorunun bedellerini ödeyerek aldığı, Piskoposun arazilerine boyaranın el koyarak vermediğini iddia ettiği oldu. Bu konuda ne yapması gerektiğine dair acilen İstanbul'dan cevap beklediğini ilettili. Aynı tahriratta, Osmanlı ile Rusya Devleti'nin arasında imzalanan ticaret antlaşmasını kastederek yeniden antlaşma olduğunu ve Osmanlı'nın Rusya'nın kibirli davranışlarına son vermek için takviye kuvvetlerini geri çekmesi karşılığında Özi kalesini vereceği rivayetinin Varşova'da konuşulduğunu aktarıyordu. Branceki isimli Lehin, Rusya taraftarı olarak eskiden beri Leh milletiyle Rusya arasında

ittifak olduğu yönündeki yaydığı haberleri bu şehirdeki casus tarafından kendisine bildirilmişti. Yine Rus askerinin Leh içlerinde çalışmalarda olduğu, Turla nehri tarafına asker sevk etmek üzere olduğu ve Nimirova isimli bölgeye art arda cephaneye sevk edileceği bilgisi almıştı. Leh sakinlerinin zahire ve asker gönderme konusunda ücretsiz araba temini ve yardıma mecbur olmalarından hoşnut olmadıklarını aktarıyordu. Aleksandr Deli Bey, Rusya, Devlet-i Aliyye aleyhine bir saldırı niyetinde olursa Avusturya İmparatorunun tarafsız olacağına dair Fransa Kralına taahhüt vermesine rağmen taahhüdüne aykırı olarak Rusya ile yeniden birlik olduğunu ve General Potemkin'nin Asitane'ye bir ulak göndermeden bu tarafa gelmesinden belli olduğunu düşünüyordu. Leh ülkesinin yeniden paylaşımının eskisi gibi kolay olmayacağı ve Avrupa devletlerinin bu duruma ılımlı bakması için dört büyük devletin birlik olduğu rivayetini duyduğunu söylüyordu. Avusturyalının tasarrufunda bulunan Suçova kazâsının eski sınırlarında İstinatin isimli mahalde altı yüz nefer, altı yüz horatinkaya ve yine altı yüz zaliskiye neferden toplam bin sekiz yüz Avusturya askerinin, on dört gün içinde aralıklarla orada olduklarını, bu neferlerin Leh memleketinden Avusturyalının kontrolünde olan Zamoski isimli mahalın muhafazasına gönderildiğini casusu aracılığıyla öğrenmişti. Aleksandr Bey, Şahin Giray'ın Rusya'ya gidip yardımlarından dolayı kendisine senelik akçe tayin edeceklerini ve kendisine rütbe verilip Frenk elbisesi giymeye teşebbüs edeceğini ve Bukovinya'nın kendisine tahrir olunduğunu işittiğini söylüyordu. Leh ülkesinde Boğdan nehrinin öte taraflarında yer yer Rusya askerinin mevcut olduğunu ve bu askerlerin Leh'in yukarı bölgelerine yöneldiklerini ve Raşkov'dan sekiz saat uzakta Moskova Bazarı isimli yerde üç yüz katananın kışlamak üzere ahır tedarikinde oldukları haberi yine voyvodaya gelmişti. Rusların Ukrayna'nın zabtı için temin ettiği mühendislerin yakında Ukrayna arazini ölçmeye başlayacakları ve Leh sınırındaki Raşkov kazâsının Ruslar tarafından zapt edildiğini o taraftan gelen bir adamı voyvodaya haber vermişti (BOA/HAT, 12/443/E). Alınan havadislerden anlaşıldığı kadarıyla Avusturya ve Rusya Lehistan'nın tekrardan taksim işini aralarında halledip artık işgal kısmına geçmişlerdi. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi bu durumdan rahatsızlık duyan Prusya, Osmanlı ile yapılacak savaşta Osmanlı ile ittifak kuracaktı.

Anadolu Valisi olup İsmail tarafına görevlendirilen Vezir Abdi Paşa'ya Aleksandr Deli Bey tarafından gönderilen tahriratlarda, Avrupalı devletlerin durumuna dair geniş tafsilatlar yer almaktaydı. Bu tahriratların içeriğinde, Akkirman muhafızı İsmail Paşa tarafından Kırım'ın durumuna dair gelen bazı havadisler de bulunuyordu. Ayrıca havadislerde, Varnalızade Selim Ağa tarafından istihbarat almak için Leh içlerine gönderilip

Şevval ayının on ikinci günü gelen Yahudi casustan alınan haberler de vardı. Casus, Akkirman sakinlerinden Tatar Abdi Reis ile görüşmüştü. Abdi Reis, gemisiyle Mansuroğlu kabilesinden Tarkan Akmecid dedikleri yerden Akkirman'a gitmeleriyle Kırım'ın durumu sorulduğunda, Rusya tarafından tayin olunan Grat'ın kendilerini çağırıp Rusya'ya tâbi olmaları için ısrar ettiğini ve kendilerinin de onun istediğini yapmadıklarını söylemişti. On gün sonra Harsun tarafından General Potemkin gelip halkı toplamış Mabeyn halkı ile kapı halkı Potemkin'e olumlu tavır takınmışlardı. Abdi Reis'in kabilesi ise mührü verip tâbiyet göstermiş ancak orada durmak istememişlerdi. Şahin Giray Han Kefe ile Kerc tarafındaki Sazlıburun'da olup Kuban tarafında iken Mansuroğullarının o tarafa geleceği haberini alınca Kefe'den Tarkan Akmecid dedikleri iskeleye gelmiş ve onları orada alıkoymuştu. Manzuroğlu halkının bir kısmı buradan ayrılabilmiş ama bir kısmı geride kalmıştı. Geride kalanların ise hala neden gelemedikleri hakkında hiçbir malumatları yoktu. Casus aslında o günlerde her ne kadar halkın oradan çıkabileceği söylendi ise de çıkma imkanı olmadığını söylüyordu. Ayrıca casus Kırım içinde olan Rusya askerinin miktarı hakkında bir tahminde bulunamadığını sürekli gelmekte olduğunu ve Kılburun tarafına dahi pek çok askerin geldiğini ifade ediyordu. Kırım mirzalarından Emirşah Bey Kili kazâsındaki Kerim karyesine iskan için halkının bir kısmı ile gitmişti. Bovadin'de ise Leh içinde Uman dedikleri kasabada on iki bölük askeriyle Keniz tabir olunan General ile Rusya tarafından Leh askeri olup Leh içlerinde Çernoviç dedikleri mahalde Tekeli tabir olunan Generalin sekiz bölük askeriyle kah Ural ve kah Çernoviç taraflarına geçmek üzere olduğunu haber veriyordu. Leh içinde Breşit dedikleri kasabada beş bölük, Rahvadin dedikleri kasabada sekiz bölük ve Korti dedikleri kasabada beş bölük askerleri vardı. Hotin karşısında Kamanıçe ve Tartakov taraflarına top ve cephaneleriyle peyderpey gittiklerini, bayağı da süvarisi ve yetmiş iki bölük askeriyle bunların yolluklarının tam olduğunu bildiriyordu. Onları görünce casus, Leh içinden niçin geçtiklerini sorduğunda ise krallarının onları Avusturya Devleti'ne yardım için götürdüğünü ve Osmanlı sınırlarına bir müdahalelerinin olmayacağını söylemişlerdi. Kırım tarafından Şahin Giray'ın çok yakını olan işe yaramaz on beş kadar mirzanın, Akkirman'a sebebiyle Şahin Giray'dan neden ayrıldıkları kendilerine sorulduğunda, Petroviç yüzleşmesinde bütün mirzaları çağırıp *"ey ahali-i Kırım, sınırlarınızı dört beş seneden beri bağladım. Hal böyle iken siz yine Âli Osman Devleti'yle bizleri bozuşturmak istediniz"* dediğini bu yüzden de onu bıraktıkları cevabını vermişlerdi. Ancak bunların cevabına göre casus, Rusyalının Kırım'ın dört etrafını bağlamış iken bunların bir bahane ile buradan çıkmalarının, bu mirzaların bir hilesi olabileceğini

düşünüyordu. Casusa göre bunlar, Şahin Giray'ın işgüzar mirzaları olup ekseriyetinin kardeşleri ve kabilelerinin Kırım tarafında olmasıyla bir yol bulup çıkmaları konusunda Rusyalının bir hilesi olduğunun anlaşıldığını İsmail Paşa bir parça havadis kağıdında bildiriyordu. Varnalızade Selim Ağa'nın gönderdiği Yahudi casusun takririnde ise, Hersun Kalesi'nde pek çok Rus askerinin bulunduğu ve Prusya Kralı'nın kardeşinin oğlunun Rusya Kralı ile akrabalığı olduğundan Rusya tarafından oraya asker gönderildiğini bildiriyordu. Şahin Giray'ın Rusya Devleti'ne çok fazla borcu olduğunu iddia ettiği ve bu borç karşılığında Kırım arazisi Şahin Giray'ın şahsına ait olmadığından Şahin Giray'a ait olan Bucak arazisinin tamamen zimmiye ve Rusyalıya verileceğini ve borcuna karşılık olmasına Devlet-i Aliyye razı olur ise muharebe olmayacağını, eğer kabul etmezse Şahin Giray'ın Bucak ve Boğdan'a girip orada kışlamak niyetinde olduğu casusun edindiği bilgiler arasındaydı. Leh içerisinde Bucak'a, Leh'e ve Moskova'ya hudut olan Buhuplu isimli kasabada otlak ve yulaf unu gibi fazlasıyla zahire topladığını ve ihtiyaca göre Bucak ve Boğdan'da kalmaları lazım gelir ise veyahut memleketlerine dönmeleri lazım gelirse, bu kasabada toplanan zahirenin Hersun'da yirmi iki bölük askere gönderileceğini bildiriyordu. Şahin Giray Leh'de bulunan Uman kasabasındaki General Reppin himayesindeki on iki bölük askeri ve Leh'de bulunan Salankovi idaresindeki Temir kasabasındaki sekiz bölük askeri, Der-aliyye Bucak'ın verilmesini kabul etmezse Hotin, Bender ve Özi taraflarına göndereceği tehdidinde bulunuyordu. Bu askerlerin her bir fırkasının hücum etmek üzere amade olduğu, Sekiz bölük atlı ile geride olan Lakovir isimli liderin dahi lazım olursa Bucak tarafına hücum etmek üzere hazır olduğunu belirtiyordu. Kırım'da ve Hersun'da her ne kadar piyade ve süvari askerleri var ise hepsinin saçlarını tıraş ettirip onları da hazır asker haline getirmişlerdi. Belgeden anlaşıldığı kadarıyla Feld Mareşal, otuz kırk gün önce Leh içlerinde Belicirkov isimli kasabaya gelip geri dönmüş ve buraya gelmeden önce Avusturya Kralı da bu kasabaya gelmişti. Burada Feld Mareşalin, Kral ile görüştüğü rivayet olunuyordu. Şahin Giray Hersun'da iken otuz gün önce Hersun'dan çıkıp bir rivayete göre Petersburg'a gittiği diğer rivayete göre ise General Potemkin'in davetiyle Kırım'da bulunduğu ve tam olarak nerede olduğunun bilinmediğini bildiriyorlardı. Mohilof'a Rusya askeri tarafından her gün birer adamın gelip İsmail de dahil bütün mahallerdeki Müslüman askerlerin durumu ile ilgili havadisini bildirdiğine dair haberler geliyordu. Özi ahalisinden Müslüman bir neferin, Kılburun'da olan bir nefer kefereye karşı burayı müdafaa edip Hersun'da bulunan Rum taifesinden bir kefereye bir bedel karşılığında düşmana havadis vermeyi taahhüt eden bir casusu öldürdüğünden de bahsediliyordu. Birkaç gün önce Fokşan Voyvodası Mehmet

Efendi tarafından gelen kaimesinde Rusya'nın Leh'te ve diğer mahallerdeki askerlerini geri çağırıldığı yazılmıştı. Buna binaen bu durum Yahudi casusa sorulduğunda askerlerin geri çağırıldığını casus doğrulamıştı. Bu askerlerin başka bir bölgeye gönderilip gönderilmediğini bilmediğini lakin zahire konusunda sıkıntı olması ihtimaliyle mahallerine geri gönderildiklerinin doğru olduğunu Yahudi casus Abdi Paşa'ya havadis kağıdında bildiriliyordu. Aleksandr Deli Bey'in gönderdiği havadisten edindiği bilgiye göre, Avusturyalının Boğdan tarafında bulunan hudutlarına daha öncesinde pek çok zahire nakil edilmiş ayrıca harp tedarikleri veyahut askerleri gelmediğinden her zamanki asker sayısının hudut muhafazası için memur edildiğini bildiriyordu. Özi askerlerinin birikmediğini vaziyetlerinin yakınlarda bir sorun çıkarmayacağı lakin Vidin, Belgrat ve Erdel taraflarında durumun ne olduğu ve Avusturyalının o taraflara hareketinin ne sebeple olduğunu bilmediğini de iletliyordu. Voyvodaya birkaç güne kadar gelmesi beklenen bir adamın olduğu ondan da haberlerin geleceğini söylüyordu. Rusya, Kırım'ı zapt ettiğini ve Şahin Giray'ı Rusya'ya göndermek üzere olduklarını Der-aliyyeye söylemek üzere birkaç gün önce İstanbul'a bir elçi göndermişti. Kırım'a sevk ettikleri pek çok askerden başka Ukrayna tarafına ve Leh içlerinde toplanan pek çok askerın hastalanması(illet) gizli tutuluyordu ve bu yüzden sadece rivayete dayanıyordu. Leh ülkesinin Rusya, Avusturya ve Prusya devletleri aralarında tekrar paylaşılması ve bazı zikr olunan tasallutlarından dolayı Devlet-i Aliyye tarafından bu duruma karşılık bir hareketin ortaya çıkma ihtimali rivayet olunuyor. Sulhnamede, Avusturyalının Boğdan arazisinden gasp eylediği Bukovina tabir olunan mahalde Rusya askerinin birikeceği ve eskiden o mahalde tedarik olunan zahirelerin askerler için olduğu söylentisi birkaç gün evvel ortaya çıkmış iken şimdiye kadar askerın gelmediği lakin bu durumun hala rivayet olduğunu aktarıyordu. Gerek Rusyalı ve gerek Avusturyalının amaçlarının fazlasıyla gizli olduğu ve hareketlerinden meramlarını sezdirmelerinin mümkün olmadığını düşünüyordu. Bu konuda Aleksandr Voyvoda etrafa casuslar göndererek Abdi Paşa'ya havadisler göndermeye devam ediyordu. Abdi Paşa, gönderilen havadislerin yalan mı doğru mu olduğundan emin olmasa da Aleksandr Deli Bey'in hiç değiştirmeden ve eksiksiz olarak kendisine ulaştıracağını biliyordu ki Bâb-ı Âli'ye gönderdiği mektubundan da bu anlaşılıyordu (BOA/HAT, 9/326/G). İstanbul'a gönderilen bu raporla Bâb-ı Âli, Rusya, Avusturya ve Prusya'nın Lehistan'ı taksimi ile ilgili bilgileri alıyordu. Ayrıca Kırım'a giriş çıkışların kapatılmasından dolayı tek haber kaynağı bu havadis tahriratlarıydı.

Aleksandr Bey, Rusya'nın Lehistan ve Ukrayna'daki askeri hazırlıklarıyla ilgili, Leh sınırında bulunan Raşkov kazâsındaki bir adamından gelen havadiste Leh içlerinde Nehr-i Bugk etrafında yer yer Rus askerinin mevcut olduğunu diğer askerlerin de Leh'in yukarı semtlerine yöneldiğini ve Raşkov'dan sekiz saat mesafede Moskova Pazarı isimli mahalde konaklamak için ahır tedarikinde olduklarını ve Rusların Ukrayna'yı zapt etmeye niyetlerinin belli olduğunu ve mühendislerinin Ukrayna topraklarını ölçmeye başladığı bilgisini vermişti. Aynı haberde, Raşkov karşısına General Repnin'nin iki asker ve bir Ofiçyalı ile geceleyin geldiğini haber veriyordu. Rusya generallerinden Dolgudof (Dolgurukov) isimli generalin altı Polandu (Polonya) askeriyle Kamanıçe tarafına gitmeye kalkıp bu askerlerin teşrin-i evvelin on beşinci gününe değin o mahalde kaldıktan sonra Bukovinya tarafına gidip kışlayacağı haberi de gönderilen havadisler arasındaydı. General Repnin'in askerleriyle bir mahalde geçen sene General Soltikof'un emrinde bulunan askerlerle toplandıkları ve yine Leh hududunda bulunan Mohilof kazâsından gelen tahrirlerden öğrenilmişti. Belgeden anlaşıldığına göre Leh içlerinde bulunan Ruslar zahire satın alıyor ve Nimirova isimli mahalde mahzenlerini inşa ediyorlardı. Leh Kralı diye tabir ettikleri kralı bekleyip gelip gidenleri birkaç gün tevkif ediyorlardı lakin krallarının daha gelmediği ve Lehistan'daki Surife adlı kazâda bulunduğu da rivayetler arasındaydı (BOA/HAT,12/443).

Aleksandr Bey aynı gün yolladığı bir başka tahriratında ise Avusturya İmparatorluğu ile ilgili bilgilere yer vermişti. Tahriratta, Devlet-i Aliyye ile Rusya Devleti arasında barış antlaşması imzalandığı haberinin Varna şehrinde duyulduğunu Devlet-i Aliyye'nin Rusya'nın bu güçlü hareketini savmak için iyice düşünüp kuvvetlerine zarar vermemesi karşılığında Özi Kalesi'ni vereceği de Varna'da çıkan rivayetler arasındaydı. Branceki isimli Lehin, Baş Rusyalının tarafında olarak Leh ahalisi ile arasında ittifak kurmak amacıyla olduğu da yine Varna şehrindeki casusundan gelen kağıtlarda belirtilmekteydi. Rusya askerinin Leh içlerinde toplanmak üzere olduğu ayrıca nehir taraflarından gelecek bir miktar askerın sevk edilmek üzere olduğu, Nimirova isimli mahale bol miktarda cephaneye geleceği ve Leh sakinleri gerek zahire nakli ve gerekse asker göndermekten dolayı ve bedava araba yapmaya mecbur edilmelerinden dolayı ziyadesiyle zorlandıkları da casustan gelen bilgiler içerisindeydi. Rusya Devleti'nin Devlet-i Aliyye'ye saldırıya geçmesi durumunda Avusturya İmparatorunun tarafsız olması için Fransa Kralına taahhüt taahhütte bulunduğu yine de İmparator ile Rusyalı arasında yeniden ittifak kurulduğu bununla birlikte Osmanlı Devleti ile bir muharebe olmayacağı da istihbaratlar içerisindeydi. Asitane-i Aliyye'ye

General Potemkin adına bir ulak gelmeden generalin kendisinin gelmiş ve Leh ülkesinin kalıcı olarak paylaşılması yeniden ortaya çıkmışken paylaşımın eskisi gibi kolay olmayacağını söylüyordu. Avrupa'nın, eşitliğe uygun bir şekilde dört devletin birleşmesine göz yumduğunu da yine bu şehirdeki casusundan gelen tahriratta belirtilmişti. Avusturyalının tasarrufunda olan Soçova kazâsının sınırlarından Zinatin isimli mahalde altı yüz horatinka ve yine altı yüz zaliskiye ve altı yüz neferin toplandığı, bin sekiz yüz Avusturya askerinin on dört günden beri art arda gelmek üzere olmalarıyla askerlerin buldukları mahalden Leh memleketindeki Avusturyalının zaptı altında bulunan Zamuski isimli yerin muhafazasında görevli olan askerlerin Rusya'ya gidip senelik maaşlarını alacaklarını söylüyordu. Saint (St.) Andrey Kraliyetliği rütbesinin General Potemkin'e verildiğini ve Fransız elbisesi giyeceği Bukovina'daki casusu tarafından bildirilmişti (BOA/HAT, 12/443/A).

Avusturya ile ilgili gönderdiği tahriratında ise, Namço kazâsında Avusturyanın musallat olup düşmanlık etmesi ve bu konuda Sebyin Generaliyle olan mektuplar ve Generalin bunları değiştirerek yeniden hudut tayin etme taleplerinden bahsediyordu. Avusturya generallerinden Bukovina generalinin kararıyla bazı askerlerin geri çekilmesini hemen Bâb-ı Âli'ye iletmişti ve bu konuda ne yapması gerektiği ile ilgili İstanbul'dan cevap bekliyordu. Ne kadar gecikme olursa bu askerlerin üç neferi öncesinde başka sebeplerle bu tarafa gelen bir nefer Avloniçyalı'nın direnme ve ısrarlarının üstesinden gelemediklerini, esirleri tahliye olunmuş iken generalin diğerlerinin de talebinde ısrarcı olduğunu söylüyordu. Ayrıca bu askerlere çeşit çeşit bulaşıcı hastalıkların bulaştığını ve bununla uğraştığını söylüyordu. Aleksandr Deli Bey, Radoviç piskoposunun imparatora bağışladığı emlaktan Boğdan'da bulunan arazi ve emlakına, imparatorun sahiplenme iddiasından dolayı general tarafından kendisine gönderilen bir parça kağıta cevap veremediğini söylüyordu. Boğdan tarafından geçen Avusturya bazarganlarının eskisinden yüzde beş daha fazla faizle satmaları üzerine gümrük vergisi vermeleri gerekirken yüzde üçten fazla vergi vermeden malları satmaları üzerine yapmaları gerekenleri belirten emirlerle birlikte eski adetlerden satarlarsa fazla gümrük talep olunmayacağını bildiren bir emirle Aleksandr Deli Bey tüccarı uyarmıştı. Emlak hususunda bazı talepleri değiştirmek için Boğdan'da bulunan boyaranın, Bukovina'da kalan arazilerini Avusturya imparatoru zapt etmişti. İmparator Boğdan'daki boyaranın, piskoposun Boğdan'da kalan emlakı üzerindeki haklarından feragat etmelerini istediğinde. Aleksandr Deli Bey durumu Bâb-ı Âli'ye iletmiş bu konuda kendisine izin belgesi içeren cevap verilmiş lakin gerek bu hususta ve gerek benzer durumlar ortaya

çıkıldığında ne yapması gerektiğini belirten bir cevap verilmemişti. Bu yüzde Aleksandr Deli Bey de tekrar Bâb-ı Âli'ye dilekçe göndermek zorunda kalmıştı (BOA/HAT, 12/443/C).

Bu tarihlerde çevre ülkelerin durumuyla ilgili İsveç elçisi de tercümanı aracılığıyla Osmanlı'yı bilgilendiriyordu. Tahriratta, İsveç Elçisi'nin Avusturya'nın gizlice düşmanlık edeceğinin anlaşılması sebebiyle bu meselenin araştırılmasına çaba göstermesine rağmen çaresiz kaldığı ve İsveç Kralı'nın da kendisine tavsiyelerde bulunarak Avusturya Baş Vekili Kavnic ile dikkatlice konuşup araştırırsa Baş Vekilin, İmparator'un Devlet-i Aliyye hakkında olumsuz bir davranışı olmadığını ancak Rusya ile Osmanlı arasında bir olay yaşanırsa İmparator Harbor'un Rusya ile aralarındaki antlaşmayı ifa etmek zorunda olduğunu Baş Vekil açıkça beyan etti. Rusya'nın Baltık Denizi'nde Kronistad isimli limanda mülkü olup dokuz parça kapak kaldırır kebir ve iki karavela ve beş parça şebek tabir olunan tekneden hazırlanan donanması harekete hazır iken alıkonulmuştu. Bu defa Baltık Denizi'nde sefer yapmak için gönderildi. Bu donanmanın ilkbaharda ihtiyaca göre hazır ve Akdeniz'e yakın olmak için İngiltere limanlarından birisinde bulunduğu ve bilindiği kadarıyla elli güverte daha eklenmiş ve diğer Rusya gemileri de limanda idi. İngiltere bile ticaret bahanesiyle Akdeniz'e sekiz gemiden oluşan donanmayı göndereceği ve Fransa'nın bu esnada Akdeniz'e İngiltere'nin donanmasından kat kat üstününü göndermeye çekindiği lakin İspanya'yı Akdeniz'e donanma göndermeye teşvik ettiğini, İspanya'nın da Fransa'nın tahrikiyle on adet gemiden oluşan donanmayı Akdeniz'e göndereceği ve bu durumun önce Devlet-i Aliyye ile İspanya arasında yapılacak kolay bir antlaşma ile olacağı belirtildi. Venedik Devleti'nin, Osmanlı'nın bir savaşa girmesi halinde tarafsız olacağı ve müdahale etmeyeceği ancak gemi inşa ve satışında malzemelerin tedarik edilmesinden dolayı Venedik limanlarına Rusya veya Avusturya gemileri girerse izin verileceğini, Osmanlı'ya haber vermesi ve bu durumda tarafsızlık iddiasının sadece lafta kaldığı ve samimiyetsizliğinin ortaya çıktığı belirtilmişti. Felemenk gazetelerinde Osmanlı'nın karada ve denizde mürettebat ve donanmasının zayıflığından bahsedildiği ve bunun kuvvetlendirmesinin mühim olduğunu gemi sayısının en az yüz parçaya ulaştırılması gerektiği bunun kısa zamanda tedarik edilmesi gerektiğini Fransa ve İsveç Devletleri'nin yardım edeceği hatta gerekirse İspanya'dan dahi talep edilebileceği ve birkaç parçanın parasını ödemeye hazır olduklarını tahminen kısa sürede ihtiyaç duyulan donanmanın tedarik edilebileceği ve kalyon inşası için her türlü bilgiye sahip mahir usta ve mühendislerin yetiştirildiği, önceki sultan zamanında (III. Mustafa) üç yüz kadar Fransızın askerleri eğittiğini İsveç Kralı'nın altmış iki parça büyük savaş gemisine sahip olup yakında on parça ekleneceği ve yetmiş

parçaya çıkacağı ayrıca elli dört adet çekdireğini on altışar kebir çaplı topçeker ve otuz altı parça şebek tabir edilen dağınık haldeki tekli ve yarısı daima hazır ve yarısı ihtiyaç görüldüğünde kullanılmak üzere hazır yüz altmış bin askerin bulunduğu ve bunların kullanıma hazır bir şekilde donatıldığı belirtiliyor. Eflak ve Boğdan memleketlerine Avusturya İmparatoru'nun konsolos atama isteğinin ertelenmeden kabul edilmesinin iyi olduğu²⁷ ve İmparator'un annesinin ölümünden beri daha tasarruflu olduğu ve ticarete öncelik vererek daha hırslı ve hevesli olduğu bu yüzden sabırsızlanıp sorumluluklarını yerine getirmeyerek git gide İmparator ile Rusyalının arasında düşmanlık çıkması ümit edilmektedir (BOA/HAT, 22/1066).

Bir hafta sonra Aleksandr Deli Bey tarafından Anadolu Valisi Abdi Paşa'ya gönderilen tahriratta, 20 Ekim'de Mohilof tarafından dört yüz don kazak, bir nefer majör, bir katana kaptanıyla otuz nefer katananın geldiğini, dört yüz don kazağın Mohilof merkezi dışına yerleştiğini, majör ile katana gemilerinin ise merkeze geldiği, bunun dışında bir nefer zabıt ile kırk nefer katananın da gelmek üzere olduğu, merkeze yüz elli konak yazdıkları, Mohilof'a iki saat mesafedeki karaya da don kazak ve katana neferatının yaklaştığı bildiriliyordu (BOA/HAT, 10/330/B). Aleksandr Deli Bey'in Abdi Paşa'ya gönderdiği bu tahriratı 20 Ekim'de yazmasına rağmen, belgenin Abdi Paşa'ya ulaşması, ondan da Babı ali'ye gönderilmesinin yaklaşık bir ay sürdüğü 16 Kasım tarihli arzıdan anlaşılmaktadır (BOA/HAT, 10/330). Bu tahriratların Abdi Paşa'dan da Bâb-ı Âli'ye ulaşması ve takdimi yaklaşık bir haftayı bulmuştur. Abdi Paşa'nın gönderdiği özetle, Mohilof'daki durumdan bahsettikten sonra Avusturya İmparatoru'nun 18 Eylül'de Bohemya'dan Beç şehrine gittiği ve bu şehirden Ekimde ayrılacağı belki Kapandere tarafına ya da Fransa'ya varacağı ekseri Macar'a da uğrayabileceği, Venedik'in olası bir çatışmada tarafsız olacağını Fransa'ya bildirdiği ancak Rusya ve Avusturya'nın zorlamalarına dayanamayarak onlarla ittifak edebileceği bildirilmiştir. Prusya Kralı'nın Avusturya ile olan çekişmesinin henüz sonlanmamış olması ve Bavyera Herseği'nin korunması için Kral'ın Avusturya ile arasındaki muharebede zorlandığı, masrafları karşılayabilmek için Felemenklerle yakınlaştığı, karşılığında da Hersek Hükümeti'ndeki Killiyori ve Bergi isimli iki dükalığın

²⁷ Avusturya'nın Eflak ve Boğdan'a konsolos ataması Rusya'nınkinden daha zor oldu. Osmanlı Avusturya Konsolosluğunun kendisine tıpkı Rus konsolosluğu gibi sorun çıkaracağını düşünüyordu. Ancak İsveç Elçisi bu konuda farklı düşünüyordu. Avusturya İmparatoru'nun hırslı birisi olmasından dolayı bölgede Rusya ile çekişmeye gireceği ve böylece aralarındaki ittifakın bozulabileceği ve Osmanlı'nın da bundan faydalanabileceği kanısındaydı. Yüksel'in de dediği gibi "*Avusturya Konsolosu Raiçeviç, Laşkarev'in diplomatik rakibiydi.*" Bâb-ı Âli'nin Raiçeviç'i resmen tanıması bu endişelerinden dolayı 16 Ekim 1783'ü buldu (Yüksel, 2019).

Felemenklere verilmesini Bavyera Herseği'nden talep edeceği bilgisini Avusturya İmparatoru'nun da işittiğini belirtiyor. Beç'te oturan Rusya ve Venedik elçilerinin birbirlerine eskisinden fazla dostane muamele ettiklerini ve sıkça görüşüklerini de belirtiyordu. Kerson'da yapılan köprüyle meşgul olmaları için ahaliyi teşvik etmeye çalışıp buraya rağbeti artırmak için bir Leh imarı yaptırma amacıyla Rus Çariçesi'nin baharda Kerson tarafına geleceği Petersburg'dan Beç şehrine gelen mektuplarda yazıyor. Rusya tarafından Kırım'a memur edilen Prens Potemkin'in Kırım'dan gelirken Poltova'da ölmek üzere olduğu da Leh tarafından gelen haberler içerisindeydi (BOA/HAT, 10/329). Rusya ve Avusturya'nın durumunu sadaretin sorması üzerine Aleksandr bir parça raporu göndermişti (BOA/HAT, 9/326/F). Raporda, Avusturya'nın sınırlarına bol bol zahire nakil etmesinden başka harp hazırlıkları veya muhafızların haricinde asker yığılması henüz söz konusu olmadığı, yakın zamanda bir su-i kastlarının henüz beklenmediği, lakin Vidin ve Belgrat taraflarında ne olduğu konusunda henüz bilgi sahibi olmadığını belirtiyordu. O taraflara gönderdiği bir adamından haber beklediğini söylüyordu. Kırım'dan gelen haberlerde ise Moskova'nın Kırım içlerine girdiği, musallat ve tecavüzleri sebebiyle Kırım'ı külliye zapt ettiği ve Şahin Giray'ın Rusya'ya gitmek üzere olduğu, bunu birkaç gün evvel kendisinin açıkça dile getirdiği ve bunu der-saadet'e bildirmek için de Rusya elçisini gönderdiğini duyduğunu söylüyordu. Kırım'a sevk edilen bol miktardaki askerden başka Ukrayna'dan ve Leh içlerinden gelen askerler illete yakalanmıştı ve bizzat generallerinin de durumu meçhuldü. Lakin Leh ülkesinin, Rusya, Avusturya ve Prusya Devletleri tarafından paylaşılması ve bazen musallat olmalarından dolayı Devlet-i Aliyye taraflarına hareket etme ihtimallerinin de olduğunu haber veriyordu. Yeni antlaşmada Avusturyalının Boğdan arazisinde saldırdıkları Bukovina isimli mahale Rus askerinin art arda geleceği, eskiden tedarik edilen zahirenin bu askerler için olduğu birkaç gün evvel duyulmuştu. Ancak şimdiye kadar bu askerler gelmemişlerdi lakin alınan istihbarata göre Rusya ve Avusturyalının niyetlerinin fazlasıyla gizli olduğu ve vaziyetlerinden bir şeyler sezmenin güç olduğunu belirtiyordu. Lazım gelen bilgileri her tarafa gönderdiğini casuslarının çok iyi araştırarak duruma ilgisiz kalmayıp mümkün mertebe ihtimam göstereceklerini ve bundan böyle elime geçen doğru ya da yanlış bütün haberleri değiştirmeden eksiksiz süratle İstanbul'a iletceğini söylüyordu (BOA/HAT, 9/326/E).

Bu istihbarat neticelerinde Sultan I. Abdülhamit'in de Kırım sahillerine yedi kıta gemi gönderdiği, kendisine sunulan tahrirattan anlaşılmaktadır (BOA/HAT, 22/1029). Aynı gün Prusya maslahatgüzarının tercümanı aracılığı ile gelen tahriratta, Hristiyan devletlerin,

Rusya ile Osmanlı Devleti arasında oluşacak bir ihtilafın önlenememesinden çekindiklerini Rusya tarafından Şahin Giray'a Kuban eyaletinin verilmesine karşılık Şahin Giray'ın da Kırım'ı terk ettiğini haber veriyordu. Kerson'a hareket eden Prens Potemkin'den önce Kırım'ı zapt etmek gerektiği uyarısında bulunuyordu. İki devlet arasında ortaya çıkan ihtilafın da bunun kanıtı olduğunu düşünüyordu. Maslahatgüzara göre, Devlet-i Aliyye ihtilafı ortadan kaldıramazdı çünkü Rusya imparatoriçesi mutlaka muharebe istiyordu. Avusturyalı ile de ittifak kurmuştu ancak Avusturya İmparatoru'nun bu sene hareket etmeyecek gibi görüldüğünü söylüyordu. Bir rivayete ise göre aralarında yaptıkları ittifakın kanıtı olarak imparatorun bu sene Kandiye'ye hareket ettiğini ve Devlet-i Aliyye'nin, imparatorun hazırlığına karşı uyanık olması gerektiğini söylüyordu. Sardinya baş şehri olan Turin şehri maslahatgüzarından gelen tahriratta, kırk bin neferin hala Leh ülkesinde bulunduğunu bundan fazlasının geleceğini haber veriyordu. Ancak bu neferlerin Boğdan'a gelip gelmeyeceklerinin henüz belli olmadığını söylüyordu. Bu tarihlerde Osmanlı ile Rusya arasında arabuluculuk yapan Fransa görüşmeler için Avusturya İmparatoru'nu da davet etmişti. Ancak henüz Rusya İmparatoriçesi'nin bu konudaki cevabı belli değildi. Avusturyalı ise durmadan askeri hazırlıklarına devam ediyordu. Bu yüzden elçiye göre, gelecek ay Bosna ve sair eyaletleri zapt etmesi kuvvetli ihtimaldi. Yine Avusturya İmparatoru'nun çıktığı seyahatinden döndüğünü ve Avusturyaviç ve Moradya da olan askerlerinin yoklamasını yapacağını haber veriyordu. Elçiye göre, Devlet-i Aliyye'nin Rusyanın isteklerini reddedebilmesi için için kuvvet tedarik etmesi gerekiyordu. İhtilaf ortaya çıktığında Fransa Kraliçesi'nin sözünün etki alanı geniş olduğundan Devlet-i Aliyye'ye yardım ediyor gibi görünse de el altından yardımı nereye göndereceği belliydi. Rusya donanmasının amirali önceki Akdeniz seferinde kullandığı bütün kullarını tekrar hizmetine aldığını ancak donanmanın ne tarafa gideceğinin henüz belli olmadığını söylüyordu. Devlet-i Aliyye sularında gerek Akdeniz'de ve gerek Karadeniz boğazında düşmanca hareketleri kolaylaştırmak için donanma-yı hümayunla harp devirlerinin mevzi ve durumunu planlamak üzere başlama emrini adalar arasında olan Patmos Adası üzerinde başlayacak gibi görüldüğünü düşünüyordu. Venediklinin tersanesinde üç kişinin nezaretinde olduğunu ve denizde hareketsiz beklediğini söylüyordu. Rusya ile Venedik halkı arasında yeni ticaret antlaşmasının yapılması ve Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan ticaret antlaşması ile Karadeniz'de bundan böyle Devlet-i Aliyye'nin icazetiyle geçişler yapılacağından Venedik de dahil diğer devletlerin geçişlerinde liyakatle çalışılması konusunda müzakere ve tanzim için Venedik asilzadelerinden Fuskari isimli Venediklinin,

Buruğ şehrine geldiğini haber veriyordu. Rusya donanmasına Akdeniz’de liman tedarik etmek için Ceneviz’e gönderdiği elçiden başka Sardunya’ya ve Sicilya’ya da birer tane elçi göndereceğine kesin gözüyle bakılıyordu (BOA/HAT, 22/1069).

Prusya maslahatgüzarının tahriratından da anlaşılacağı üzere Şahin Giray’ın Kırım yönetiminden elini çektiği anlaşılmaktadır. Nitekim Aleksandr Deli Bey’den gelen 25 Kasım tarihli tahriratta da bu durum teyit edilmişti. Deli Bey tahriratta, bundan yirmi üç gün önce üst üste gelen havadiste Kırım’a gelen Tatar İbrahim’den aldığı bilgiye göre, Şahin Giray Han’ın görevinden istifa ettiğini ve Kırım’dan ayrılacağını herkese ilan edip oradan uzaklaştığını, Kırımlıların da tekrar hanlık görevine gelmesini istediğinde kabul etmeyerek Kaynarca Antlaşması’nı lazım olur diye yerine geçecek kişiye bırakıp ömrü boyunca inzivaya çekileceğini halka bildirdiğini yazıyordu. Rusya’dan da geçimini sağlayabilmesi için bir miktar toprak talep etmiş ve Kırımlılardan bazıları hanlığa geri dönmesini teklif ettiğinde bunun nefesine mahsus olacağını ileri sürerek “*buna mahal verilmemelidir*” gibi cevaplar vererek türlü bahaneler ile görevi kabul etmemişti. Bu yaşanan durumdan sonra Kırım’da bulunan General Garaf de Balem Kırım halkını toplayarak Şahin Giray’ın ahvalinden bahsettikten sonra kendi aralarında yeni bir han seçmelerini ve yüz elli bin kile zahire yetiştirmelerini söylediğinde Kırım halkı, hanlarının Osmanlı Hükümdarı tarafından tayin edilmesi gerektiğini ayrıca Kaynarca Antlaşması gereğince, talep edilen zehairi vermeye mecbur olmadıklarını dile getirerek Rusya’nın taleplerini reddetmişlerdi. Halk arasında Şahin Giray’ın Kazan’a nasb edileceği, Kuban’a inşa ettirdiği Ana (Anapa) Kalesi’nde ikamet edeceği ve beşli tabir edilen neferattan sadece iki yüz neferin mevcut olduğu, iki kardeşin Kerson’da olup Kırım’daki idari ve gümrük işlerinin Bahçesaray Kaymakamı Almalı Bekir Ağa idaresinde olduğu, Şahin Giray ve Bahadır Giray’ın adamlarının da gümrükte olduğu casus tarafından bildirilmişti. Casus Kırım’ın her tarafına ve bütün kalelerine Rus askerlerinin geldiği, tahminen elli bin asker olduğu ve Tatarları o taraftan çıkardığı gün General’in ulaklar göndererek Tatarları Kırım’a davet edip yedi sekiz gün içerisinde meşveret etmek üzere olduğunu da Tatarlardan işitilmişti. Aleksandr Deli Bey gelen istihbaratın eksik olmasından dolayı Kergi gibi mahal ve etrafından sağlıklı bilgiler istemesini tembih ederek Tatarların tekrar Kırım’a ve mümkünse Kerson’a gidip kendilerini Osmanlı topraklarına göndermesi Rusya’dan izin almaya teşebbüs edeceklerini bildirmişti (BOA/HAT, 10/327/F).

Bu arada geçen zamanda da Ruslar hudut boyunca ilerlemeye devam ediyordu. Bu tarihlerde yine Prusya maslahatgüzarı tarafından Osmanlı Devleti'ne, Kırım ve Rusya ile ilgili bilgiler içeren bir tahriratın sunulması da Rus kuvvetlerinin ilerlediğinin kanıtı olmuştur. Prusya Tercümanı tarafından sunulan tahriratta, Prusya Kralı tarafından maslahatgüzara havadislerle ilgili bir haber göndermediği, sebebinin de Devlet-i Aliyye ile Rusya arasında savaş başlamış olması, maslahatgüzarın bu duruma dair bir haber için beklediği ancak 17 Haziran'da Varşova ve Beç (Viyana) tarafından gelen tahriratta Şahin Giray'ın Kırım yönetiminde iş göremediğinin Avrupa tarafından bilindiği, Devlet-i Aliyye'nin bu konuda ne yapacağı? Rusya ile yapılan antlaşmanın artık sona ermesinden dolayı Tatar taifesinin birleştiği kayıtlara geçer mi? Yoksa görmezden mi gelinir diye bütün Avrupa ahalsinin tereddüt ettiğini söylüyordu. Bu konuda Devlet-i Aliyye tarafından göz yumulduğu takdirde Eflak ve Boğdan'ın da Kırım hadisesine benzer şeyler yaşaması ihtimalinin olduğunu, Avusturya İmparatoru'nun da Rusya gibi davranıp Karabük (Karadağ), Belgrat ve Sırp eyaletini benim mülkümdür diyerek istila edebileceği ama Devlet-i Aliyye tarafından Kırım maddesine dayanarak hareket ettiği takdirde Avusturya İmparatoru'nun düşünceleri değişeceği kanısındaydı. Maslahatgüzara göre, Osmanlı sınırlarına komşu olan mahallelerde imparatorun askeri ve cephanesi bölünecek durumda değildi. Ancak Fransa, İngiltere ve Prusya'nın dostluğu ile sulh yapılabileceği ve Rusya'nın ilhakından önceki zamana geri dönülebileceğini düşünüyordu (BOA/HAT, 22/1068). Böylece Prusya kendisi aracılık ederse Kırım'ın bile kurtarılacağını aksi takdirde yeni bir savaş çıkarsa Eflak ve Boğdan'ın da elden çıkacağını söylüyordu.

3.2.Aleksandr Mavrokordato Dönemi Boğdan Ekonomisi

Boğdan'dan İstanbul'a ve civar kalelere kereste tedariki yapılıyordu. Bir tahriratta, Kalas İskelesi'ne indirilmesi için emredilen çeşitli kerestenin miktar ve eşkali belli olmamasından dolayı İbrail Nazırı'nı Boğdan'a davet ettiğini ancak vazifesi gereği oradan ayrılamayacağını iletince bunun üzerine İsmail Kasabasına varmak üzere Boğdan'dan geçen ser-bevvabin (baş mabeynci) dergah-ı ali Varnalızade Selim Ağa ile karşılaştığını, bir taraftan bu konuyu ona danışıp bir taraftan da bir nefer boyarını İbrail'e gönderdiğini belirtmişti. Havadisın devamında boyarının geri geldiğinde yarım kalan bina inşası için yedi bin iki yüz altmış ağacın yeterli olduğunu, mübaşirler tayiniyle Boğdan'dan indirip yola çıkarılarak iskeleye nakl edilmesinin acil olmasından dolayı kerestenin defter-i manzura

kaydedilmesini istiyordu. İsmail Kalesi binası için istenilen kerestenin, araba ve amele ile birlikte gönderildiğini, kaleye varmak üzere olduğunu ve Özi Kalesi için de bir miktar amele ve keresteyi acilen gönderdiğini kaydediyordu. İbrail Nazırı ve İsmail Kalesi Bina Emini'ne teslimi emredilen arpanın bir miktarını Leh memleketinden tedarik ettiğini aktarıyordu (BOA/C.HR, 74/3684/2).

Osmanlı Devleti her zaman önce İstanbul'un ihtiyacını karşılar daha sonra civar kalelerin ihtiyacını karşılardı. Civar kalelerin de ihtiyacı karşılandıktan sonra hala ürün fazlası olursa Osmanlı, ancak o zaman başka ülkelere ticaret yoluyla satılmasına izin veriyordu. İstanbul'un iâşesi her zaman voyvodalığın ticaretinden önde tutuluyordu. Hatta İstanbul'un iâşesi karşılanmadan başka ülkelere ürünlerin satışını Bâb-ı Âli doğrudan yasaklayabiliyordu da. Mesela Aleksandr Deli Bey dönemi Bâb-ı Âli ile yapılan yazışmalarda kerestenin ecnebilere satışının yasaklandığını görmek mümkündür. Belgelerde; Aleksandr Deli Bey, Kalas iskelesine art arda gelen keresteden Fransalının satın almasına dair Divân-ı Hümâyunun fermanı sebebiyle ma'den kalemlerinden izin verilebilir mi diye sormuştu (BOA/C.HR, 62/3073/1). Cevap olarak, bu hususa dair Divân-ı Hümâyun tarafından emr-i şerif verildiğinden kaydının bulunmadığı ve sultandan ferman alınması gerektiği bildiriliyordu. İzin talebi için belge Divân'a gönderilmiş Defterdar da belgeyi Sadrazam'a sunmuş ve Kalas İskelesi'ne gelen seren ve sütunların gayrimüslim tüccar tarafından satın alındığı ve bu hususta emir verildiğinden tersi bir durum için kaydının bulunmadığı bu yüzden de seren ve sütunların der-saadete nakledilmediği, kerestenin kime satışı olur ise kaç parça satabileceği isim ve resmleriyle bildirilmesi üzere ferman gerektiğini Sadrazam'a beyan etmişti. Bunun üzerine Sadrazam da cevap olarak, zikr olunan seren ve sütunların arasta ve kapan tüccarına ve sair İslam gemilerine satılmasına, ecnebilere ruhsat verilmeyeceğine ve der-saadete indirilmesine dair hüküm vermişti (BOA/C.HR, 62/3073/3). Sadrazam'ın defterdara vermiş olduğu bu cevap Divân-ı Hümâyun tarafından Aleksandr Deli Bey'e teferruatlı bir biçimde yazılarak (C/HR,1196:62/3073/5) Fransalıya satılacak kerestenin İstanbul'a gelmesini emretmişti. Kerestenin İstanbul'a gönderilmesi üzerine Aleksandr Deli Bey tekrar baş muhasebeye ilm-ü haber göndererek Fransa Elçisine bir defaya mahsus iltimas tanınmasını isteyince baş muhasebe de konuyu tekrar Sadrazam'a götürmüştü (BOA/C.HR, 61/3022/1). Defterdar önceki fermanı Sadrazam'a hatırlatarak Fransa'ya bin parça sütun lazım olduğunu Der-saadette ikamet eden Elçi'nin dostane davranışlarından dolayı kendisine bir ayrıcalık yapılabilir mi diye sormuştu. Defterdar, bu mevzu ile ilgili, İstanbul'a gelen toplam üç aded salın elçi tarafından alınması ve

Akdeniz'deki isteğine engel olmamak için Tersane-i Amire'ye ilm-ü haber lazım geldiğini, icabınca mevkufata kayd olunup Boğdan Voyvodası'na gerekli emr-i şerifin gönderilmesi için Sadrazam'dan istekte bulunmuştu. Sadrazam da Defterdarın isteğini kabul ederek mevkufata kayıt edilmesi sonrası gereğinin yapılmasını emretmişti (BOA/C.HR, 61/3022/2). Fransa'ya bir defalığına izin veren Bâb-ı 'Ali, dört gün sonra tekrar Aleksandr Deli Bey'e, Kalas İskelesine gelen seren ve sütunların Tersane-i Amire'ye çeşitli kerestenin lazım olmasından dolayı ecnebi taifesine satılmasına izin olmayıp Asitane- Amire'den başka bir yere nakl ettirilmeyip tersane tarafına, kapan tüccarına ve islam gemilerine satılması, Dersaadete gönderilmeden önce her kime satılırsa resmi ve ismi aldığı kerestenin çeşidi ve miktarı tarihiyle birlikte İstanbul'a bildirilmesi emredilmişti. Bu konuda dikkat ve ihtimamın gösterilmesini, ihmal ve müsamahanın gösterilmemesini emrediyordu (BOA/C.HR, 61/3030). Fransa ile yapılan kereste ticareti her ne kadar bir defaya mahsus dense de sürekli olmaya başlamıştı. Bu konuda ilerleyen yıllarda bazı problemler de yaşandı. 1199 tarihli bir tahrirde, Fransa'nın Boğdan'da kestirdiği kerestenin bir kısmını Fransa Elçisi'nin tayin ettirdiği Yorgi'nin götürdüğü, kalanlardan bir kısmının ise yok olmasından Aleksandr Deli Bey'i sorumlu tuttuğuna dair Deli Bey'den iki parça tahrir İstanbul'a gönderilmişti. Aleksandr Deli Bey Yorgi'nin bunu kişisel sebeplerden kaynaklı söylediğini ileri sürerek bu konuyla ilgili kaptan-ı derya vezir-i mükerreremi Hasan Paşa'nın Hasan Çavuş'u görevlendirdiğini ileten ayrıntılı malumat vermişti (BOA/AE.S.ABH.I, 285/19153). Diğer yazıda ise, Fransa Elçisi'nin daha önceden Boğdan'da kestirdiği seren ve sütunların Baş Kapı Kethüdası Memişoğlu kulları aracılığıyla teslim edildiğini belirten bir parça tahriri gönderdiğini belirtiyordu (BOA/AE.S.ABH.I, 285/19148).

Boğdan, İstanbul'a göndereceği kereste ve yiyeceği genellikle Kalas İskelesi'nden gönderiyordu. Tuna ağzındaki Kalas İskelesi Eflak- Boğdan- İstanbul arası ticaret yolunun en önemli merkeziydi. Ağustos ayında İstanbul'a gönderilen bir belgede köprü inşası için istenilen kerestenin Kalas İskelesi'ne getirilmesi esnasında yağmurların başlaması üzerine nakil işlerinin yavaşladığı belirtilmişti. Kerestenin tedarik edildiği esnada yağmurun ve su taşkınlarının çoğalmasa sebebiyle iskeleye naklinin zorunlu olarak gecikeceği bildiriliyordu (BOA/HAT, 10/327/B).

Nitekim 1197 tarihli bir tahriratta Avusturya elçisi tarafından Boğdan Voyvodası Aleksandr Deli Bey Sadarete şikayet edilmiş Erdel ve Braşova tüccarından fazla vergi aldığı ve tüccara eziyet ettiği belirtilerek voyvodanın ahidnameye uyması konusunda uyarılması

için bir dilekçe yazmıştı. Burada ahitnameden kastedilen Küçük Kaynarca Antlaşması'ydı. Avusturya elçisi, iki devletin tüccarı birbirlerinin ülkesinde emin ve salimen kendi hallerinde ticaret ettiğini Roma İmparatoru'na tabi' vilayetlerin tüccar ve reayalarının hangi milletten ise ya da bağımsız kendi gemileriyle denizden bugüne değin ticaret amacıyla bayrak ve patentesiyle memalik-i mahruseye kendi hallerinde gidip gelip alışveriş edip bu güne değin verilen gümrük vergilerinden sonra bir şekilde rencide edilmeyip ve korkutulmayıp himaye olunmalarını istemişti. Bu ahidname-i hümayunda yazılan ve açıkça belirtilmiş olup tersine bir şekilde durum ve hareket icap etmezken Roma İmparatoru'na tabi' Erdel ve Braşov tüccarının öteden beri memleketlerinden tedarik eyledikleri emtia ve eşyalarıyla ticaret amacıyla Boğdan memleketine geldiklerinde ahidname-i hümayun icabınca gönderdikleri emtia ve eşyalarının icab eden gümrük resmleri yapıldıktan sonra belirtilen tekalifi ve yeni icat edilen gelir talepleriyle rencide edilerek zulüm gördüğünü söylüyordu. Bir müddetten beri bu tüccarın Boğdan'a gelmesi, kalması ve ikametleri esnasında gümrük malları olanlar, mallarından yüzde üç hesabı üzere almaya kanaat etmeyip ahidnamenin tersine fazla talep ve istekle eziyet ve rencideden hallerinin kalmadığını ve bu tüccarın Avusturya diyarından Boğdan memleketinde bulunan panayırlara götürdükleri mal ve eşyalarını kendi araba ve bar-girleriyle diledikleri mahallere nakl ettiklerinde Kruzset tabir olunan karyenin zabıtası tarafından engel olunup arabaları boşaltılıp kendi istediği araba ve bar-girlere zorla yüklendiğini anlatıyordu. Bu sebeple tüccara çeşitli zorbalık ve eziyet edildiğini bundan önce alınan tekaliften yine eskisi gibi olmak üzere verdikleri birer kuruş resm yerine on birer kuruş talep ettiklerini ve tüccarın her birinden "kumariyet" namıyla otuzar kuruş ve "bank-ı kamara" tabir olunan hazinesi için kırk dokuzar kuruş talep edip zorla aldıklarını ve tüccarın hakkında ahidnameye ters olarak vuku bulan bu zulüm, eziyet ve düşmanca tavırları tüccarın Boğdan Voyvodasına şikayet ettiğini yazmıştı. Erdel ve Braşov taraflarından gelen tahriratta bu tüccarın hakkında ahidname-i hümayun ve iki devlet arasında payidar olan ve uzaklığa göre değiştirilen çevre hukukunun bir müddetten beri Boğdan'da icra olunan saldırı, eziyet ve düşmanlığı reva görülmeyip bundan böyle bu gibi saldırıdan sakınılmasını talep ediyordu. Avusturya diyarından Boğdan memleketine götürdükleri mal ve eşyalarından antlaşmadaki yüzde üçten ziyade gümrük ve belirtilen rüsumat teklifiyle taciz ve rencide ettirilmeyip emtialarını araba ve bar-girlere yükleyip nakil ettiklerinde ahidname şartları değiştirilirse dostluğa menfi olunacağı, mezalim ve düşmanlık ile bu tüccarın korkmaması için icap eden bir ahidname hazırlanarak himaye ve koruma ve tezat hareket edenlerin men edilmesi gerektiğini belirtiyordu. Boğdan Voyvodası'na hitaben şiddetli eleştiri, rica ve

niyaz içeren dilekçesini Bâb-ı Âli'ye sunduğunda, Sadrazam da ticaretin huzuru için imzalanan ahidnamenin mucibince uygulanmasına ve ülkeye gelen tüccarın rencide edilmeyip eski verginin alınmasına buyruldu vermişti (BOA/C.HR, 160/7978). Böylece Osmanlı ne kadar konsolosların müdahalesini önlemeye çalışsa da imzaladığı antlaşmalar, Eflak ve Boğdan'ı müdahaleye açık hale getiriyordu.

Rusya, bir yandan memleketeyndeki askeri istihkamına devam ederken bir yandan da İstanbul'daki konsolosu Bulgakov aracılığı ile Osmanlı Devleti'nden Küçük Kaynarca Antlaşması'nın Eflak ve Boğdan maddesini yeniden tartışmaya açtı. Mayıs ayında Reis Efendi'nin yalısında, İstanbul kadısı Ahmed Efendi, kethüda-yi esbak El-hac Mustafa Efendi, Resmî Ahmed Efendi ve Rusya elçisi arasında yapılan müzakerelerde bir sonuca varıldı ve bir antlaşma yapılabildi. Aslında yapılan, müzakereden ziyade Rusya elçisinin Osmanlı Devleti'nden taleplerini içeriyordu. Müzakere süreciyle ilgili arşivlerde şu bilgilere yer verilmektedir (BOA/HAT, 1430/58522):

1197senesi cemâzi-yel-âhiresinin on yedinci günü Rusya elçisiyle yapılan antlaşmadır. Antlaşmanın üç maddesinden biri olan Eflak ve Boğdan maddesi Rusya elçisinin bu konuda ne ibraz edeceği daha öncesinden bilinip baş tercümanın isteği üzerine meclis kurulduktan sonra Elçi Bey bunu kendisi kaleme alıp bize verse tarafımızdan konuşulup tartışılrsa sonra antlaşmanın kısımları mecliste konuşulması kolaylıkla halledilmesi icap eder diye istekte bulunulmuştu.

Elçiye bildirdikten sonra razı olmuş olduğu haberini getirmiş iken sonradan isteklerimi mecliste kendim söylerim dediğini tercümana ileterek tercümanı görevden aldı. Daha sonra mecliste elçinin istekleri kayda geçirilmeyip sorgulandıkça Elçi Bey sonunda tamamlayalım diyerek süratle sorularının cevaplanmasını istedi. Elçi, Eflak ve Boğdan maddesi Kaynarca Antlaşması'nda yazılıdır. Eflak ve Boğdan'dan gelen paraların ne kadar isteneceği ve gönderileceği antlaşmayla açıklanmıştır. Hatt-ı hümayun ile iki memlekete verilen emirlerde tekrar mutlaka onlara uygun hale getirilmelidir deyince, bakalım tetkik edelim ikinci mecliste söyleşiriz şeklinde cevap verilmesinin münasip olduğunu düşündük.

Kararlaştırılan günde Elçi, Reis Efendi'nin sahilhanesine götürülüp İstanbul Kadısı Ahmed Efendi ve Kethüda-yi esbak El-hac Mustafa Efendi ve Resmi Ahmed Efendi hazır halde meclis için toplandı. Elçi konuşmaya başlayıp üç maddeden biri Eflak ve Boğdan maddesidir bu husus pek de bizim vazifemiz değildir asıl Devlet-i Aliyye'nin vazifesi ve

yararınadır bizim müdahalemiz ahid-namenin şartları içindir bu iki memlekete tahammüllerinden daha fazlası yüklenmiş olup önce yükün hafifletilmesi gereklidir dedi.

Ahid-namelerde bu iki memlekete dair olan şartlar malumunuzdur yedinci maddesinin iki memleket reayasının mezhepleri hususunda baskı oluşturulmamalı yazılmış olup ancak onlara dair müdahale ve saldırı oldukça bu kadar adı geçen amirler Raddi ve İbrail ve sair sınır taraflarından bir saldırı olmaması antlaşmada yazılmış olmakla birlikte uygulandı mı uygulanmadı mı bilemem diyerek Aynalıkavak Tenkihnamesi'nin elli iki tarihinden önce zabt olunan arazileri yazılmamış olup icap eden hareketten tedbirsizlik görülmediği açıktır. Yergöğü'nün arazisinin Eflak tarafından zabt edilmesine göz yumulmasına dair cevap verildikten sonra Elçi Bey sorularını sorsun cevaplarını beklemesin sonra hepsinin cevabı verilir dedik. Daha sonra Elçi Bey tekrar söze başlayıp bu iki memlekette ruhban zümresinden olanlar rencide olunmayıp itibarlarına riayet olunması antlaşmada yazılı olmayla bu şarta uyulmalı. Kaldı ki ahid-namenin dördüncü maddesinde bazı vergilerin vaktiyle bu taraftan teslim alınmasını içerir. Diğer taraftan İstanbul'da bir maslahat-güzar olması mühimme kalemlerinde kayıtlı iken bu maslahat-güzar maddesi ziyadesiyle icra olunuyor zira antlaşmada birer yazılmış iken sekizer onar nefer maslahat-güzarları vardır. Lakin cizyelerinin iki senede bir defa yerli temsilciler aracılığıyla sizler tarafından toplanması maddesi uygulanıyordu. Kendi zahmetlerinizin bir kısmını da onlara yükleyorsunuz dedi. Biz de bunların hepsinin cevabı sonraya kalsın Elçi Bey bitirsin dedik. Bunun üzerine Elçi Bey tekrar söze başlayıp cizyelerini verdikten sonra sınırlar, vezirler ve zabitan tarafından korunur bu konuda hatt-ı hümayun dahi çıktı. Cizyelerinin miktarının belirlenmesi ve artırılmamasına uyuluyor mu? Üçüncü madde dikkate alınarak mı artırılıyor? Şimdi kısaca sayayım, seferden önce bu iki memlekette alınan cizye Eflak'tan altı yüz kıyye ve Boğdan'dan azami derecesinde iken şimdi ikişer üçer bin kıyye alınıyor ve beyler bunları hususi olarak tayin ediyor. Memleketlerin hasadı icab ettiğinde tayin edilenlere Devlet-i Aliyye çok katı davranıyor. Çok şey alıyor onlar da reayadan isteyerek ya da istemeyerek tahsile mecbur oluyorlar. Bundan sonra kölelerden çok fazla akçe alınıyor. Bire bin nasbında hediye namıyla alınan bin kıyyeyi geçiyordu ve bu taraftan devlet ricali ve saireler için tevcih verildikçe daha kötüsü nam ve hediye suretiyle her ikisi içinde akçe alınıyor. Cizyeleri yüksek beyan olunduğu üzere bu taraftan verilmesi yazılmış ve verilmesi şart koşulmuş aracılara verildiğinden tahsiline görevlendirilen mübaşirlerin masrafları her ikisinininkine de yetiyor. Etraftan olan Özi Valisi ve saireler her ay birer adam gönderip tayinat isterler. Mübaşirleri çok katı, çok şey alır. Zahireleri celp etmeleri otuz yıldan beri vardır

lakin eskiden böyle değildi tahsillerinde, ödeyebilecekleri tahsil edilirken bazen zahireleri yeterli bulunmayınca mîrîden takdir olunan akçenin üç dört katı ile Leh'ten ve saire yerlerden tedarik ediyorlar. Kereste, mühimmat, levazım ve amele talep olununca türlü türlü mezalim oluyor. Maksatları vermemek değildir lakin böyle alınmamalı. Mesela amele için bir mübaşir gider, bin nefer alacak iken iki bin ister, bine razı olmak için ak akçe hediye alır. Amele talep olunacağı haberi memlekette iştilince reaya haklarını ve tarlalarını bırakıp kaçıyor, bulunanlardan göreve alınanlara ücret dahi verilmeyip bu durum giderek çoğalıyor. Ağnamdan dahi tahammülden fazlası isteniyor. Verilen hatt-ı hümayunda etraftan kimseyi kırmamak şart iken her taraftan geçiyorlar, hasarlar yalnız Devlet-i Aliyye tarafında vuku bulmayıp benzerleri sebepsiz yere memlekete etraftan giren ve doğru yoldan sapanlar tarafından da çeşit çeşit hasarlar vuku buluyor. Sınırlardan bu iki memleket arazilerine saldırı olup memleketlerine genişletilen yolları tatarlar ve saire ile ilgili yerleri aldıklarını ben gördüm. Bunun dahi gözdağına ihtiyacı vardır. Bu mezalimin ortadan kaldırılmasına devletim tarafından memur edildim lakin Devlet-i Aliyye hizmetlisi olarak söyleyeyim böyle giderse bu iki memleket çok geçmez harap olup hasar ve zararı Devlet-i Aliyye'ye geri döner. İki memleket tarafından Devlet-i Aliyye'ye verilecek şey ne ise tahsis olunsun ve bundan sonra da izin verilen bu yanlış davranıştan uzak durulsun. Bu hususi üç maddenin müzakeresi olup lakin bir mezalimin ortadan kaldırılması konusunun iyice düşünülmesi gerekir. Keyfiyetten bunu kaleme almadım, siz iyice düşünüp tarafıma verilecek sureti kaleme alırsınız dedi. Yazılı memleketlerin durumu elçi istedikçe kiminin vuku olmadan ve kiminin sebebi makul olmak üzere özetle cevapları verilerek, Devlet-i Aliyye'nin yalnız Eflak ve Boğdan'da değil bütün memleketteki reayasından bir ferde zulüm olduğuna rızası yoktur ve şu durumda dahi ehl-i islamdan olan reayaya mevki verilirse diğer milletlere ve gayrimüslim reayaya da aynı muamele olunmak üzeredir. Kaldı ki verilecek senedin tanzimi mutlaka ahid-nameleri ve müfessir olan emr-i şerifleri tetkike ihtiyacı olmaya, mütalaa ve uygulamaya koyulmaya bu madde dahi suret kabul eder. Ahde dayanan talebin yerine getirilmesinde Devlet-i Aliyye tereddüt etmez. Rusya Devleti dahi ahid-nameden haraç teklifini caiz görmez denilip meclise son verildi bilgileri kaydedilmişti. Görüşmeler sonlandırılrsa da Rusya amacına ulaştı ve 22 Haziran 1783'te Osmanlı Devleti ile bir Ticaret Antlaşması imzalamayı başardı (BOA/HAT, 1430: 58523).

3.3.Aleksandr Mavrokordato'nun Voyvodalıktan Azli

Aleksandr Deli Bey, voyvodalığı süresince Rusya ve Avusturya konsoloslar ile iyi geçinememiştir. Rusya ilişkileri iyi olmamasına rağmen voyvodaların değişmezliğinden yana olduğu için Aleksandr Deli bey'in azl edilmesini genelde engellemeye çalışsa da aynı durum Avusturya için pek geçerli olmamıştır. Hatta Rus elçisi Bulgakov iki defa Aleksandr Deli Bey'in görevden alınmasını engellemiştir. Aleksandr Deli Bey'in de bu durumdan haberdar olduğu gönderdiği tahrirattan da anlaşılmaktadır. Tahriratta, Varşova şehrinde ikamet eden iki casusundan gelen haberlere göre; Rusya ve Avusturya devletleri tarafından Eflak ve Boğdan memleketlerine İstanbul'dan birer tane voyvoda atandığı ihbarları art arda gelmiş, her ne kadar bu haberlere kendisi itibar etmese de Bâb-ı Âli'ye bildirmek zorunda kaldığından bahsetmiştir. Tahriratın devamına, Rusya'nın, eski voyvoda Ligor'un oğlunu ve Avusturya'nın da Eflak'a başka birisini İstanbul'dan talep ettiğini duyduğunu eklemiştir (BOA/C.HR, 74/3681).

Aleksandr Deli Bey'in daha önceki vazifelerini bağlılıkla yerine getirmesinden dolayı talep ettiği görevde yükselmeyi Bâb-ı Âli kabul etmiş ve kendisine setr ve himaye hediye edilmiştir (BOA/HAT, 10/327/1). Aynı gün Boğdan'ı korumak için Boğdan Başbuğluğuna Ohrili Ahmed Paşa tayin edildi. Ahmed Paşa ve diğer tevcih alanlara hil'atlerinin ertesi gün kapı kethüdası tarafından gönderileceği de Sultan Abdülhamit'e bildiriliyordu (BOA/HAT, 20/984). Aslında Aleksandr Bey'in Rusya ve Avusturya aleyhine tavırlarından özellikle Rusya elçisi Bulgakov memnuniyetsizlik duysa da yine de Osmanlı Devleti'ne karşı voyvodaları destekleme kararına uyarak görevine devam etmesine müdahale etmedi (Yüksel, 2019: 621). Her ne kadar Rusya voyvodaları desteklemeye devam etse de Avusturya, kendi aleyhlerine tavır alan bu voyvodayı her fırsatta Bâb-ı Âli'ye şikâyet etmekten geri durmuyordu. Bu sebeple baş tercüman Stafen, elçisi aracılığıyla Ocak 1784'te Osmanlı Devleti'ne Boğdan Voyvodası hakkında şikâyette bulunmuştu. Baş tercümanın şikâyet ettiği tarihten birkaç gün önce de Aleksandr Deli Bey sadarete Elçiyi ve komutanı şikâyet eden bir kağıt göndermişti (BOA/HAT, 12/439). Sadaret de Voyvoda'nın gönderdiği belgenin özetiyle Elçi Bey'in şikâyet mektubunu birleştirerek Sultan'a sundu. Tercümanın takririnde, Kargüzar Raiçeviç'i şikâyet eden Boğdan Voyvodası'na, Avusturya imparatorluğu'nun ilk cevabı, elçinin çağrılarına cevap verip batı ocakları konusuna dair kargüzara asla bilgi vermediği, kargüzarın Voyvoda'ya karşı münasebetsiz konuştuğunu bildirip imparatorluğa layık olmayacak kelimeleri kullandı diyerek Voyvoda'nın bu

davranışının dostluklarına değişmiş olduğunu bildirdi. Ayrıca Boğdan sınırında iyi komşuluk ilişkileri ile eski kargüzar da yapılan uyarılara itibar ederek Voyvoda'ya karşı kötü muamele ile toprak almamıştı. Şu an ki kargüzara Voyvoda'nın dostluğa yakışmayacak davranışları devleti aliyyeye mâl oluyor. İki devletin arasında dostluk olup baş kasabasında cereyan eden bu durumdan taraflarına atfedilen bu sözlerden utanıp suçsuz olduklarından dolayı Voyvoda'nın kargüzar hakkındaki bildirimlerinin nefsaniyetten ileri geldiğini zannediyoruz. Devletin sözünde durması lazım gelir. Zira kargüzarın kusuru konusunda Voyvoda'nın meseleyi gereğinden fazla büyütmesi ancak kendisinden mesul olursa özür ve bahane bulmaya çalışması da buna kanıttır. Kargüzarın nice müddetçe Eflak'ta ikameti esnasında önceki ve sonraki voyvodalarla iyi geçinip fena bir davranış göstermeyip kötü bir durum yaşamamışlardı. Bu sebeple Devlet-i Aliyyeye'nin imparatorluğa malum olan itibarını geri iade etmesi, dostane ilişkilerine binaen kargüzarın suçlanmasına neden olan olayları kargüzarın kendisi ortaya çıkarıp ispat etmesi gerektiği ve şikayetlere etraflıca cevap vermesi tembih edildi. Ancak Voyvodayla kargüzar arasında bundan sonra bir problem meydana gelmesin diye kargüzarın sessiz kalması gerektiği kendisine tavsiye edildi. Voyvoda'ya karşı olan azıcık öfkesinden de kendisini engellemiştir. Kargüzarın Voyvodadan özür dileyeyeği, Avusturya reayası hakkında gerek kargüzarın ve gerekse Erdel kumandanının şimdiye kadar ki kabul edilen maddelerin tanzimine başlayacağı Voyvoda'ya bildirilmesi hususunda itina gösterileceği bu yüzden Voyvoda ile kargüzar arasında bundan böyle çekişmeye mani olunarak işlerin eskisi gibi icra edileceği, kargüzar ve kumandan hakkında Voyvoda'nın bildirdiği gibi aşırı saldırgan davranışlarının açığa çıkarılması, kanıtlanması ve tahkike ihtiyaç duyulması kesindir. İmparatorluğun şikayetinden Boğdan Voyvodası'nın korkması lazım geldiğini belirten belgeler Elçi Bey tarafından takdim edilmişti şeklinde sadarete bilgi verilmişti. Aleksandr ise tahririnde bu konuyla ilgili kendisini savunarak Erdel ile Boğdan arasında sınır olan Yankov Sipalas adıyla bilinen nehrin etrafında oturanların arasında bulunan araziyle ilgili çekişmelerde önce Avusturya'nın suç işlediğini, kendisinin onların gönderdiği mktuba cevap vermesine rağmen cevap vermediğini iddia ettiklerini söylemişti (BOA/HAT, 22/1073). Aleksandr Bey'in Avusturya'yı şikayetine karşılık Avusturya elçisinin şikayeti daha baskın gelmiş ve yaşanan bu durumun sonucunda Aleksandr Deli Bey'in görevden azledilmesi söz konusu olmuştur. Ancak Rus elçisi Bulgakov'un Mart ve Ağustos 1784'teki müdahaleleri ile azl edilmesinin önüne geçilmişti (Yüksel, 2019).

İki buçuk yıl sonra görev süresinin uzatılması için Bâb-ı Âli'ye 30 Muharrem 1199 (12 Aralık 1784) tarihinde bir talepte bulunduysa (BOA/AE.S.ABH.I, 285/19148) da kabul edilmemiş ve yerine amcasının oğlu olan Aleksandr I Mavrokordato 3 Rebî-ül-evvel 1199'da (14 Ocak 1785) tayin edilmişti (BOA/C.HR, 70/3462). Görevinden azl edilmesine gerekçe olarak da bazı zararlı kişilere yakınlaşması ve Boğdan reayasına zulmederek haksız vergiler toplaması gösterilmişti (Ahmet Vasıf Efendi, 1994).

3.4.Aleksandr Mavrokordato Sonrası Gelişmeler

Yaklaşan Rus ve Avusturya tehlikesine karşın Boğdan Başbuğu ve Ohri Sancağı Mutasarrıfı Ahmet Paşa'nın, Hotin Kalesi'nin kendisinden yardım istemesine rağmen Hotin'e yardım etmediği, Rumeli Valisi Abdi Paşa'nın Ahmet Paşa'ya gönderdiği uyarı tavrından açıkça anlaşılıyor. Belgede, Boğdan Başbuğluğu ve sınırların muhafazasından sorumlu olan Ahmet Paşa'nın Hotin Kalesi'ne yardım ve muhafaza ile mükellef iken yardım konusunda kayıtsız kaldığının sezildiği ve Hotin Kalesi'ne lazım gelen yardıma zor dediği haber verildi. Ancak Padişah tarafından bu konuda memur edildiği için yardım ve muhafazasına mükellef olduğu Ahmet Paşa'ya belirtilmiştir (BOA/HAT, 12/442/D). Hudutların bu kadar hareketli olması yaklaşan bir savaşın da habercisiydi ve Osmanlı hudutlarını koruyabilmek için buralara asker ve mühimmat sevkiyatını hızlandırmıştı. Hem Avusturya ve Rusya'nın hudutlara asker ve mühimmat yığması hem de İstanbul'daki konsolosların özellikle de Rus elçisinin Eflak ve Boğdan'ı tehdit eder hale gelmesiyle Osmanlı'nın kileri (BOA/C.AS, 450/18746) durumundaki bu iki memleketin gözden çıkarılamaması ve gelen istihbaratlarda Rusya'nın yaklaşan savaş için ittifaklar kuruyor olması Osmanlı'yı endişelendirdi ve yeni bir savaşı göze alamayan Osmanlı sonunda Kırım'ın ilhakını kabul edip (Yüksel,2019) Kırım üzerindeki haklarından feragat ettiğini belgeleyen 9 Ocak 1784 tarihli 3 maddelik senedi imzalayarak Rusya elçisi Bulgakov'a verdi (BOA/C.HR, 148/7357). Böylece Kırım, Taman ve Kuban Rusya'ya verildi ve Kuban Nehri iki ülke arasında sınır kabul edildi (Kuzucu, 2012). Ancak bu senette Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki gerginliği sonlandıramadı. Osmanlı'nın Boğdan'a Aleksandr Deli Bey yerine Ocak 1785'te atadığı kuzeni Aleksandr Bey'in (Firari) Rusya yanlısı hareketleri ve sonunda da Osmanlı'ya ihanet ederek Rusya'ya sığınması, Firari voyvodanın iadesi için iletilen talepleri Rusya'nın reddetmesi (BOA/C.HR, 80/3990), Çariçe II. Katerina ile Avusturya İmparatoru II. Joseph'in Kerson'da Osmanlı Devleti'ni taksiminin duyulması

Osmanlı ile Rusya ilişkilerini kopma noktasına getirdi. Sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın Ağustos 1787'de Meclis-i Şura'da diğer devlet adamlarını da savaş konusunda ikna etmesi ve ardından da Şeyhülislam Ahmet Efendi'den fetvayı almasıyla Rusya'ya savaş açılmasına karar verilmiş oldu. Rus Elçisi Bulgakov ve tebaası Yedikule'ye hapsedildi. Sultan I. Abdülhamit'ten de 19 Ağustos 1787'de onayı alınca Osmanlı Devleti resmen Rusya'ya savaş açmış oldu (Kuzucu, 2012).

SONUÇ

XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin hem içeride hem de dışarıda problemlerinin giderek artmaya devam ettiği bir dönemdir. Bâb-ı Âli'nin ülke içerisindeki otoritesinin sarsıldığı bu dönemde büyük devletler ile yapılan uzun ve sürekli savaşlar da devleti zora sokmaya devam etmiştir. Özellikle Avusturya ve Rusya'nın Balkanlardaki genişleme politikası Osmanlı Devleti ile bu iki devletin sürekli karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Kırım'ın elden çıkması ve ardından da Rusya tarafından ilhakıyla Osmanlı Karadeniz'deki en önemli askeri üssünü ve ticaret limanını kaybetmiş oldu. Kırım'ın kaybedilmesi Osmanlı için Balkan topraklarının önemini daha da artırmıştı. Bu yüzden Balkanlardaki memleketeyn olarak adlandırdıkları Eflak ve Boğdan gibi Tuna Prensliklerini Rusya ve Avusturya'ya karşı daha fazla korumaları gerekiyordu. Ancak Rusya ve Avusturya 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile dilediği yerde konsolosluk açabilme ve Eflak- Boğdan gibi voyvodalıkları kontrol edebilme hakkı elde etmişlerdi. Bundan sonra da bu voyvodalıklara atadığı konsoloslar aracılığı ile hem Osmanlı'nın iç işlerine karışabilmiş hem de voyvodaları kendi taraflarına çekmeye çalışarak Kırım Han'ı Şahin Giray'da uyguladıkları politikayı burada da uygulayıp buralarda nüfuz elde etmeye yönelik faaliyetlere başlamışlardı. Osmanlı Devleti ise buna karşı önlem olarak voyvodalıklara güvendikleri Fenerli Rum ailelerden yöneticiler atamaya devam ettiler. Osmanlı'ya göre sadık bir voyvoda hem eyalette Osmanlı'nın hakimiyetini devam ettirecek hem de sınırlardaki hareketlilikler ile ilgili casusluk faaliyetleri yürüterek havadisler toplayıp Bâb-ı Âli'yi bilgilendirecekti. Ancak bu her zaman bekledikleri gibi sonuç vermedi ve voyvodaların Avusturya ya da Rusya'ya meyletmeleriyle Osmanlı aleyhine faaliyetlere girişen voyvodalar da göreve gelebildi.

Eflak ve Boğdan'da defalarca voyvoda çıkarmış bir aile olan Mavrokordatolar uzun yıllar Osmanlı Devleti'ne karşı sadakatle bağlı kaldılar. Aleksandr Deli Bey Mavrokordato da voyvodalık yaptığı 1782-1785 yılları arasında Avusturya ve Rusya'nın baskıları ve bu devletlerin konsolosları tarafından kışkırtılan boyarlara rağmen Bâb-ı Âli'ye sadakatle hizmet etti. Voyvodalığı süresince gerek Rusya ve Avusturya'dan gerekse diğer Avrupalı devletlerden edindiği havadisleri hiç vakit kaybetmeden İstanbul'a ileterek İstanbul'daki büyük elçilerin söyledikleriyle devletlerin faaliyetlerinin birbiriyle çeliştiğini gözler önüne sermişti. Göndermiş olduğu havadisler sayesinde Rusya ve Avusturya'nın İstanbul'daki barışçıl söylemlerine rağmen Kırım'da ve Boğdan sınırlarındaki gelişmelerin tam tersi olduğu ve Osmanlı'nın buna karşı önlemler almasını sağlamıştı. Elçilerle yapılan

görüşmelerde aldıkları bu istihbaratlara göre cevaplar verebilmiş ve politikalarını buna göre şekillendirebilmişlerdi. Belki de savaştan uzak bir politika izleyen Sultan I. Abdülhamit bu istihbaratlardan dolayı Kırım'ın ilhakında daha pasif bir politika izlemişti. Çünkü Rusya sadece Kırım'ı işgal etmeye çalışmakla kalmayıp aynı zamanda Boğdan'da da etkinliğini artırmaya devam ediyordu. Aynı tarihlerde Avusturya'nın da Eflak'taki faaliyetlerinin artması Eflak ve Boğdan'ın da tehlikede olduğunun birer göstergesiydi. Havadis belgelerinden öğrendikleri Grek ve Daçya Projeleri gibi kendilerini parçalamaya yönelik çıkan söylentiler de bu durumu teyit eder nitelikteydi. Bu yüzden özellikle Rusya'nın faaliyetlerinin daha yakından takibi için Boğdan voyvodasından gelecek havadisler büyük önem taşıyordu.

Aleksandr Deli Bey döneminde Osmanlı, aldığı havadisler sayesinde Avusturya ile Rusya'nın arasındaki ittifak neticesinde hem Lehistan'ı hem de kendisini paylaştıklarını casuslar aracılığıyla öğrenmişti. Yine havadislerin içeriğine bakıldığında Kırım'ın durumuyla ilgili belgeler, Avrupalı devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri, bu devletlerin birbirleriyle olan ittifakları ve Osmanlı sınırlarındaki hareketlilikleriyle ilgili ayrıntılı bilgilere rastlamak mümkündür. Üstelik edinilen bilgilerin doğruluğu bile teyit edilmeden ivedilikle İstanbul'a gönderilmişti. Hatta İstanbul'a yapılan kereste ya da yiyecek sevkiyatının tahrirlerinde bile Avusturya ve Rusya ile ilgili havadislere rastlamak mümkündür. Özellikle sınırdaki Avusturya ve Rusya orduları ile ilgili tahriratlarda asker sayısından ellerindeki mühimmat miktarına, hangi bölgede olduklarına ya da başlarında hangi generalin görevli olduğu ve bölgeye gidiş gelişlerine kadar bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu bilgiler sayesinde Osmanlı Devleti düşman ordusunun miktarı ve cephanesiyle ilgili bilgi toplayabilmiştir. Aleksandr Deli Bey voyvodalığı süresince de istihbarat toplayabilmesi için pek çok casus kullanmıştır.

Neticede Avusturya konsolosu Raiçeviç'in kışkırtmalarıyla boyarların Aleksandr Deli Bey'i Bâb-ı Âli'ye şikayetleri ve ardından da azliyle Osmanlı, Boğdan'daki sadık bir voyvodasını kaybetmiş oldu. Nitekim yerine atanan kuzeni Aleksandr I Mavrokordato Osmanlı'ya ihanet edecek ve Rusya'ya firar edecekti. Firari voyvodanın Rusya'dan iadesi talebi kabul edilmeyince sonunda Osmanlı hükümeti, Padişahı da ikna ederek hem Kırım'ın hem de Voyvodanın iade edilmesini talep etmiş tekrar bu talebi reddedilince de Rusya'nın İstanbul Büyük elçisini ve tebaasını tutuklayarak Rusya ile yeni bir savaşa girişmeye karar vermişti. Bu sebeple başlayan 1787-1792 Osmanlı- Rusya- Avusturya Savaşı'nda yenilen

Osmanlı Devleti Rusya ile imzaladığı Yaş Antlaşması Kırım'ın Rusya'ya bağlandığını resmen kabul ettiği gibi firari Voyvoda Mavrokordato'dan da ümidini kesmiş oldu.

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın başlattığı süreç ile Boğdan, önce 1856'da müstakil bir prenslik ardından da 1878 Berlin Antlaşması ile de bağımsız devlet haline geldi.

Yapılan bu çalışma neticesinde Boğdan'ın sadece stratejik açıdan önemli bir voyvodalık olmadığı görülmüş oldu. Ekonomik anlamda da hububat, canlı hayvan ve kereste gibi pek çok ihtiyacın karşılanmasında önemli bir rol oynayan eyaletti. Buradan gelen yiyecekler İstanbul'un iâşesinin büyük bir kısmını karşılıyordu. Yine Kalas İskelesi'nden Boğdan keresteleri de donanma ve inşaat işleri için İstanbul'un vazgeçilmezdi. Boğdan'dan gelen vergilerle birlikte buradan tedarik edilen ürünler ve hayvanlar Osmanlı ekonomisine katkı sağlıyordu. Savaşlarla birlikte artan masrafların karşılanması ve ordunun yiyecek ihtiyacının karşılanmasında da payı olan Boğdan ekonomisi de buranın kaybedilmemesi gerektiğini gösteriyordu.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV BELGELERİ

CUMHURBAŞKANLIĞI OSMANLI ARŞİVİ

Ali Emiri Tasnifi

Abdülhamit I (AE.S.ABH.I)

Bâb-ı Asafî Tasnifi

Divân-ı Hümâyûn Mühimme Kalemî Defterler (A. {DVN.MHM.d)

Bâb-ı Defterî Tasnifi

Baş Muhasebe Kalemî Boğdan Voyvodalığı (D.BŞM.BGN)

Cevdet Tasnifi

Cevdet Askeriye (C.AS)

Cevdet Eyalet-i Mümtaze (C.MTZ)

Cevdet Hariciye (C.HR)

Haritalar Tasnifi (HRT.h)

Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi (HAT)

İrade Tasnifi

Hariciye (İ.HR)

Topkapı Sarayı Tasnifi

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.E)

2. TETKİK ESERLER

Ahmet Vasıf Efendi (1994). *Mehâsinü'l- Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*. Mücteba İlgürel

(Haz.). Ankara: TTK.

Akpınar, M. (2010). *Bir Tanzimat Bürokratu ve Diplomatu Olarak Aleksandr Karatodori*

Paşa (1833- 1906). Konya: Yayımlanmamış Doktora Tezi,Selçuk Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Balcı, S. (2013). *Babiâli Tercüme Odası*. İstanbul: Libra.
- Barutoğlu, H. (2018). *Boğdan Voyvodası Yuvan'ın İsyânının Sonlandırılmasına Yönelik Askeri Organizasyon ve Lojistik*. Ankara: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (BOA). (2017). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da İstihbarat*. İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Belge, H. (2019 Mart-Nisan). Osmanlı Devleti Merkez Bürokrasisinde Bizans Bakiyesi Bir Kurum Olarak Logofetlik, *Akademikbakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, S.72, s.123-146.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhsbd/issue/47868/599614#article_cite
- Belge, M. (2014). *Başka Kentler, Başka Denizler*. İstanbul: İletişim.
- Berkes, N. (2009). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Beydilli, K. (2007). Polonya, *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Cilt: 34). s. 309-317.
- Birbudak, T. S. (2014). *Romanya'nın Bağımsızlığını Kazanması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Castellan, G. (1993). *Balkanların Tarihi*. Yaraman Başbuğu, A. (Çev.). İstanbul: Milliyet.
- Clogg, R. (2015). *Yunanistan'ın Kısa Tarihi (A Concise History of Greece)*. (E. Kocabıyık, Dü., & D. Şendil, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA). (2019). *Osmanlı-Rus Antlaşmaları 1700-1834*. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Çağman, E. (2016). 18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'un İfaşesinde Balkanlar ve Karadeniz'in Önemi. *Avrasya Etüdleri*. (Cilt 50). S. 2. s. 127-151.
- Çiftçi, C. (Yaz-2010). Bâb-ı Âlî'nin Avrupa'ya Çevrilmiş İki Gözü: Eflak ve Boğdan'da Fenerli Voyvodalar (1711-1821). *Uluslararası İlişkiler*. Cilt: 7. S. 26. s. 27-48.
- Dönmez, A. (2014). *Osmanlı Modernleşmesinde İngiliz Etkisi*. İstanbul: Kitap.
- Emiroğlu, İ. (1996). *Hizmet ve İhanetleriyle Tercümanlar, Voyvodalar ve Azınlıklar*. İzmir:

Tibyan.

Etker, Ş. (2017). İskerletzade Aleksandros Mavrokordatos'un Pneumaticum Instrumentum Circulandi Sanguinis sive De Motu et Usu Pulmonum (1664) Başlıklı Tezinin Çevirileri. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları (Studies in Ottoman Science)* , XIX/1, 141-149.

Galland, A. (1998). *İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar (1672-1673)*. (Cilt 1). (N. S. Örik, Çev.) Ankara: TTK

Gürkan, E.S. (2017). *Sultanın Casusları 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları*. İstanbul: Kronik.

Hammer, J. V. (1992). *Büyük Osmanlı Tarihi* (Cilt 8-9). (V. Bürün, Çev.) İstanbul: Üçdal Hikmet.

Jelavich, B. *Balkan Tarihi 1- 18. ve 19. Yüzyıllar*. (Durdu, İ; Tunalı. G.; Koç. H. Çev.) İstanbul: Küre.

Jorga. N. (2017). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1774-1912*. Epçeli, N. (Çev.). (Cilt 5). İstanbul: Yeditepe.

Kantemir, D. (1998). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* (Cilt II). (Ö. Çobanoğlu, Çev.) İstanbul: Çağ.

Kayaoğlu, T. (2013). *Osmanlı Hariciyesinde Gayr-i Müslimler (1852-1925)*. Ankara: TTK.

Köse, O. (1997). *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu- Tahlili- Tatbiki)*.

Yayımlanmış Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kreutel, R.F. (2005). *Ahmet Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğü*. E.N. Erendor, (Çev.) İstanbul: Epsilon.

Kuneralp, S. (1999). *Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*. İstanbul: İsis.

Kuzucu, S. (2012). *1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Elazığ:

Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mansel, P. (2007). *Konstantiniye*. İstanbul: Everest.

Mantran, R. (2015). *İstanbul Tarihi*. Tunçdoğan, T. (Çev.). İstanbul: İletişim.

Mantran, R. (2016), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Server Tanilli (Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Mavrokordatos, N. (2019). *Philothei Parerga Bir Allahsevarin Meşgaleleri*. İstanbul: İstos.

Maxim, M. (2013a). Voyvoda, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 43), 127-129.

Maxim, M. (2013b). Yaş, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 43), 342.

Mikes, K. (2014). *Türkiye Mektupları*, Karatay, S. (Çev.) Ankara: TTK

Ortaylı, İ. (2017a). *İstanbul'dan Sayfalar*. İstanbul: İnkılap.

Ortaylı, İ. (2017b). *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Örenç, A. F. (2011). *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*. İstanbul: Babıali Kültür.

Özcan, A. (1992). Boğdan, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 6), 269-271.

Özvar, E. (2013). Voyvoda, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 43). 129-131.

Randolph, B. (1998). *Ege Takımadaları Arşipelago*. Koçer, Ü. (Çev.). İstanbul: Pera.

Romen Kaynak ve Eserlerinde Türk Tarihi I Kronikler. (1993). (M. A. Ekrem, Çev.) Ankara: TTK

Sarğın, Y. (2013). *Başlangıcından 1606'ya Kadar Osmanlı Devleti ile Eflak ve Boğdan Voyvodalıkları Arasındaki İlişkiler*. Afyonkarahisar: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Selanikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, (Cilt 1). Mehmet İpşirli (Haz.). Ankara:TTK.

Sincer, S. ve Keçeci Kurt, S. (Şubat-2019). Eyalet-i Mümtaze'nin Reformist Voyvodası Konstantin Mavrokordato. *4. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (UBAK)*. Yıldırımalp, S. (Ed.). Ankara: Doğan. s. 45-59.

- Sincer, S. ve Keçeci Kurt, S. (2018). Osmalı Devleti'nde Bir Rum Ailesi: Sadakatten İhanete Mavrokordatolar. *Balkanlar'da Sosyal, Kültürel ve Ekonomik İlişkiler*. Çetin, B. ve Temizer, A. (Ed.). Ankara: Gece. s. 189-211.
- Sonyel, S. R. (2011). *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1923*. İstanbul: Remzi.
- Sonyel, S. R. (2014). *Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü*. Ankara: TTK
- Sözen, Z. (2000). *Fenerli Beyler 110 yılın Öyküsü (1711-1821)*. İstanbul: Aybay.
- Süt, H. (2015). *19. Yüzyılda Kalas (Galati) İskelesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şirokorad, A. B. (2009). *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı- Rus Savaşları Kırım- Balkanalar- 93 Harbi ve Sarıkamış*. İstanbul: Selenge.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1983a). *Osmanlı Tarihi (Cilt IV/ I)*. Ankara: TTK.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1983b). *Osmanlı Tarihi (Cilt IV/ 2)*. Ankara: TTK.
- Yüksel, A. (2012). *II. Mahmut Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İstihbarat Faaliyetleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, A. (2014). *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Osmanlı İstihbarat Ağı*. İstanbul: Dergah.
- Yüksel, S. (Ağustos-2019). Küçük Kaynarca'dan Yaş Antlaşmasına Kadar Eflak- Boğdan Üzerinde Osmanlı- Rus Nüfuz Mücadelesi. *Belleten*. (Cilt LXXXIII). Sayı 297. s. 605-632. Ankara: TTK. <https://www.ttk.gov.tr/Dergiler/Belleten/297-Belleten/9-SinanYuksel.pdf>
- Yılmaz, S. (Eylül-1994). Ligor Aleksandr Gika'nın Ölümü. *XII. Türk Tarih Kongresi*. (Cilt: III). Ankara: TTK.
- Zinkesisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 5 (1669-1774 (Cilt 5)*. (E. Afyoncu, Dü., & N. Epçeli, Çev.) İstanbul: Yeditepe.

3. YABANCI KAYNAKLAR (İNTERNET KAYNAKLARI)

Cavelier, G. (1742) “Constitutius du Prince Constantin Maurocordato” *Mercur de*

France Dédie Au Roy, Paris, s.1506-1525. Gallica, Bibliotheque Nationale de

France, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6368589j/f28.image.03.01.2019>.

Legrand, E. (1900). *Genealogie des Maurocordato de Constantinople*. (J. Moissonneve,

Dü.) Paris: Erişim:30.05.2018,http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/d/5/b/metadata-217-

0000004.tkl

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Thaler>

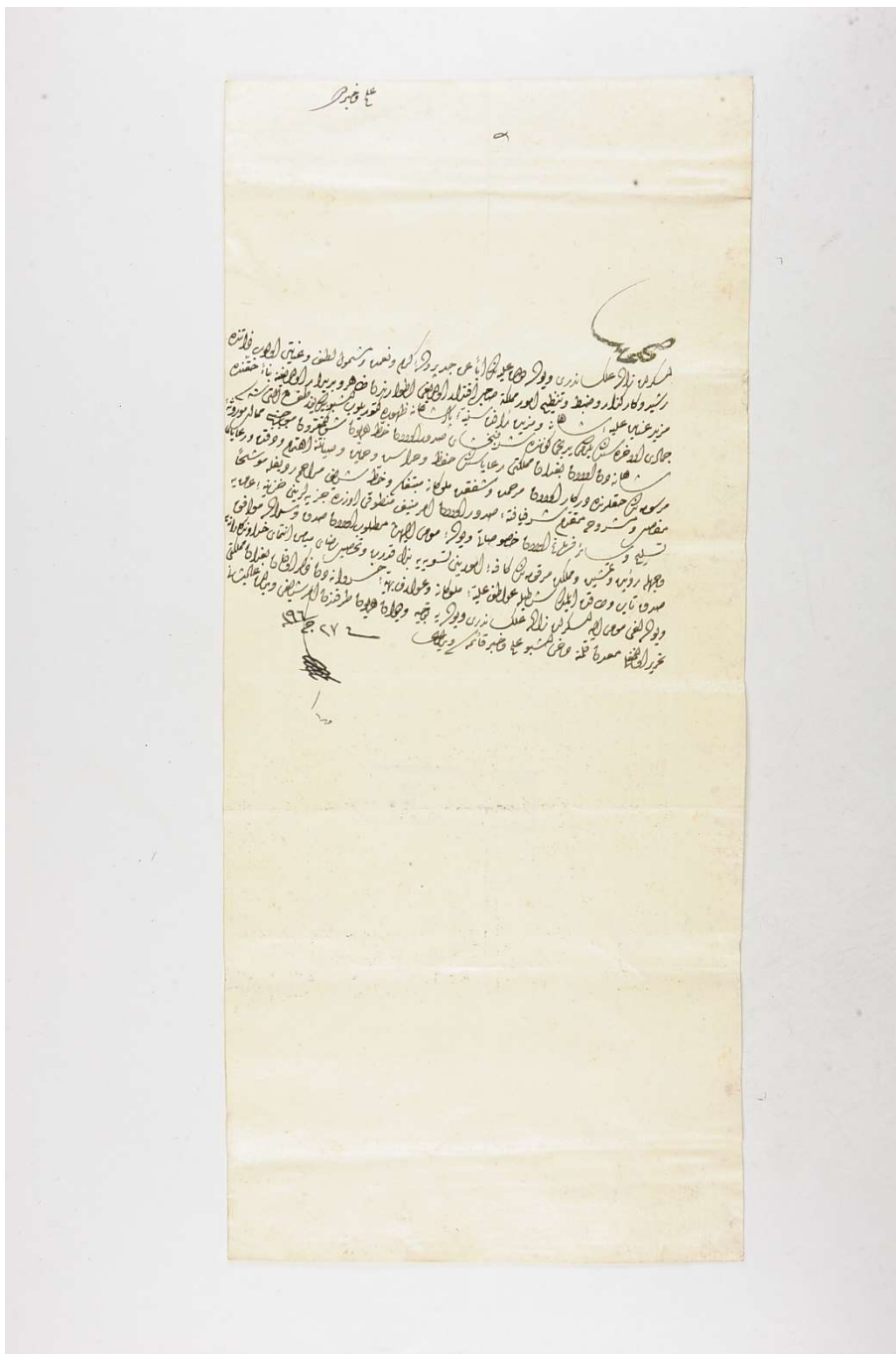

EKLER

Ek 1.

Aleksandr Deli Bey'in Atama Belgesi (BOA/C.MTZ, 8/364).

Ek 2.

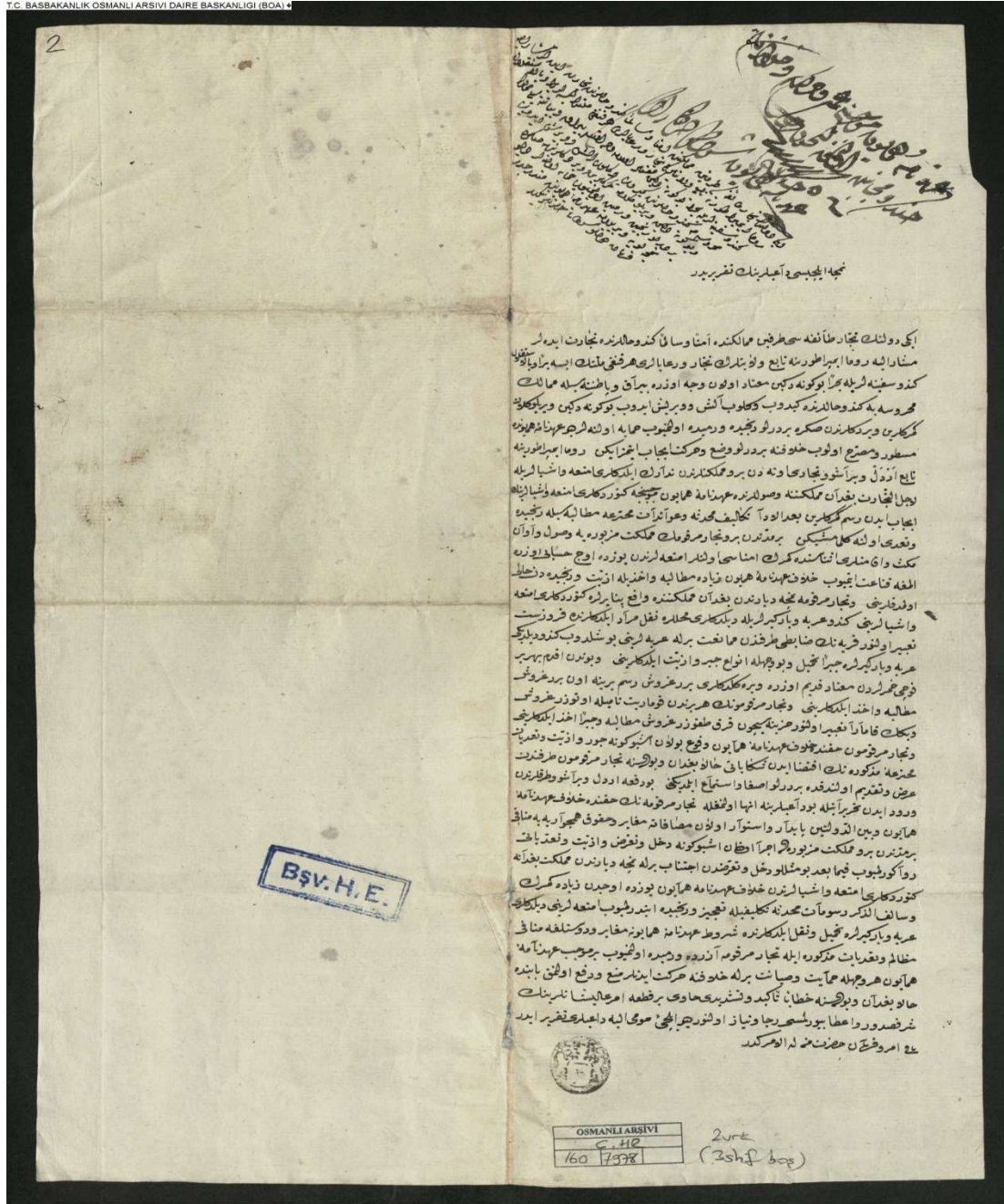
Prut Savaşı esnasında orduların durumunu ve devletlerin sınırlarını gösterir harita (BOA/TS.MA.E, 450/23) (M. 14.09.1711).

T.S.M.A.E.0450

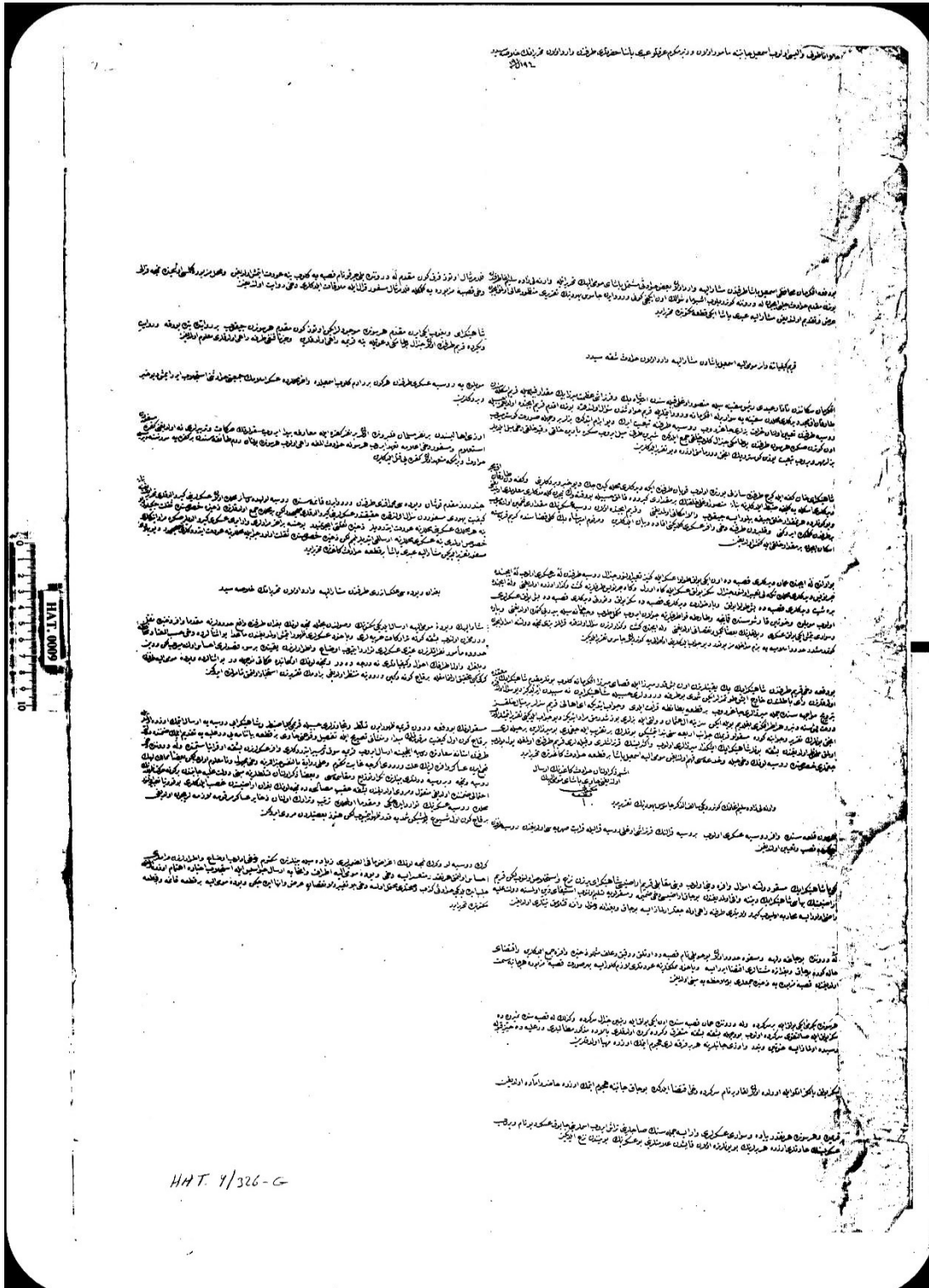
Ek 5.

Erdel ve Braşova tüccarının Boğdan'a getirdikleri emtia ve eşyadan ahidname göre tekalif vermesi ve onların Boğdan'da rencide edilmemeleri hakkında Boğdan voyvodasına emir verilmesine dair Nemçe (Avusturya) elçisi tarafından sunulan dilekçe belgesi (BOA/C. HR., 160/7978).

Ek 6.

Anadolu Valisi olup İsmail tarafına memur olan Abdi Paşa'ya Boğdan Voyvodası Aleksandr tarafından gelen tahrirat (BOA/HAT, 9/326/G).

HAT. 4/326-G

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Seval SİNCER

Doğum Yeri : Çorum

Doğum Tarihi : 10.10.1982

E-Posta : sevalsincer@hotmail.com

seval.sincer@tedcorum.k12.tr

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı

BİLİMSEL FAALİYETLER :

a) Bildiriler

Sincer, S. ve Keçeci Kurt, S. (2018). Osmalı Devleti'nde Bir Rum Ailesi: Sadakatten İhanete Mavrokordatolar. *Balkanlar'da Sosyal, Kültürel ve Ekonomik İlişkiler (UBTAS)*. Çetin, B. ve Temizer, A. (Ed.). Ankara: Gece. s. 189-211.

Sincer, S. ve Keçeci Kurt, S. (Şubat-2019). Eyalet-i Mümtaze'nin Reformist Voyvodası Konstantin Mavrokordato. *4. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (UBAK)*. Yıldırımalp, S. (Ed.). Ankara: Doğan. s. 45-59.